

Irodalmi tükör / szépirodalom

Turcsány Péter: A palota úrnőjéhez (Utolsó üzenet, Alkonyati tücskök, Ceres diadala, Éledj, friss szél!, A palota úrnőjéhez, A meglőtt vad éneke)	3 4 5
Sobor Antal: Naplójegyzetek	6
Molnár Krisztina Rita: Invokáció a vakációról hozott hűtőmágneshoz, Jaj, szegény lancu Laura: jegy és ég, névtelen nap, Körörmversek, Az adzsudi vonaton, Külön	11 12 13
Dávid Csaba: Százszor tört varázs	14
Praznovszky Mihály: És mi lesz avval a szerelemmel? (Hrabalt olvasva)	21
Szálinger Balázs: (Sok van, ami meszerű)	23
Szöllősi Mátyás: Aktív kórterem, Rajzás	24
Márkus András: Elsőszemélyű vers, Heléna és az emlős	25
Nagy Koppány Zsolt: Amelyben Ekler Ágostra – emlékezünk – regényrészlet	26
Téry János: Premier - (Részlet a Protokoll című verses elbeszélésből)	29
Boldizsár Ildikó: Hogyan szerzett vizet a kiszáradt kút?	33

A magyar hagyományról

Nádor Judit Ruw: Hagyomány és modern világ	36
Boldizsár Ildikó: A mese közösségformáló és megtartó ereje	40
Pápes Éva: Az ősök ösvényén (Halmy György filmjei)	42

Tanulmány - kritika

Pomogáts Béla: Radnóti Miklós emléktáblája előtt	48
Büky László: Szirtes Gábor: Két szólamban – <i>Lovász Pál pályaképe</i>	50
Pete György: „Gyűlölt szerelmem a világ” - A kagyló még nyitva (Karay Lajos költészetének első szakaszáról /1955-1964/)	52
Somogyi Zoltán: Szálinger Balázs: A százegyedik év	58
László Zsolt: „Daltalanná lettek hajnalaink” (Bobory Zoltán: Vonókéssel eleven fát c. verseskötetéről)	61
Szemes Péter: Csak a zene van... (Falvai Mátyás Allegro barbaro c. kötetéről)	63
Ferencz e. Győző: Könyvtükör zalai kiadványokról	66

Képzőművészet / Színház

Pápes Éva: Nyári kiállítási anizszok	68
Péntek Imre: Kortárs gobelinek és kerámiai felvonulása a Balatoni Múzeumban (Pelso Biennále – hetedik alkalommal)	72
Gécsi János: Cumulus mediocris – Felhősi István tárlata a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban	75
Cebula Anna: Gondolatok a 3. Textiltriennáléről	78
Kostyál László: Cvetka Hojnik és Franko Vecchiet kiállításáról	81
Péntek Imre: A „fénykereső” festő – Budaházi Tibor: 55	83
Marton Zoltán: GébArt 2009	86
Király László: Kettős portré (Vajda Gergely és Horváth Balázs szerzői lemezéről)	90
Szemes Péter: Hurrá, repülünk! (A Badzika a Griffben)	94

Hír-tükör

Hír-tükör	96
Szerzőinkről	100

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Nógrádi László -Lenti
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) -
főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Marton Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Ferencz e. Győző - helytörténet

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Gura Nyomda Bt.,
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Gébarti kép Eugeniusz Molski munkáival

Turcsány Péter

A palota úrnőjéhez

ömlik rám a víziók folyékony aranya,
megérte Bretonba menni, a fény és a zápor országába,
Pomázt és Erdélyt is másképp látom,

TP

Utolsó üzenet

(sms-en)

Szeressen az Ég,
szeresselek én,
boldogságod legyen a világ,
s ne haljak meg,
akár bennünk a remény.

Amit vétettem,
legyen az én hibám,
de nemcsak te,
de Isten is bocsássa meg
az utolsó vacsorán.

Alkonyati tücskök

Küldöd a gyermekeink,
befejezetlen minden,
a szerelem halottja vagy,
a szerelem túlélője légy,

ó, dantei sors, teli
Beatrice fényeivel,
a poklot érdemeltem,
s hogy-hogy a Menny jutott,

mennyi mennyei küldött
oldoz fel egy bűnöst,
mit tehattunk, ó Isten,
hogy ennyire szeretsz minket,

talán a szerelmet mégis
Te gyújtod fel mécseseinkben,
kiolthatatlan lánggal,
hogy mindörökké bennünk égjen,

talán az útra lábainkat
mégis Te indítottad el,
s minden tévelygésünk csak
a Te vonzásodra felel;

ó, alkonyati tücskök,
szerelem indítja hangotokat,
bezengi mind a hegyeket,
mint tengerhullám

a partokat.

Ceres diadala

Egymásba égő távolokba
egyszerre sütött ki ránk a Nap,
helyettünk pirult az alkony,
s a fény erős csókba szédült,

alattad folyt a Kalota,
rám a Pilis nyitotta dombját,
bronzba merült alakodat
idézték sűrű tölgyek,

a nyár Ceres diadala –
széltében borul rá az ég,
magáról megfeledkező
ölelése: kezdet és a vég.

Éledj, friss szél!

Valami könnyű, könnyű szépet
szeretnék álmodni ott,
hol *kicsordult* kínjaid végett
örömöd visszakapod!

Most is csak újjászülnöd kéne
poklaiból a férjedet,
a magunk gyönyörűségére
életnek adva életet!

A palota úrnőjéhez

(Sms kérdések és kérések)

1.

Fájdalom, szomorúság, bánat!
Mára ennyi maradt utánad.
Nem félsz, megölsz bennem mindent,
mi szép varázst körénk hintett?

2.

Ábrándozni, vágyakozni, belehalni,
osztályrészem lett a sóhaj
vigasztalj meg, drága asszony, légy
vigaszom
csak egyetlen igaz szóval!

Szerelmed, ha volt irántam, tudd
akarni
tévelygésből visszahozni
azt a férjet, aki érted építette
fel a lelke palotáját!

Fényes termék, széles ablak
megnyittassék,

Úrnőm üljön trónszékébe,
kacagjon rám, rossz álom volt, el ne hagyjon,
Golgotánknek legyen vége!

3. *(Újabb fohász)*

*Istenem, mekkora erő van Tebenned,
Tőled kapunk mi minden kegyelmet.
Pofonjaidat én hálásan köszönöm,
csak bánatom után megadnád örömöm.*

A meglőtt vad éneke

Halálos sebbel a szívben
sem írni, sem élni
nem lehet immár,
csak lesem a percek
múlását a napban,
hogy visszafogadjál.

Nem tudod, mit kísérsz,
a ,minden hamisság'
az időben,
legelső csóktól
porba omló testig,
kié lesz?

*Kérlek, emelkedjünk
magunkhoz,
lehessünk, amik lenni
tudunk,
együtt könnyörgjünk
az Úrhoz!*

(2009. aug. 7-11.)

Lugossy Mária munkája

Sobor Antal

Naplójegyzetek

Néha beülni egy csöndes, meghitt étterembe, ebédre, vacsorára...

Ahogy gyerekkoromban láttam Fett néni makulátlanul tiszta, izléseesen berendezett vendéglőjében, ahol halk beszélgetés és már-már zenének hangzó edénycsörgés közepette ebédeltek vagy vacsoráztak a vendégek, családostól, baráti körben vagy magányosan – jobbára környékbeli „kisemberek”, iparosok, vasutasok, hivatalnokok, tanítófélék.

Életem úgy életem és életem, hogy ezt nemigen engedhetem meg magamnak, magunknak, családi vagy baráti körben. Most, nyugdíjas fejjel meg pláne ijesztő lenne a pincér, aki diszkrétan, élém helyezi a számlát.

A „vasfüggöny” lehullt, de van egy (csak egy?) láthatatlan „függöny”, amely ma is elválasztja egymástól a kisemberek Európáját, a Keletet a Nyugattól. Odaát minden számla-frász nélkül elköltheti ebédjét és vacsoráját bárki, hiszen nem terheli meg a költség, még többedmagával sem. Többletköltséget ideát jelent (sokaknak, nagyon sokaknak); az „átlagpolgár” luxusnak tartja az éttermet, s ha egyszer-egyszer meg is engedheti magának, ideges kapkodással veszi kezébe az étlapot, s mindjárt a jobb szélére sandít, ahol az árak vannak föltüntetve.

Soha el nem felejttem a jó nevű tudóst, egyetemi tanárt, amint riadtan ott áll egy burgenlandi kisváros cukrászdája előtt és zaklatott tiltással figyelmezteti szomjas és tikkadt konferencia-társait: - Jaj, ide be ne lépjétek, itt egy kávé nagyon sokba kerül! S a kollégák behúzott nyakkal, nagy ívben kanyarodnak el a cukrászdától. Csak egy akadt, aki schillingjeit csörgette, leintette a professzort: - Ne haragudj, kérek, én most akkor is iszom egy kávé, ha mindjárt a kabátomat kell itt hagyni érte.

A múlt század hetvenes éveiben jártunk.

Az is a hetvenes évek derekán volt, amikor először láttam a Déli pályaudvaron egy osztrák vonatot, amely este az én vonatom mellett várt az indulásra. Ragyogó fényben úszott a kocsisor, patikatisztaság mindenütt, az ülések plüssén a fejtámasz hófehér huzata. Jól öltözött utasok kényelmesen fészkelődtek, beszélgettek, olvastak, gyerekekkel játszottak vagy dugasszal a fülükben talán zenét hallgattak; csukott szemmel dőltek hátra az ülésen. Nem csak a villanyfény derűje, de a mosolyok derűje is áradt az arcokról.

Ideát, nálunk vaksin pislákolta a mennyezeti lámpa, a padló, az ablak szutykos, csak száználmas nyomokban viselte az átabotában végzett takarítás nyomait. Az ülés néhol gyanúsán piszkos, foltos, itt-ott sáros; van, aki újságpapírt terít maga alá, mielőtt leül, más papír zsebkendővel törölgeti a szakadozott műbőr ülést. Sötétítő függönynek hűlt helye, hiányzik a szeméttartó doboz fedele, a hamutartó bánatosan lefityved a karfán, erősen bűzlik. Az utasok kopottas öltözékűek, legtöbbször olcsó műanyag kabátban vannak, jórészt a környező peremvárosi és falusi ingázók, férfiak és nők, egy-egy bejáró diák. Esznek, alusznak, vagy cigarettáznak, néhányan kártyáznak, üvegből sört isznak, egyik-másik fölrakja a lábát a szemközti ülésre, jó, ha akad olyan, aki leveti a cipőjét, zoknis-harisnyás lábával nyújtózik. Hamar elalszanak tátott szájjal, ők a hajnalban kelők.

Előszedem magam is nejlontasakba csavart vajjas-parizeres szendvicsemet, falatozni kezdek, mert egész napi pesti futkosásom közben nem volt időm megenni. És látom ám, hogy odaát egy ablakban álló férfi engem néz, hosszasan bámulja evésemet. Megáll a falat a számban. Észreveszi zavaromat, maga is zavarba jön, hirtelen elfordul, tüntetőleg másfelé néz.

Aztán lassan elindulunk, egy darabig párhuzamosan gurulunk a másik vonattal, majd elválunk, mi erre, ők arra térnek – és egyre gyorsabban távolodunk egymástól

„Sors ez is – írja Péntek Imre egyik versében -: együtt öregedni meg / egy kihalásra ítélt, / látszólag virulens rendszerrel.”

Születésnapomra:

Akkor születtem, amikor a termonukleáris kísérletek már előrehaladott állapotban, és a nagy diktatúrák kialakulóban voltak. Ez ugyebár a két világháború között volt, helyileg pedig az oroszok és a németek között, úgy középtájan Európának.

Háborús gyerek voltam, koplaltam, kopottas göncökben jártam, aztán oktató lettem és töltőtoll-koptató szegény legény.

„No, de hát ne búsuljatok.” Én sem búsulok.

A. (ma már nyugállományú) mérnök, a BMW magyar-német állampolgárságú fejlesztési vezetője három elengedhetetlen értéket tart fontosnak: a hitet, a tudást, az etikát.

Mérnöki diplomájával itthon (mint 56 aktív részese) csak hegesztőként dolgozhatott, majd Németországba távozott. „Olyan világra vágytam – mondja újságbeli interjújában -, amelyben jobbiztonság van, nem kell nélkülözni, félni, és hazudni a rádióban, az újságban.”

Rendkívüli tehetségét hamar fölismerték, főnökei nem riválist láttak benne, a munkáját és tudását értékelték. Személyesen tizenöt motortípus fejlesztését irányította, részese lett a BMW Steyr-Daimler-Puch cég kooperatív egyesülésének; hovatovább az autóiipar Európa-szerte ismert és elismert személyiségévé vált.

„Nyilvánvaló, hogy a gazdasági fejlődés irányát és jellegét az oktatásra és a kutatásra kell alapozni” – hangoztatja, amikor kiemeli az iskola, az egyetem jelentőségét. Arról is szól, hogy sajnálatos módon ma a felsőoktatásban csupán az egyéni érvényesülésre, a versengésre helyezik a hangsúlyt, holott az emberek közötti bizalom, a folyamatos kapcsolattartás föltétlen megléte hozza meg az eredményt – csak és kizárólag a pénztől nem várható az áhított siker.

Márai már 1947-ben fél attól, hogy a politikán és a világnézeten túl „egyszerűen széthull minden, mert a rend princípiumai elhomályosodtak az emberek lelkében... erkölcsi zűrzavart látni mindenfelé, oly heveny zavart, mint mikor járvány tör ki.”

Ugyancsak a *Napló* 1947-es kötetében „kiált föl” keserűen: - De jó lenne magyarnak lenni! Úgy, ahogy Aranynek módja volt magyarnak lenni – minden csalódáson, kétségbeesésen túl hinni abban, hogy a magyarságnak szerepe, hivatása van a világban. Ezt a hitet vették el tőlünk. Nem a németek vették el, nem is az oroszok, hanem a magyarok.”

Csoóri Sándor írja:

Az ezeresztendő parasztságot 1956 után örökre szétverték. Már soha többé nem újulhat meg a saját törvénye szerint. És ez nem képzelődés. Bő másfél évtizeddel ezelőtt Moszkvában jártam, s ezt kérdeztem a főváros egyik őszintén beszélő polgármesterétől, Popov úrtól, mi volt a legsúlyosabb jégverése a „szocializmusnak”. Rövid gondolkodás után rávágta, hogy a parasztság földbe döngölése, és tudatlanságba kényszerítése. Ma egyetlen paraszt sincs Oroszországban, aki tavasztól új tavaszig tudná, hogy mit kell csinálni a földdel, mert az egyik paraszt a teheneket etette az istállóban, a másik a kecskéket fejte órákon át, a harmadik szántott kint a traktorral a földeken. Az egészet soha többé nem látják már úgy egyben, mint a régiek.

Nagyobb részben Popov úr válasza nálunk, itthon is megállja a helyét. A magyar paraszt régen meteorológus volt, tudnia kellett az időjárásról vetés-aratás idején; növény- és állatbiológus, sőt állatorvos is volt, ha eljött a jószág ellése vagy föltűnt valamelyik betegsége; továbbá talajtani szakembernek is kellett lennie, ha kezébe vett egy marék földet, tudta, hova és hogyan kell gabonát és egyebet vetni. És még kertész is volt és szőlész-borász. De kereskedelmi és banki ismeretekkel rendelkező piackutató is volt.

Csak hogy a szocializmus elmúltával ez a paraszt most hiányzik, vagy ha van is hírmondója, most már más módon lehetetleníti el az új világ.

Csak reménykedhetünk, hogy a földtől való távolodás nem lesz örök, hogy a vidék, a falu új és újabb nemzedékei „visszatanulnak” az agráriumba – s ha el nem adják lábuk alól a földet, föl is virágoztatják újra.

A televízióban film perreg Nikláról. A kis Somogy megyei falu lakóinak összetartozásáról, ahogyan dolgoznak – főként méhészettel foglalkoznak, a mézből gyarapodnak, mézük világszerte keresett. És ahogyan méltósággal ünnepelnek, tartják hagyományaikat, mulatnak. Az asszonyok sütnék-főznek, a férfiak alkalmassá teszik a teret a mulatságra; aztán muzsikálnak, énekelnek és táncolnak. Nemes, tiszta, szép arcok, gyerekeké, ifjaké, öregeké. Régi öltözetek férfiakon és nőkön, sehol egy farmernadrág, póló, baseball-sapka. Faluszerte takarosak az udvarok, a lakóházak.

Van tehát munkáló, teremtő vidéke az országnak. Nikla. Áldja meg az Isten Berzsenyi Dániel földijeit.

A régi fölfogás szerint nem elég, ha a rászorulónak halat adsz. Inkább tanítsd meg halászni!

Vakvezető kutyáról hallok, „aki” gazdája halála után elkóborolt. Később föltűnt, egy vak kutyát vezetgetett az utcán, vitte erre és arra.

Azt gondolom, hogy ez bizonyos lélekre, intelligenciára vall.

Sokan legyintenek, vagy mosolyognak ama „délibábos magyarságon”. Azt hiszem, a délibábos magyarság még mindig jobb, mint a magyartalanság.

Kinle...

Hirtelen villan eszembe ez a név: Kinle. Ki tudja, hogy miként bukkan váratlanul egy ember emlékezetébe egy név, egy régi ember neve, akivel nem találkoztunk évtizedek óta, akiről azt sem tudjuk, él-e, hal-e. Kinle Jóska iskolatársam volt, a múlt század negyvenes-ötvenes éveiben; szőke, kék szemű fiúra emlékezem, ahogy ült vagy állt az iskolában, vagy lépdelt előttem az utcán. 1951 óta nem láttam, nem is hallottam felőle semmit. Most minden átmenet nélkül tűnik elibém, hallom is, ahogy a nevét kiáltják a folyosón vagy az udvaron: Kinleeee...

Visszhangzik bennem egyre a név, nyugtalanság fog el: hol van most, merre jár? És vajon valahol én is így bukkanhatok föl az ő emlékezetében. Lehetséges, hogy éppen most? Ő sem tudhatja rólam, merre járom úttalan utamat, ha egyáltalán élek még. Képzletünknek talányos játéka ez.

Most az idők messzeségéből úgy idézem Kinle Jóskát, ahogy matematikakönyve fölé görnyed az iskolai padban – valahol távol az idő koordinátarendszerében, meghatározhatatlan ordinátákkal, abszcisszákkal.

Itt a nyári vakáció – írja az újság -, egymillió-négyszázezer gyerek az utcán. A nyár végén pedig arról cikkeznek, hogy még a kisdíkoknak is tíz- meg tízezer forintba kerül az új tanév kezdése.

A rémálom, hogy Petőfi túlélte a segesvári csatát, meddig gyötör még bennünket? Legutóbb – amikor pedig már azt hihettük, hogy végképp lejárt az élő vagy holt ál-Petőfik kora-, legutóbb is előállt valaki, hogy Petőfi hosszú szibériai fogságban halt meg Barguzinban. Kiaszott csontvázát haza is hozatta, bizonyos csontokat még Amerikában is megjárattott, bizonyágtétel végett.

Nos, a kérdésre Krúdy Gyulával felelhetünk meg, aki azt írta: „Eltűnt, meghalt: ismételjük, mert szörnyű álmokkal volna telve éjszakánk, ha azt hinnénk, hogy Petőfi Sándor 1848. július 31-e után is életben volt.”

„Nemzeti vágta” címen lovas parádét rendeztek a budapesti Hősök terén. (Mintha bizony nem lett volna erre alkalmasabb hely, valami füves térségen.) Úgy képezem, hogy az aszfaltot és a kövezetet jól meg kell szórni homokkal, fűrészporral, ahogy a cirkuszi porondot szokták, hogy fölfogják a paták vágását, megfelelő helyet biztosítsanak az el-elpottyantott lócitromnak.

Így vált a Hősök tere a genius loci pümködsdi ékességévé.

Arról olvasok, hogy néhány évtized múlva – mi, emberek – hogyan „lopjuk” majd a Napot. Már üzembe helyezték Prága közelében a plazma előállítására képes reaktort, ebben modellezik a fúziós atomerőművek működését. Már Teller Ede beszélt a magfúziós atomerőművekről, amelyek nem termelnek radioaktív hulladékot, nem is sugároznak károsan, és szinte a végtelenségig képesek energia-szolgáltatásra. Nem uránnal dolgoznak, hanem a hidrogén különböző izotópjai szolgálnak bennük üzemanyagként. Így a Napot is „működtető” természetes energiaforrást használhatjuk föl, mi emberek, itt az Földön. A derék kutatók – köztük magyarok is – imígyen tréfálkoznak: a Földre lopjuk a Napot.

Elkapott szavak az utcáról:

- Mert az sem mindegy ám, hogy bimbóznak vagy bombáznak.

Megint érzékelhető: milyen pontos a nyelv! A dühös, haragos emberre mondjuk, hogy mérges. Mert valóban méreggel teltett, láthatatlan méreggel. Ami egyaránt ártalmas testnek és léleknek.

Egy irodalmi kritikus szövegrészlete a jó nevű folyóiratban:

„A versek nagyjából nyilvánvalóvá teszik, hogy hiába keresnénk a családi valóság-funkcionalitás százszázalékos érvényesülését a versek összességében, ugyanakkor a rokonsági kollektívizmus személytelenségének ereje nem tekinthető felszámolódottnak, hiszen a kanonizált műveltségi költőalanynak, akár magának (a költőnek) világbeli és szövegvilágbeli érvényesülése reflexív érealitívizmusán keresztül akartan elbizonytalanítva, finom-intelligens, termékeny modernizációs kétellyel összekapcsoltan vezet vissza az emberiség genetikai-erkölcsi logikájához....”

Ez most vicc vagy komolyan kell venni?

Gyakran látható affektált formákkal és színekkel tákolt kép a tárlatok falán, amibe még bele is kapirgálnak valami innen-onnan citált vagy saját kútfóból merített szöveget, hogy ez által is mély értelmet kölcsönözzenek a „festménynek”.

Állhatunk előtte homlokráncolva, próbálhatjuk megfejteni: hátha valami titok tárul föl vagy nagy-nagy bölcsesség birtokába jutunk.

Miféle ember ez? Pojácá, ripacs? Inkább afféle csalafinta. A csal+finta összetétele ez a szó? Csal: ravaszul félrevezet, ámít. A finta ferdét, görbét jelent, régebben csel, furfangot is. Vajon a csal-nak és a csel-nek van-e egymáshoz köze? A csalafintaságban van tehát valami ferde, huncut cselezés, valami nehezen megfogható fondorlatos csalás?

Vajon miféle ember ez?

Régi mondást idéz a televízió: ami mérhető, azt mérd meg; ami mérhetetlen, azt hidd el; ami hihetetlen, azt képzeld el.

És Albert Einsteint is idézik: „A tudomány vallás nélkül béna, a vallás tudomány nélkül vak.”

Kosztolányi egy négyéves kislányról ír, aki azért imádkozik, hogy ne legyen beteg az édesanyja, édesapja, a két testvére, dadája, senki a világon. De azért a doktor bácsik is meg tudjanak élni.

Ismerek orvost, aki nem csak gyógyít, de megtanítja betegét a betegségére.

Elkapott szavak az utcán:

- Tanácskozássra jöttek össze, de csak tamáskodás lett belőle.

És az utcai nagygyűléskor:

- Micsoda álokoskodás – mondja az egyik.

- Csupa alakoskodás – mondja a másik.

A tükörben nemigen, a televízióban láthatod csak igazán, hogy milyen öreg vagy. (Egy irodalmi műsorban beszélte, gesztikuláltál és fintorogtál a minap.)

A tükör – úgy tűnik – meglehetősen „szubjektív”, eltussol, hízeleg, talán idealizál is. A televízió azonban objektív, nem köntőrfalaz. Hiába igazgatód a felvétel előtt a hajad, rendezgeted inggallérodat és arcvonásaidat, könyörtelenül leleplez.

Megértően bólogatsz persze, de azért egy kissé sértve érzed magad.

Az orvos a költőt idézi, aki szerint nem az a baj, hogy megöregszik az ember, hanem ha az öreg testben a lélek fiatal marad.

X. délutáni álomra hajtotta le a fejét, és nem ébredt föl többé. Úgy halt meg, hogy észre sem vette.

Elmúlt két éve már, hogy különös virágot kaptunk: *Crossandra Fortuna*. Fényes, mélyzöld levelei vannak, felületük, mint valami hulló bőre, erősen barázdált, majdhogynem rücskös; virágja (egy évben kétszer hajt) élénk narancssárga, tömör, mégis könnyed és finom. M. cserepestől citromsárga kerámia-kaspóba állította, az ablak közelében tartja.

Hányszor és hányszor próbálom megfesteni, egyszer akvarelllel, másszor akrillal, de hiába, nem megy. Festése meddő küzdelem, mert dacosan ellenáll, nem hagyja magát; csak pazarolom rá a drága festéket, a lemezt, kartont – az időt és az „ideget”. Marad minden kísérlet után a keserűség: mit tudok én egyáltalán megfesteni ebből a világból? Ha egy maroknyi földben élő virágot sem vagyok képes „megragadni”?

A kísérletek után be kell érni a reménnyel, a kíváncsi várakozással: vajon kivirágzik-e a *Crossandra Fortuna* újra – a maga valóságában?

Molnár Krisztina Rita

Invokáció a vakációról hozott hűtőmágneshoz

Angelico, a barát,
aki látta a cellasötétben
a kékarany angelos
isteni szárnyahegyén
remegő piheszolga fehér lebegését,
és azután csak az angyali híreket
tudta lefesteni,
lány levegőn üzenetsuhogást,
(hiszen
ő egyebet nem akart,
a világ hidegen gomolyogva elillant),
tán csak a hírnököt átölelő puha tájat,
a fákon a zöld, üde ágak,
a lombok örömteli, bő ragyogását,
párhuzamos, sima oszlopokat,
ahogy óvatosan befogadja a gótika
azt, aki jött a magasból,
Angelico, aki tudta, igen,
hogyan ecsetje alázata nélkül
a pusztá, goromba enyészet elé kerül,
és felemészti a bűn, az idő,
ahogyan megemészti maradék ananászt, ecetes krinolint,
majonézt, besamelt, kocsonyát, lazacot, mozarellagolyót –

ő a barátom, a hű, akit én hazahozva
Firenze derűs, napos útjairól,
most idetűzök,
a mágnes a hűtőn
most arany Angelico.

Jaj, szegény

Kinek mobilja
– óvatlan pillanat! –
a tóba beesett
– mert derűs napon derűs
s épp kacsát etet –,
rögtön ugrana,
de visszatartja őt a döbbenet,
a rémület, a jaj, már többé vissza,
soha vissza nem
hív már se az, se ez,
mi lesz, most minden elveszett,
a számok, ó, most én is elveszek,
akár a készülék, a tó most
elnyel engem is,
száradna ki,
dögölne meg
minden kacsa,
balfék vagyok, barom, hülye,
elérhető már nem leszek,
elért a vég, röhög a fél
Városliget, a lúzer én vagyok,
de jó sztori, a sok proli
majd ezt meséli el
míg nem jön a troli,
kit érdekel,
kacsák, hülyék, számok, tavak,
a francba is,
motyogja, mint morzsát előbb
morzsolja,
szórja átkait,
de közben tudja jól,
hiába tóba
semmi, senki nem esik,
s kétségbe pláne nem.

Iancu Laura

Jegy és ég

latrod megfáradt
egén leszállt a nap

ki hitte, hogy a föld porában
üdvösségre poshad

folyóba szórja hamvait

kormos kapura zárt éden
parlagon heverő angyalhad

bordám ma visszaillesztem
kiról letépted rég halott

névtelen nap

nyakadról, Uram, a
köldökzsinórt mindennap
lecsavartam
hazám nem volt, és nem volt váram
tested metszett bőrömbé falaztam

nagy lettél aztán, kinőtted magad
idegen asztalról nézed
amint vakolom az eget
eszem a hulló csillagot

reggel nem írsz, nem vársz velem
sem buszra, sem a kézre
torkon szorít a túlélő nap:
odavagy minden este

Körömversek

tenyéryni nap világít
a kútba
kiszáradt a jegenyefa
a táj belénk költözik
*

szalmaszál a tarlón
tűnődő almacsutka
egy boldog kavics
vár a holdra
*

az éjszakák kettőtől-háromig
megkerülnek
ilyenkor félek, hogy rám törnek
mind, akik szerettek
*

sebzik a talpak a földet
véres virágot szedünk
az égnek
*

mit tettél velem
falon lógok
s Te nem

Az adzsudi vonaton

hideg vagy mint a
novemberi galagonyára szállt
holdsugár
mint az ezüst jégfonat a
pocsolyán

messze vagy mint a
távolodó vonatfütytyben
visszhangzó
búcsúcsók íze a féltékeny
görcsben

sötét vagy mint a
lopakodó alakokban sűrűsödő
igézet
amit a tekintetekre fagyott december
üzent

Külön

Takard be, anyám, emlékedbe,
takard be köntösöddel a
téli hold hidegét,
hogy ne fázzon jéggé dermedt
fiad: a messziség.

Bontsd ki tenyered járatát,
olvass szebb múltat, ne hallgasd
sírásod tovább. A csend, a csend
többet ad,

és vesz. Mindennap többedszer
halunk, hiába állunk igazunk
mellett, kimérik ránk is a Jób-sorsot
és nem lesz tovább,

aláhull a Harmadnap
külön vérrel, külön itatnak

K.Krawczun Halina
munkájának részlete

Dávid Csaba

Százszor tört varázs

*A monológ szereplője George Sand – negyvenöt éves, még mindig szép, intelligens; nagy erővel igyekszik eltakarni, meghazudtolni önmagát – a szín az ő dolgozószobája Nohant-ban.
Megtalálja a nemrég érkezett levelet – kezdetben tisztán és erősen hallatszik az a-moll keringő, majd lassan elhal*

George Sand asszonynak Nohant-ba...

„Tisztelt asszonyom! Lehet, hogy ön furcsállja a lépést, amelyre elszántam magam, de úgy érzem, kötelességem írni... Tudom, hogy sokéves barátság fűzi önt a kitűnő emberhez, aki jelenleg súlyos beteg.”

meglepve megáll az olvasásban

Nem is tudtam, hogy beteg... ráadásul súlyosan...

„... Azt hiszem, nem tévedek, ha azt állítom, hogy az ön távolléte nagy fájdalmat okoz neki... Ennek az embernek az állapota veszélyes, sőt, riasztó. Ha esetleg földi szenvedése végéhez közeledik, és ön erről nem tudván, megtagadja tőle a vigasztalást, ez nemcsak önnek okozhat szomorúságot, de őt is végső kétségbeesésbe taszíthatja.”

Micsoda?

„...nem tudván... megtagadja a vigasztalást, ez nemcsak önnek okozhat szomorúságot, de őt is végső kétségbeesésbe taszíthatja...”

Hm!

Mennyire a szívén viseli az én lelki nyugalmam ügyét!

„Ezért szántam el magam, hogy önnek írjak. Kérem, bízzék bennem! Soha, senki sem fogja megtudni, hogy ez ügyben önhöz fordultam.

Grille de Beuzelin, Párizs, 1849...”

hitetlen-csodálkozva tér vissza egy-egy részlethez

„...aki jelenleg súlyos beteg...”

„Ha esetleg földi szenvedése végéhez közeledik...”

Ezt azt jelenti, hogy haldoklik.

És én mindezt egy távoli ismerőstől, egy kis... egy kis ismerőstől tudom meg... Még jó, hogy valaki egyáltalán értesít!

Beteg...

Persze, ne túlozzunk! Tudom én jól, milyen az, amikor Chopin beteg. Ismerem, de mennyire ismerem! Beteg! Mon Dieu! De hányszor volt beteg... Majorkán is, sohasem felejttem el.

Szép, napsütéses idő, lágy, simogató levegő... és mi ketten, alig néhány hónapja voltunk együtt, szinte... szinte a mézesheteinket éltük...

hirtelen félbeszakítja önmagát, az utolsó szót szinte ki sem mondta

Egyszer csak rosszul lett... sápadt volt és köhögött, köhögött, köhögött! Vért köpött... és a tekintete olyan megtört volt, hogy azt hittem, ott hal meg, a karjaimban!

Körülöttünk pálmák, aloék, virágok... én meg orvosért szalasztottam, nap, mint nap! Még konzíliumot is tartottak! És ápoltam, mostam rá, könnyű, diétás ételeket főztem, éjszakákon át virrasztottam mellette, a hideg vizes kendőket váltogattam a torkán és a mellén, töröltem a vért...

Az ápolónője voltam! Az ágya mellett virrasztottam, nem az ágyában feküdtem!

És meggyógyult! Meg! Amikor Pleyeltől megérkezett a zongora és felhangolták... hm...

kicsi, keserű nevetés – akkoriban örült a dolognak, csak most gúnyolódik

...ő tántorogva, véznán, sápadtan... égő szemmel odaült a hangszerhez és játszani próbált... Mozogni még alig tudott, de már a zongorához ült! És játszott! Meggyógyult, nem halt meg!
 Most pedig egy ismerős, egy vasárnapi zenerajongó azzal vádol, hogy nem törődöm vele, miközben ő halálos beteg!?
 ENGEM vádol ezzel valaki! Válaszolnom kell! Szó sincs halálos betegségről és NEM fog meghalni! Meggyógyult ugyanúgy, mint eddig is, mindig...
 Igenis, írok ennek a Grille de Beuzelinnek! Még hogy én, én leszek az, aki őt kétségbe taszítom! Ó, hányszor hallottam ezt a vádat! Hát ki vagyok én, mit képzelnek rólam!?
 Majorkán néhány nappal korábban még azt hittem, hogy meg fog halni. De meghozták a zongorát, felhangolták... és betegen, egy szál köpenyben játszani kezdett!

dühösen rakosgat, aztán nekiül a levélírásnak

Sohasem hallgatott a jó tanácsra!
 Mélyen tisztelt Madame de Beuzelin!
 Megdöbbenéssel értesültem leveléből, hogy ismerősünk állapota milyen súlyos. Képtelen vagyok azonban elutazni, Nohant-ban kell maradnom. Egyébként sem tudom, milyen módon kereshetném föl az urat, akiről ön írt... Nem szokásom intim eseményeket mások előtt kitergetni, valamit azonban el kell mondanom...

a levelet elfelejti – elkapja az önvizsgáló, igazmondó és ugyanakkor önhazudtató vallomás

Valóban sok éves barátság fűz hozzá... mondhatom, olyan barátság, amelyben a kölcsönös tisztelet játszotta a legfontosabb szerepet. Igen, igen, azt hiszem, a „kölcsönös tisztelet” a legjobb szó... Én ugyanis mindig nagyra tartottam az ő művészetét. Éveken át úgy bántam vele, mint anya a gyengélkedő, szeszélyes, elkényeztetett gyermekével... Hiszen valóban szeszélyes, elkényeztetett gyermek volt... Remélte, hogy a sors kegyes lesz hozzá, hogy megkerülhet olyan dolgokat, amelyeket általában nem sikerül megúsznunk... És legtöbbször igaza lett, hiszen a sors kegyeltje!
 Soha életében nem mardosta semmiféle probléma, semmilyen fájdalom! Semmi!
 Hacsak azt nem veszem, hogy mindig nagyon vágyott az anyja után...

visszatér a levélíráshoz

Mindenekelőtt felhívom a figyelmét, asszonyom, hogy anya vagyok, két gyermek anyja. És számomra mindig ez volt a legmagasabb rendű kötelesség, amelyet mindig, minden körülmények között szem előtt tartottam...
 De, miért magyarázkodom egy idegen előtt?
 Nem, ez így nem jó...

összetépi a levelet – csend, sétál fel s alá, gondolataiba mélyed, az arca kisimul, szinte öntudatlanul lép a zongorához és pötyögtetni kezdi az a-moll keringő vezérmotívumát – néhány hang után föleszmél

Istenem, hm... Chip-chip!... Igen, akkor még így szólítottalak, Chip-chip... drága Chip-chip...

zavarba kerül, legyőzné – szivarra gyújt

Én nem vagyok oka sem a betegségednek, sem a magányodnak... nyolc éven át híven kitarítottam melletted... jó, nem nyolc, csak hét... csak néhány éven át... de ápoltalak és anyád helyett anyád voltam! Igenis, anyád voltam!
 Csakhogy az ő jelleme olyan kibírhatatlan, olyan befolyásolható! És hát, a társasági életnek is vannak bizonyos törvényei, amelyek mindenkire vonatkoznak! Akármennyire is beteg valaki!

újabb levélbe kezd

Tisztelt asszonyom! Nem érzem magam kötelesnek, hogy a világ előtt bármely tettemről számot adjak. Önnel közlöm, hogy nem utazhatom az illető úrhoz, bármily melegen ajánlja is ön ezt a megoldást! Megvan a magam gondja, baja. Kevés asszony mondhatja el magáról, amit én, hogy a mai Franciaországban tollal keresi a kenyerét. És

folytatom tovább az alkotó munkát, minden körülmények között. Nem feledkezhetem meg arról, hogy olvasóim az egész országban, sőt, az egész művelt világban várják a regényeimet...

elrívül – ismét megfedkezik a levélről

Tudom, hogy ezt nehéz megérteni.

Életem a művészet és a család, a közvélemény alakítása és a gyermeknevelés között telik. Nem véletlen, hogy Musset annyiszor dicsérte a főztőmet...

Bár az utóbbi időben túl sok volt a gondom... különösen a fiam miatt. Maurice nagyon jó fiú, és igen jóképű legény! De sok pénzre van szüksége, hogy származásához és neveltetéséhez méltóan élhessen! Istenem, mennyit kellett nyelnem miatta! De hát, ez az anyák sorsa...

Chopin sem szereti a fiamat. Nem tudja elviselni! Van ugyanis az ő finom lelkében egy vonás, amely kizárja az igazság lehetőségét! Képtelen megérteni másokat!

Maurice-t nem bírja... féltékeny! „Élvhajhász ficsúr lesz belőle!” – ezt vágta egyszer a szemembe. Csak Solange tetszett neki... és amikor Solange-t kitagadtam, ő a pártját fogta! Ellenem! Ellenem fogta pártját a saját lányomnak! Nem is törődött azzal, hogy én a férjével, azzal a léhűtő szobrasszal, Clèsingerrel együtt kitiltottam a házamból és minden segítséget megtagadtam tőlük! Nem, nem! Ő levelezett velük! Kölcsönadta nekik a kocsját az esküvőre... pénzzel segítette őket! Csak azért, hogy ellenem legyen!

De mindezt hogyan magyarázzam meg? És MINEK írjam le?

összetépi a második levelet is

Nem, nem! Grille de Beuzelin asszonynak mindehhez semmi köze!

Egyaránt szerettem mindkét gyermeket! És nem tűrhettem, hogy bárki különbséget tegyen köztük, vagy az egyikkel szemben a másikkal adjon igazat!

De minek levelet írni? Ki értené meg egy rövid levélből, hogy mi ketten hogyan élünk és mi történt közöttünk?

Az emigráns lengyelek mind azt híresztelik rólam, hogy tönkretettem! Persze, hiszen a republika híve vagyok! És ezek a párizsi lengyelek, csupa herceg, csupa monarchista meg royalista, mindenféle ősi előjogokban hívó nemes...

Mickiewicz... ő igen, ő tudta, hogy mi az igazság, mert ha nézeteltérésünk volt, mindig nekem adott igazat! És talán Delacroix is... de Mickiewicz már régóta felénk se néz, Delacroix meg most is utazgat valamerre...

Emlékszem azokra az estékre, amikor eljöttek... Delacroix és a kedves Franchomme... néha Liszt, meg az a Słowacki nevű sápadt fiú... és Grzymała... istenem, milyen szép volt...

megint a zongorához téved, pötyöggeti az a-moll keringőt

Nem! Nem mehetek!

Hónapok óta nem is láttuk egymást, nem levelezünk... Haragszik rám, de ha legalább írt volna, vagy csak egy szóval hívna! Nem, ilyet ő nem tesz, túl büszke hozzá! Mindig is büszke volt, büszke, tartózkodó! A világért el nem árulta volna, hogy bántja, rágja valami... hogy szenved... Pedig mennyit szenvedett, uramisten, mennyit...!

hirtelen megért valamit – és ezzel az elhatározással kiszól az ajtón

Luce! Luce kérem! Hallja? Azonnal csomagoljon! És tudja meg, hogy mikor indul a párizsi postakocsi! De gyorsan, holnap ott akarok lenni!

megnyugodva tér az asztalhoz – egy ideig felerősödik, majd még a szöveg alatt is hallatszik a g-moll ballada

Elfogadtam az életét, pedig tudtam, hogy az övé az enyémtől igen eltérő. Nem osztom a művészeteken kívüli, politikai nézeteit... nem akartam mindenáron a lényére hatni. Értékeltem a személyiségét, ugyanúgy, ahogy más barátaimét is, akik tőlem eltérő utakon jártak.

Sohasem voltak egymással szemben kifogásaink. Ő volt a megtettesült önfeláldozás, udvariasság, jóság, engedékenységgel... De szúrós természetét sohasem vetkőzte le azokkal szemben, akik engem körülvettek! Változékony volt irántuk és szabadjára engedte szeszélyes hangulatait! A szívélyességéből undorba csapott át, vagy fordítva.

Pedig milyen elképesztően, milyen szívszorítóan szép volt minden, amikor elkezdődött...

a g-moll ballada kissé erősödik – George Sand szinte a testével hallgatja a zenét, úgy emlékezik

Egy estélyen találkoztunk...

Szűk, baráti körben adott hangverseny... és úgy játszott, mint az angyalok... hm... Chip-chip muzsikált és körülötte mindenki megváltozott, elfogódott... Különösen a nők...

Felháborító, hogy amikor ő játszik, minden nő szeme csillog! Úgy isszák a tekintetükkel, úgy sóhajtozik feléje az arcuk, a mellük, az egész testük, mintha... mintha... nem is tudom... Azt hiszik, hogy az a zene és az a férfi csak az övék!

Én tudtam, éreztem, hogy nem így van, NEM LEHET, hogy így legyen!

Megéreztem, rájöttem titokban, hogy egyedül én, csak én vagyok képes megérteni, megérezni őt! Bámultam, a lélegzetemet visszafojtva hallgattam és ő játszott, játszott... A hangok, amiket a zongorán fölcsillantott, kristálytisztán szóltak. És halkán. Sohasem homályosan, vagy érzélgősen játszott, mint az divatos... az ő keze alól a polonézek, noktürnök és balladák mindig tisztán, kristálytisztán szóltak, néha szinte élesen...

A szívem a torkomba ugrott és úgy éreztem, képtelen vagyok megmozdulni! Csodálatos esték voltak... barátok, ismerősök körében... És eljött az a nap, amikor meghívtam, hogy töltsen nálam az estét...

*hirtelen erős, forró zene – az f-moll zongoraverseny I.
tételében a felszakadó futam*

Tudtam, hogy mit teszek! Igenis, tudtam! Nem voltam elvakult!

Ami akkor kettőnk között történt, nem volt meggondolatlanság!

Korábban állítólag valami lengyel nőbe volt szerelmes, még hozzá gyermekkorra óta. Velem nem is törődött, kezdetben rám se hederített – pedig az a nő éppen akkoriban ment férjhez, valami grófhöz...

Nem volt jó a lengyel nemesi lánykának a művész! Persze, hogy nem! Az előkelők számára csak szórakoztató bohóc mindenki, aki zenél, ír vagy fest. Udvari bolond! Amíg ők lakomáznak, addig a bohóc középen bukfencezhet, a magasabb születésű hölgyek szívesen legeltetik rajta a szemüket, sőt, néha még az ágyukba is beviszik! De egyébként a bohócnak kint a helye, a lovászinasok és a megunt ágyasok között!

Szegény kis gyermek... Chip-chip! Nem hitte el soha, hogy így van. Boldog volt, ha magas rangú gazemberek rámosolyogtak... Mosolygott rá éveken át az a lány is, talán Wodziłskának hívták, aztán férjhez ment egy nevesincs grófocskához, mert az mégiscsak igazi ember!

Chip-chip nagyon bele volt kavarodva ezekbe a dolgokba. Azt hittem, sikerül kigyógyítanom... de nem voltam meggondolatlan! Mindent elkövettem, hogy a józan ész parancsai szerint cselekedjünk! Bár... az igaz, hogy egyszer egy kis levelet hagytam neki... néhány szó állt rajta: On vous adore... imádom önt... utána találkoztunk először kettesben...

ismét az a-moll keringő hangzik fel

De akkor is, később is, készen voltam bármilyen áldozatra, ha szükségét láttam! Levelet írtam a legjobb barátjának, monsieur Grzymałának, az egyetlen okos és belátó lengyelnek, akit ismerek... Hogyha ő azt tanácsolja, hagyjam el a kis, gyermeki művészt, ha azt mondja, tűnjek el... hát félreálltam volna! Tehetek arról, hogy Grzymała nem tiltott el tőle? Azt tanácsolta, hogy tegyek a szívem és az eszem szerint! Tehetek arról, hogy én is, az a kedves, drága gyermek is...

szünet – ami most a fejében jár, az tiszta, szép emlék

Hm... elkényeztetett, csodálatos gyermek, aki mindenben olyan határozatlan volt. Csak a köhögésben volt határozott...

Döntennem kellett helyette is, és én döntöttem! És MINDENT vállaltam! Párizsban nem maradhattunk, mert a buta és féltékeny Mallefille nem akarta megérteni, hogy szakítottam vele és látni sem akarom. Meg akart engem ölni. Ezért kitaláltam, hogy Majorkára utazunk, hiszen a déli, mediterrán éghajlat a Chip-chip gyöngé egészségének is jó tesz...

Van-e valaki, van-e még csak egyetlen nő a világon, aki annyi örömet nyújtott neki, mint én azokban a hetekben? Éjjel szerelemmel feküdtünk le és reggel szerelemmel ébredtünk...

*majdnem a zongorához lép, de elhessenti magától a
muzsikát*

Egyszer csak rosszul lett... Az a férfi, aki ragyogó volt és csodálatos, finom és vad, érzéki... aki az ÉN SZERELMESEM volt... hirtelen elsápadt, vért köpött, kiverte a hideg veríték... és kiderült, hogy nem szerelmes ölelésben élő asszony vagyok, hanem ápolónő... ÁPOLÓNÓ! Hagyjuk, minek emlegetni...

Amikor elmúlt a betegsége, vagy rohama, amikor jobban lett és föltámadt benne a férfi, akkor... hm...

Előző nap még hideg vizes ruhával a vért töröltem a szája széléről, míg a homloka veritékben ázott... másnap pedig már engem akart...

beleborzong az emléke

Az volt az érzésem, hogy egy hullával kell ágyba feküdnöm... iszonyú volt... nem, nem! NEM! Nem akartam! Ki róhatja föl nekem, hogy nem akartam? Ki róhatja föl, hogy akkor, harmincöt évesen nem volt kedvem egy félhalott, egy hulla szeretője maradni, akinek az érintése UNDORRAL töltött el...?!

*szünet – túl őszinte volt; igyekszik szebb magyarázatot
találni*

Valójában... valójában az volt a legfontosabb, hogy ő ne szenvedjen. Tudtam, hogy meg kell szabadítanom attól az életmódtól, amely káros az egészségére. Közöltem vele, hogy legjobb lesz, ha többé nem élünk együtt. A barátságunkat megőrizzük, de másról szó sem lehet...

Erre könyörögni kezdett... heteken át bizonykodott, hogy a szerelem áthidal minden akadályt, hogy neki szüksége van reám...

Itt, Nohant-ban járt fel s alá, zavartan beszélt, magyarázott. És ez volt a legszörnyűbb, a legvisszataszítóbb. Amikor mellém állt, a kezemet szorongatta, meg akart csókolni... csak arra tudtam gondolni, hogy a köhögési rohamok végén vér jelent meg a szája szélén...

A véred! És a testedet hideg veríték borította! Ezek után nem kívánhatod... nem tudlak megérinteni! Menj innen! Mindent elhiszek neked, Chip-chip, de értsd meg, hogy képtelen vagyok... Ne, ne nyúlj hozzám, nem akarhatod... UNDORODOM!...

*rémülten a szájához kapja a kezét, mint akkor – akkor is sajnálta, hogy kiszaladt száján a szó –, menekülésképpen
erős, erőltetett hangon, szinte diktál önmagának*

Tisztelt asszonyom! Mindent el kellett követnem, hogy barátomat az egészsége érdekében józan belátásra bírjam. Megértheti, hogy ez részemről igen nagy önfeláldozással járt...

Nem... nem... hiszen ez nem igaz!

Heteken át próbálkozott, aztán konok hangon kijelentette, hogy neki szüksége van nőre! Mert arra minden, egészséges férfinak szüksége van! És ha engem nem kap meg, hát szerez magának ágyast... fel is hozott a faluból valami cseléd lányt...

ez a mai napig fáj neki

Máig sem értem, mi tartotta őt a közelemben.

Amikor telenként Párizsba költöztünk, az én lakásom közelében vett ki egy lakást. Úgy látszott, jó barátságban vagyunk, éveken át... így is volt, közben ő tudta, látta, hogy más férfiakkal vagyok... miért maradt a közelemben?

Néha, amikor a hangulat, a véletlen pillanatok úgy hozták, amikor egészséges volt és olyan gyönyörűen játszott, olyankor... hm... olyankor megtörtént, hogy magamhoz engedtem...

ezt azóta sem vallotta be önmaga előtt

Aztán elmúlt ez is... Mindennapi életet éltünk egymás közelében... de nagyritkán, ha este búcsút kellett vennie, mert négy szemközt akartam lenni a soron következő barátommal, olyankor láttam a szemében valami különös, halk villanást... De ez csak olyan volt, mint egy halk futam az ő zongoráján...

elhessenti az emléket

Szüksége volt arra, hogy tartozzék valakihez és én biztosítottam neki a családi környezetet! Itt, Nohant-ban is ülhetett az egyik vendégszobában, és egész nap játszhatott. Néha már kibírhatatlan volt a folytonos zongoraszó. De ha itt volt a barátja is, Delacroix, akkor sétálni mentek kettesben és beszélgettek, néha napokon át. Olyankor legalább csend volt... később Solange-zsal sétált, én nyugtalan voltam. Solange is kedvelte őt. Attól féltam, hogy magába bolondítja szegény kislányt. Közben állandóan botrány robbant ki Maurice és Augustine miatt. Mert ő igazságtalan volt velük szemben!

Megvádolt, hogy csak azért fogadtam örökbe Augustine-t, mert a fiam kedvében akarok járni!

De ez nem volt igaz! A fiam és Augustine szerelmesek voltak, ez tény. Arról már nem tehetek, hogy Maurice-nak később elege lett a lányból és elutazott. Augustine pedig terhes volt, ezért gyorsan férjhez adtam egy gazdatiszthez, de csak azért, hogy a lány jövőjét biztosítsam!

Arról sem tehetek, hogy ők ketten utálták Chopint, és folyton bosszantották... ártatlan, gyermekes csínytevések voltak...

Minden megtettem, hogy meleg, családi körben éljen! Az pedig természetes, hogy ezt sokan rossz néven vették tőlem.

Egyszer Párizsban elmentünk az Operába. Ő már látta az előadást és aznap estére megbeszélte, hogy Liszttel és Meyerbeer-rel találkozik. Inni akartak, beszélgetni, muzsikálni... de jobbnak láttam, ha velünk jön. Mind ott voltunk, én és Maurice fiam, Augustine, akit Maurice akkor még kedvelt, Solange és a szobalányunk, Luce...

Sajnos, így Chopinnek nem jutott hely a páholyban, ezért valamelyik ismerőse páholyába kéredzkedett be... mindezek után elégedetlen volt, a barátai pedig telibeszélték a fejét, és hánytak rám kígyót-békát. Nem hiszem, hogy annyi áldozat után ezt érdemeltem!

Vagy akkor, amikor megjelent a Lucretia Floriani! Chopin gyakran belenézhetett a készülő kéziratba, és csak annyit mondott, hogy szép...

Amikor aztán megjelent a regény, a szerelmes herceg alakjában mindenki őt vélte fölfedezni, a főszereplő nő pedig én magam vagyok – pletykálták. Pedig a könyv arról szól, hogy egy finom lelkű, tehetséges, de neuraszténiás férfi örülten szerelmes lesz Lucretiába. Önző, féltékeny szerelmével a halálba kergeti.

De én nem magunkat írtam meg! Hiszen a főszereplő férfi egy herceg, Chopin nem volt az. Lucretia Floriani híres színésznő, én sohasem voltam színésznő!

Pletyka... de már ez is mindegy. A pletyka egyébként jót tett a regényemnek, jobban fogyott.

A lényeg az, hogy engem semmi sem tört meg és folytattam az alkotó munkát! Nem voltam hajlandó mindent eldobni, mindent félbehagyni egy hisztériás férfi miatt!

Különbösen is, egyre ritkábban láttuk egymást, és ez így volt jó...

Mert amikor néha beléptem hozzá, és ott hancúrozott valamelyik lengyel arisztokrata nőcske, olyankor mindig undort és sajnálatot éreztem.

Az a sok, magas születésű hölgyike úgy körüldongta... most is, hogy betegágyban fekszik, fogadni mernék, hogy az a perverz Delfina Potocka látogatja, és ki tudja, miket művel nála betegápolás címén!

ezzel önmagának megadta az utolsó érvet – kitör belőle a féltékeny nő, aki szinte elképzei a pornográf jelenetet

Vagyis... vagyis menjek el hozzá, mint egy önbecsülésre képtelen, fülig szerelmes fruska? Hogy amikor benyitok a régi jó baráthoz, az ágyából ez a Delfina ugorják elő? Vagy azt lássam, ahogy az irigy honfitársai körülédelgik?

akár korábban, hirtelen kiszól az ajtón

Luce! Luce! Hagyja abba a csomagolást, nem megyek sehová! Nem hát! Különbösen is, állítólag ott van a húga Varsóból, ápolja csak ő... Nem érdekel. Írok valami udvarias választ annak a madame Grille de Beuzelinnek...

leül írni – időváltás – zene hallatszik, az e-moll etüd első két-három üteme, amint hirtelen elakad és kétszer-háromszor egymás után, újra kezdődik –

George Sand befejezte a levelet – amikor a zene megszűnt, két hónappal később vagyunk – új levelet kap

Hetek óta alig jött levél... ezt ki írta? Mademoiselle de Rozeriés...

Mit ír nekem a kis de Rozeriés, ilyen röviden?... 1849 október 17-én... MICSODA???

*leteszi, majd hitetlenkedve újraolvassa a levelet – leejti – nem tud mihez kezdeni –
a zongorához téved és az a-moll keringőt pötyögné,
de a keze csúnya disszonanciával lecsúszik a billentyűkről*

Meg sem látogattam...
Chip-chip... nem is láthattalak...

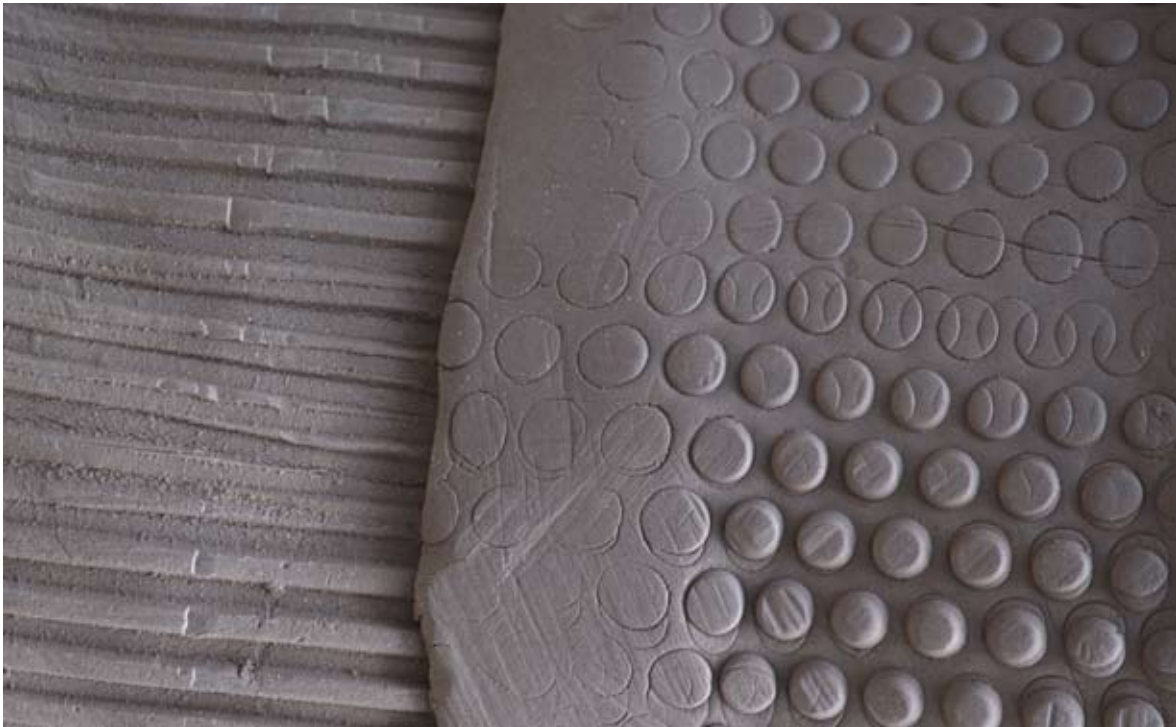
*szinte elsírja magát – de sűrke erőszakkal lebírja az
érzelmeit, és a gögbe menekül*

És a temetésére sem tudok elmenni! Irodalmi munkáim vannak, dolgoznom kell! Nem mehetek!
Szegény Chip-chip... állandóan otthon járt az esze... miért? És miért nem vigyázott magára? Miért nem tudott
megelégedni azzal, hogy sikere volt és annyian szerettük?
Még élhetne...
Ott kellett volna ülnöm az ágya szélén, amikor meghalt?
Nem értem... Nem értem, hogy lehet egy életen át úgy élni, hogy folyvást egy távoli, műveletlen és szegény népre
gondol az ember...
Franciaország megértette a zenéjét! Csak Franciaország értheti meg, senki más!
Egyszer majd megírom... igen, írnom kell róla!
Érdekes ember volt és nagyon szépen zongorázott... nagy zongoraművész volt!
Majd, ha megírom az életem történetét, róla is megemlékezem. Nehogy feledésbe menjen...

*hosszú ideig áll a zenében, egyre kisebbnek érezzük az
alakját, aztán*

vége

Fürtös Ilka
munkájának
részlete

Praznovszky Mihály

És mi lesz avval a szerelemmel?

Hrabalt olvasva

Soha nem tudtam, merre lehet Nymburk, mert mindig megzavart, hogy azt írták, az Elba partján fekszik. Az Elba az német határfolyó. Ott találkoztak a német és orosz katonák. Mit keresett ott Hrabal, ő akkor Kostomlaty vasútállomásán várta, hogy pecsétet üthessen a távirászkisasszony dundi fenekére.

Most újra elővettem A városka, ahol megállt az idő című könyvet és könnyesre nevetve magam olvastam el egy végtében. Nemcsak a nevetés csalta ki persze a könnyeket, hiszen ez az abszurd élet-játék Pepin bácsival a főszerepben, szomorúan végződik, mint általában minden emberi élet. Megint úgy véltem, ha nincs Pepin bácsi, akkor nincs Hrabal sem. Legalábbis másfolyónak lenne. A lónak a farát, mondaná erre a bácsi, aki ugyan két hétre érkezett a nymburki sörgyárba, de ott maradt vagy harminc évig. Így volt ideje alaposan megtárgyalni a sógorasszonnyal, hogy testvéröccse, Francin bizonyára pszichopata lehet, így a javallott gyógyítás: langyos vízzel kell mosnia a nemi szervét. Feltehetően bevált a sajátos orvosi recept, mert hirtelen, úgy negyven év múltán, Francin megváltozott, ő maga lett ordító, történeteket mesélő, nagyokat evő-ivó, mígnem testvére fokozatosan elhallgatott, elcsendesedett, tejet ivott sör helyett, s egyszer csak gyereknyi méretűre zsugorodott fizikai állapotban valahol egy elfekvőben találtak rá. Már a tengerész kapitányi sapka, a Hamburg-Bréma főírást sem kellett neki, de még az utolsó mondatával visszasírta a lányokat, abból a „kocsmából”, ahol női kiszolgálás volt. „És mi lesz avval a szerelemmel?”- kérdezte utolsó szavaival öccsétől.

Nemcsak Pepin bácsi ment az égi pivovarba, ahogyan a serfőzdet nevezik arrafelé, de a sörgyár is eltűnt. Legalábbis az, amelyben a capriccio eredeti története, Hrabal gyermekkorra zajlott le. Amúgy postlížiny lehetne a film címe magyarítás nélkül, azaz megrövidítés, hiszen ez az eredeti könyvcím. Megrövidítés, felgyorsítás, valami új kezdődik ott Nymburkban. Egy ilyen nevű szállodában laktam éppen ott mostanában, nem messze a főtértől, abban a városkában ahol annak idején megállt az idő, és szerintem ma is csak álldogál. S milyen jól teszik, hogy a mozdulatlanságot választották. Bezzeg mifelénk! Abban a városban, ahol élek, volt egy kis sarki épület, söröző lehetett talán, vagy kocsmá, s homlokzatán ott volt a felirat: Sörgyári capriccio. Húsz éve láttam először, húsz éve örülök annak, hogy íme, vannak itt irodalomra és sörre és Pepinre és Mariskára és kéményre és Gruntorád doktorra érzékeny emberek. Múlt héten láttam: levették a táblát s valami jellegtelen nevet pingáltak oda gyermektegy ábrával. Az idő mozgásának sokféle iránya van, nem csak megállni tud, olykor visszafelé is megy...

Szóval nincs sörgyár Nymburkban, illetve van, csak hát ez nem az. Nem is látni, mert vastag és magas kőkerítés veszi körül, belátni oda sehonnán nem lehet, talán az Elba feletti gyalogos hídról az egésznek a sziluettye rajzolódik ki. A kéménnyel együtt persze, ámbár ez nem az a kémény, amire a filmben felmászik a két széllel bélelt rokon, mert az Dalešicében van, ahol a filmet forgatták. Vagyis oda is el kell mennem, nyugtáztam magamban örömmel, mert szép és nagy ez a Csehország s mindenhol Hrabal van.

A sörgyár persze így is, részben az emlékekben látva, szép, a bejáratnál hatásos alkudozások után meg is lehet tekinteni egy kisebb emléktáblát, de aztán tovább nincs, nem tekinthetünk be a gondok úr irodájába, ahová mindig behallatszott Pepinke harsány üvöltése az osztrák katona legyőzhetetlenségéről. Vagy nézzem madártávlatból, fölötte elrepülve? Repülni még mindig nem tudok, mert a cseh sör nem fölfelé az égbe, hanem lefelé, a föld (asztal alja) felé vonz, bizonyos mennyiségű, nem számlált korszok után.

S ha nincs sörgyár, akkor jöjjön maga Hrabal, akivel ugyan személyesen nem találkoztam, átkozom is érte magam most már erősen. Hiszen járt ő Magyarországon többször is, nagyon szerette Pestet, de még jobban Szegedet, ahová tán még le is telepedett volna, ha a helyzet úgy hozza. Mondják legalábbis, hogy így nyilatkozott, persze messziről jött embernek azt hordatnak vele össze, amit akarnak. Nem találkoztam vele, mert akkor nem olvastam még Hrabalt. Mi a csuda volt velem, hogy a csehektől mindig csak a Svejket bújtam? Ma pedig tudom, nem az én mulasztásom nagy, hanem a világ olvasóié. Hogy eltűrték, hogy nem kapta meg a Nobel-díjat. Persze ezen is csak nevetett volna, de azért a koronákat (svédet s nem csehet, mivel az előbbi kicsit többet ér és sokkal több sört ihatott volna belőle a Tigrisben), szóval a koronákat elfogadta volna, mert milyen sok májat, vesét vagy mit vehetett volna a macskáknak, nevezetesen Pepitónak, Svarcvaldnak, főképpen Cassiusnak. Olykor huszonnégyen is voltak ezek a nyávogó barátok.

Kerskóban magam is rohángáltam most, ami azért túlzás, mert csak keringtem autómmal az erdőben az amerikai mintájú útrendszerben s tudtam, hol volt Hrabal háza, de nem érdekelt. Mert már nem az övé s féltém, hogy ha

nem ismerek rá, ha átalakították, mi lesz az én Hóvirág ünnepemmel? Csak mentem Kerskóban s csodálkoztam. Egészen másmilyennek és máshová képzeltem. Tényleg nagyon közel van Prágához, mintha mondjuk, Veszprémből elmennék Székesfehérvárra. (De minek mennék oda, ott nincs Hrabal!) Valamiféle hétvégi üdülőhelynek készült, sok-sok prágai azt hitte, majd itt nyugalomban él a hét végén, de hol van nyugalom a csehekénél? Mármint abban az esetben, ha sört mérnek a közelben. Márpedig az erdőben is mérnek sört, azt magam is tapasztaltam, ha nem is a Hájenkában.

Sört egyébként a szálloda sörözőjében is mértek, mégpedig először láttam azt, amiről meséltek. Néhány asztalnál a törzstagoknak saját sörcsapjuk van az asztaluknál. Minek annyit gyalogolni: az asztaltól a pultig! Egy mozdulat, a számláló villan, a sör habzik, s lehet tovább üldögni. A csehek általában végig ülik a történelmüket s talán ez a legkényelmesebb testhelyzet. Kivéve Pepinkét, aki kézen is tudott állni a kisasszonyok, Bobinka és Marta legnagyobb öröme, az asztal tetején a kocsmában. De ez még akkor volt.

Most csak egy sírdomb lehet valahol, de nem is tudom pontosan hol. Szerintem együtt vannak valamennyien Hradistkóban, a szép temetőben. Már amennyire egy temető szép lehet azoknak, akik benne vannak. Megkérdeztem a helybelieket, hol van Hrabal? Persze magyarul kérdeztem, miután ősi ösztönrel a falu közepén álltam le, egy vendéglő előtt. Az épületet festő munkások szomorúan csóválták fejüket, amiből kiderült, hogy a nevé sem hallották. Illetve az egyiküknek lassan megvilágosodott, s mutatta az utat, mint kiderült, Kersko felé, két kilométer vagy három, mert mintha úgy hallotta volna, egy Hrabal nevű talán arrafelé lakhatott (Bizonytalan volt, mint minden szobafestő dél felé.) Nekem a végső otthona kellett, ezért betértem a vendéglőbe irodalmi kísézőnőmmel együtt, s ha már ott vagyunk, a retrokocsmában meg is ebédeltünk. Mindegy mi, csak knédli legyen, és sört lehessen inni hozzá. Pilzenit mértek meg Kozelt, én abból ittam, de barnát, mert azt Magyarhonban nem lehet kapni, állítólag nem bírja a szállítást. S hrabali módon ettünk, bár nem őfelsége pincére szolgált ki, hanem egy szemrevaló leányzó, akinek csak rámutattunk a tábla krétával írt valamelyik sorára, hogy abból kérünk. Teljesen mindegy, mert csak egy sor volt. Ámbár kicsit megkeveredett a dolog, mert sőt kérve ékes cseh nyelven salzot mondtam, amit ő salát-nak értett, ami viszont salátát jelent, úgyhogy hamarosan egy vödörnyi saláta érkezett az asztalhoz. Olyan mindegy. Hrabalért mindenre képes az ember. Sörhöz salátát eszik.

Így aztán újra nekifogtunk a temető keresésének, s miután pantomim jelekkel elmagyaráztam, hogy a frídhofot (lehet, hogy ez se csehül van) keresem, rá is leltem, ott volt tőlünk tíz méterre. Benne a sír, a felirata Hrabal szülei, de valójában mindenki a családból. A síron sok-sok macskaszobor, egy kisebb becherovkás üveg, természetesen üresen, s egy-két sörösüveg, azok is üresen. Itt kell lennie tehát Francinnak, a szép szőke, színésznő álmú Mariskának, itt Pepin bácsinak, aki erre a világra is csak két hétre jött s lett belőle nyolcvan év, s itt van Bohumil is. (Illetve Pipsi is, a feleség.)

Itt volt mindenki valóságában és képletesen, egyedül voltunk, két magyar irodalmi túrázó, a világ végén, de mégis alig 5-6 kilométerre Nymburktól, attól a várostól, ahol egyszer megállt az idő, s éreztem, hogy újra könnyezek, s nem tudtam, Pepinke bácsin nevetek-e vagy ez a kötelező meghatottság miatt van egy sír előtt állván, vagy magunkat siratom, mert mi már soha többé nem tudunk mosómedvét vásárolni, ha unatkozunk.

Szálinger Balázs

(Sok van, ami meseszerű...)*

Sok van, ami meseszerű,
De az embernél meseszerűbbet
Ugyan ki tudna és ki akarna?
Fog egy tengert, hogy
Átkeljen rajta,
Hív egy vihart, hogy
Bajba sodorja,
És ha partot ér, fogja a Földet,
Azt kaparja, a meg-megújulót,
Ezt teszi imbolygó ekevassal,
Lóval, szívvel – évről az évre.

Az eget mozgó kapocsként tartó
Madarakra veti a hurkot,
Vadat terít le,
És a sós vízben növekvő halak
Jóeszű férfiak
Hálójában végzik,
Ésszel uralja a Föld színére
Állati testben kibuggyanó húst,
Nála erősebb állatok nyakán
Tartja igáját.

Tanul beszélni, gondolkodni,
Alapítja és érti a törvényt,
Várost talál ki, saját világát
Lakhatatlan szirtekre húzza,
Fagynak, hőségnek
Kikerüli élet,
Mindenben ügyes, ügyes mindenben,
Egészségét is okosan óvja,
Csak a halálra nem talál ki semmit.

Nagyobb tehetség, újító szellem
Két útra térhet: rossz lesz vagy jó.
Aki a földnek méri a törvényt,
Valahogy ő lesz mindenhol az első,
De az hazátlan,
Akinek az jó, ami nem szép,
Akinek az kell, ami nincsen,
Arra azt mondják: a tűzhelyünknel
Nincs helye, legyen néma az az ember.

(*Részlet az Oidipusz gyermekei című színdarabból)

Ózsvár Péter:
Madártemplom

Szöllősi Mátyás

Aktív kórterem

A tágas kórteremben
nyugszunk, ízlelgetjük a várakozást.
A valódi mozgás kiváltság joga – –
nekem mégsem öröm az öröm.

Túlélők vagyunk, akiknél a fogyás megkezdődött.
Mikor ötödik társunk vért hányt,
az nemcsak szájizünket bolygatta meg.
Tiltott mezőre lép, aki a kórteremben
félelmet okoz.

Legnehezebbek a szagok.
Közös helyiségben közös ocsmányságok.
Magyarázkodásnak nincs helye.

Sóváragnak utánad, ha a folyosón lebzszel.
Cél vagy és egyben eszköz.
Érdeklődésük fiatalságod felé
legalább őszinte:
te még nem a halállal játszol,
és ez gyűlöletük alapja.
Mert te vagy az egyetlen, aki még
testileg fel tudod venni a versenyt
az élőkkel.

Az esti szezon mozgalmas
a köréd épített gyásszal és öregséggel.
Két ágytál. Hét egység vér. Egy katéter.
Apró dolgokon osztozik az élet.

Rajzás

Semmi köze a nőkhöz.

Egy fertőzött testrésztől
akár egy kapcsolat is megrohadhat.
Egyre inkább nem hagyja aludni:
„Míg ő altatókkal pihen ki engem,
én lassan visszasírom a megszokást.”

Semmi köze a nőkhöz.

Talán mégiscsak a test
az egyetlen szövetségesük.
Fáradtságos dolog küzdeni azért,
hogy azt az embert találják esténként,
akit valaha már ismertek,
és valljuk be, a próbálkozás
becsülendő dolog.
Bár ölében végül nem találnak vigaszt.

A rajzás megindul ugyan,
de a terményt már lepusztította más.
Hogy viselné el, hogy az éhező szájak
csak húst akarnak?

„Ez rád volt a leginkább érvényes;
gyermekien őszinte voltam,
de mentséget mégsem találni rám.
Mikor mellém feküdtél,
azt még egyszerűnek éreztem.
Azonban ahogy a semmiből
egyszer csak lejjebb nyúltál
és megfogtad a nemi szervem;
akkor éreztem, hogy nyomorult vagyok.
Mert nem tudlak kielégíteni.
Nincs hozzá erőm.
Ha egy ilyen helyzetben hozzád
élnék, megmutatkozna gyengeségem;
nem a test választja a kockázatot,
csak eszközként asszisztál.

Gyere le erről a drogról. Rólam.”

Márkus András

Elsőszemélyű vers

Megírom én ma Pesten
elsőszemélyű versem.
E nagyváros-magányban
arcom tömegbe festem.

A versben alkotok majd,
s képpén rossz a létem.
A bérházak homályát
a víz szagában érzem.

S bár szomszédnő szerelmem
még nincs, már gondolok rá.
Így újabb női lelket
teszek meg otthonommá.

Megírom majd, hogy írok,
kitérvén tán a múltra,
s hogy átlagon felül most
hány ént bocsájtok útba.

Az énjeim között majd
metro szállítja versem.
Felolvasás: a téren;
egy lángossal kezemben.

Heléna és az emlős

Heléna már csak egy utcán poroszkál.
Kaput keres, melyen majd visszatérhet
a rács mögé, és meg-megáll a boltnál,
bár tudja jól, hogy megdrágult a bérlet.

Talán ha kapna öltönyös vevőt rá
majd elcserélné arcáról a képet,
és elfeledné akkor azt a törvényt,
hogy őneki, mint volt fehérccselédnek
már méterével osztják szét a bőrért.

Hintóra vár, bár villamos se jött még.
Mögötte áll a lámpafényes emlős,
(mely gyermekszájtól éteket sosem véd!)
Heléna bög. Zsebében ott a vázlat,
de testnedvével elmázojja tervét.

Nagy Koppány Zsolt

Amelyben Ekler Ágostra – emlékezünk –

– regényrészlet –

Aki emlékezik: Jackson Ockpoll (művésznev) (35) – Ekler Ágost barátja, iskolatársa, giccsképfestő-kollegája. Szomorkás ember, savanyú hang. Művészi karrierje nincs, alkoholista. Sokat panaszkodik, (szinte túl) nagy tisztelője Ágostnak.

Delíriumközeli állapotban kelt levele, amelyet Ekler Ágostnak írt, poszt humor és post mortem, de véletlenül (a beálló delírium miatt) nekünk postázott

(Állókép: végül elkészült „A csoki illata, mint a boldogság” című festmény)

Drága Barátom, Ágost!

Mióta elmentél, nem vagy közöttünk. Sokat gondolunk rád, és az egész család is. Emlegetünk gyakran, és bizony megint eszembe jutottál. Olyan egyedül vagyok, kedves barátom, mint Leonardo da Vinci a művészettörténetben. Csak nem annyira tehetségesen.

De most minden megváltozik! Képzeld, nagy művön dolgozom. Persze, nem azon, amely mellől felállva tollat ragadtam, nem! Az a *Jamaicai hörcsögszörmekabát* című csendélet, neked szerencsére még nem kellett ezt festened. Ma volt itt Ádám, együtt találtuk ki. Mióta egyedül maradtam, egyszerre huszonnégy vásznat kell festenem, csodálkozva kérdezhetnéd is, hogy akkor miként marad időm megalkotni a nagy művet, igen. De nem kérdezed, ó, Ágost, mert a halál szele elragadott.

Én viszont mégis válaszolok, mert jó barátok szavak nélkül is értik egymást.

Emlékszel, hogy amikor Ádámhoz megyünk a pénzért vagy a rendelésekért, elhaladunk a csokigyár mellett? Nos, képzeld el, hogy az elmúlt három hónapban valahányszor arra jártam, mindig kaptam ott egy pofont. Most meghökkentél, mi? Hát úgy történt, kérlek alássan, hogy éppen Ádámhoz igyekeztem, fejemben *A hó betéríti a mezőt* című kép ötletével (azt akartam, hogy betegyűk a katalógusba, mert a népek szeretnék, és könnyű volna megfesteni is). A sarkon elég nagy lendülettel fordultam be, és belefutottam Détébe, aki, esküszöm neked, úgy állt ott, mintha arra várt volna, hogy valaki beléfusson. Mire annyit mondtam volna, hogy bocsánat, meg is kaptam a pofont. Szóhoz sem jutottam megdöbbenésemben: nem volt olyan nagy pofon, felülről súrolta az elviselhetőség határát, de rendkívül megalázó volt. Valamit dadogtam, és továbbmentem, mert – mint talán emlékszel – a fickó kaliberre eléggé Tata-szerű.

Mivel az új katalógust raktuk össze, szinte minden nap át kellett mennem Ádihoz, így egy nappal később megint befordultam a sarkon, persze jóval óvatosabban, és legnagyobb rémületemre Dété újra ott volt. Összeszedtem magam, talán csak nem lesz baj, gondoltam, és határozott léptekkel megpróbáltam elhaladni mellette. De amint odaértem, kinyújtotta a karját, elkapott, és egy közepes erősségű, határozott pofont helyezett fel az arcomra. Értetlenkedni kezdtem, és kérdeztem, hogy mi baja, mit ártottam én neki, mi a faszt akar, de ő csak nézett maga elé némán, mint egy tők.

Következő nap nagy ravaszul másik úton mentem, és elégedetten kuncogva léptem be Ádámék kapuján, amikor a házból kijött Dété, és mire annyit mondtam volna, Jó napot, mellettem való elmentében megpofozott. Örjöngeni kezdtem, és vissza akartam ütni, de könnyedén megfogta a csuklómat, megszorította, és én lefolytam a földre, mint gecí koromban. Negyedik nap nem mentem el Ádámhoz, hanem felhívtam, hogy ő jöjjön át hozzánk. Óvatosan nyitottam ki az ajtót, de szerencsére egyedül volt,

és aggódva kérdezte, mi bajom, és miért nézegetek a háta mögé. Mondtam, hogy semmi baj, nem piros az arcom, azt mondta, nem, ettől megnyugodtam.

Miután távozott, dolgozni kezdtem, és csak késő este vettem észre, hogy elfogyott a cigarettám. Tudod, hogy nem tudok elaludni, ha az esti pohár mellé nem szívok el legalább egy szálat, úgyhogy a sűrgető kényszernek engedve felöltöztem és leszaladtam a sarokra. Mondom a boltosnak, hogy a szokásos cigimet kérem, azt mondja, oké, hozza, mert még a raktárban van, aznap kapott árut, fel kell bontania a kartont. Bemegy a pult mögötti ajtón, és alig telik el egy perc, kilép Dété a kifejezéstelen tekintetével, és mire hátrébb lépnék, lekever egy pofont, majd visszamegy a raktárba. Nem látta ezt az alakot, kérdem a boltost, melyiket, kérdez vissza, hát amelyik most ment be, mondom, aha, rögtön levágja, mekkora tréfa, dehogynem, mind a kettőt, válaszolja. Hazafelé rágyújtottam, és kellemes érzés öntött el, amiért immár bizonyos, hogy másnap reggelig nincs pofon, nyugodtan sétálhatok hazáig. Jobban esett a cigi, a pia meg a vacsora is, este dugtunk, Rózsika talált valami új pozitúrát, és fantasztikus volt.

Másnap, mikor Ádámhoz indultam, magamhoz vettem a konyhakést és elhatároztam, hogy amint meglátom Détét, hasba szúrom. Mikor befordultam, rögtön észrevettem, hogy vár rám: megiramodtam hát, és a levegőből csaptam le rá – odaböktem rendesen, ahogy kell. De persze nem vagyok egy Brad Pitt, lecsúszott róla a penge, és mielőtt újra szúrni tudtam volna, már meg is kaptam a pofont. Döfködni kezdtem, de a fejemtől fogva eltartott magától, majd mikor elfáradtam, elengedett, én meg felmentem Ádámhoz.

Azóta minden nap megkaptam a pofonomat, és bátran mondhatom: megszoktam. Hidd el, két hét után már egyáltalán nem fáj, és egy hónap múlva a megaláztatást sem éreztem, pedig valóságos nézőközönségünk lett időközben. Amikor jönni látnak, kiabálnak egymásnak, összecsdülnek, és végignézik, amint odalépek és kérem a pofonomat. Nem is gondoltam, hogy lehet így élni, de lehet. Nem fáj, és te is tudod, hogy akármit meg lehet szokni.

Így ment ez egészen a mai napig. De képzeld! Ma nem volt ott! El sem merem hinni, remélem, elütötte valami kocsi, mint téged. Ne tudd meg: olyan boldog voltam, hogy fel-alá rohangáltam a kerítés mentén. És akkor vettem észre (eddig hogy nem vettem észre? Nem tudom), milyen kellemes csokiillat van a környéken.

De drága barátom: csalóka dolog ám ez az illat! Csak először jó, amikor nem készülsz rá, és hirtelen megérzed. Mire fellelkesülsz, hogy milyen finom, az orrod már meg is szokta, és többé nem érzed. Ilyenkor nincs más mit tenni, arrébb kell sétálni, füvet vagy kutyaszart szagolgatni, majd miután szaglószerved betelt ezeknek az illatával, gyanútlanul fütörészve megint a gyárkerítés felé sétálni. Az a pillanat, öreg barátom, amikor újra megérzed az illatot, fenséges. Azért érdemes élni, mondom én, aki mindig halni akarok. De mire azt mondanád magadnak, hogy na, most jól belakmározom belőle (ez körülbelül három-négy szippantás), az orrod újfent megszokja, és megint nem érzel semmit. Ott vagy benne, mégsem érzed. Arrébb sétálsz hát, kutyaszar vagy fű, aztán három szippantás erejéig ismét tied a világ. Ha Dété ma is ott lett volna, sosem veszem ezt észre. Ha egyszer sem lett volna ott eddig, valószínűleg akkor sem. De észrevettem, és alig várom a holnapot, hogy újra Ádámhoz mehessek.

Ó, micsoda orgia lesz három lélegzetvétel erejéig!

Hát ezt akarom megfesteni, drága barátom... És ha nem sikerül, abbahagyom az egészet, megkövetem az asszonyt, és életbe léptetem a b-tervet. Még eléldegélek itt, és sokat gondolok majd rád. Ne bánd, hogy elenyésztél, öreg cimborám, mert semmit sem vésztettél. Látod, ilyen kevéssel is beéri már az itt maradott ember. Emlékszel, hányszor végiggondoltuk, milyen kívánságaink lennének, ha lehetnének? Emlékezz. Lukianos segít:

„...Ha már rajtam a sor, elmondom, mit kívánok: nekem nem kellene sem arany, sem kincs, sem vékaszámba mért pénz, sem királyság, sem háború, sem az uralkodás gondja és rettegése, mert mindez csupa bizonytalanság, s több benne az ürm, mint az öröm.

Én azt kívánom, hogy találkozzam Hermesszel, s az ajándékozzon nekem különféle gyűrűket, úgyhogy mindegyiknek más-más ereje legyen: az egyiknek az, hogy mindig erős és testileg egészséges

legyek, valamint sebezhetetlen és mentes minden fájdalomtól; a másoknak az, hogy ha az ujjamra húzom, láthatatlanná váljak (olyan legyen, mint Gyges gyűrűje volt); a harmadiknak az, hogy felérjek tízezer férfi erejével, és egymagam könnyedén felemeljek akkora terhet, amekkorát ez a tízezer ember is csak kínos-keservesen tudna megmozdítani; más gyűrűt kívánok arra a célra, hogy felrepülhessek a földről; aztán olyan gyűrűt kívánnék, amely kétféle hatalmat ad nekem: egyrészt, hogy akárkit elaltassak, másrészt, hogy minden ajtó kinyíljon, amint hozzálépek, engedjen a zára, csattanjon vissza a retesze. És végül legyen olyan gyűrűm – és nekem ez a legkívánatosabb –, amelynek akkora az ereje, hogy ha az ujjamra húzom, szép fiúk, szép leányok, egész népek belém szeressenek; ne legyen a világon senki, aki ne szeretne, ne epedne értem, ne beszélne szüntelenül rólam; úgyhogy sok-sok lány öngyilkosságot követne el kibírhatatlan szerelme miatt, az ifjak őrzöngénének értem, és akire csak ránézek, olvadozna a gyönyörűségtől; akit pedig nem méltatok pillantásomra, belehalna bánatába, egyszóval Hyakintos, Hylas és Phaon elbújhatna mellettem.

Mindezt persze nem rövid időre kívánnám, és nem is az emberi élet szokásos tartamára, hanem ezer évig kívánnék élni, úgyhogy újra meg újra megfiatalodom, s tizenhét évenként levedlem a koromat, mint a kígyó a bőrét.

Ha ezt megkaptam, megkaptam mindent; mert mindenkinek mindene az enyém lesz: hiszen megnyithatok minden ajtót, elaltathatom az öröket, és láthatatlanul bejuthatok mindenhová. Ha például Indiában vagy a hyperboreusok földjén akad valami ritka látnivaló, vagy drága kincs, vagy ínycsiklandozó étel és ital, én bizony nem hozatom ide azokat, hanem magam repülök oda, és kiélvezem az egészet, amíg csak torkig nem teltem mindennel. Ugyan ki látott már griffmadarat avagy földi főnixszmadarat? Én ezeket is meglátom majd, és magam megismerem a Nílus forrását és a föld lakatlan vidékeit; meggyőződöm róla, vannak-e ellenlábások, akik a föld déli felét lakják. Továbbá – mivel a tűz sem árthat testemnek – könnyűszerrel megismerhetem a csillagzatok, a Hold és a Nap minéműségét, és – ami mindennél nagyobb gyönyörűség – még aznap hírül vihetem Babylonba, hogy ki győzött Olympiában; és ha úgy adódik, Syriában reggelizem, és Itáliában ebédelek. És ha van ellenségem, bosszút állhatok rajta, mert láthatatlanul követ vágok a fejébe, úgyhogy a koponyája megreped, viszont barátaimmal jót teszek, mert álmukban aranyesőt bocsátok rájuk. Ha pimasz emberre akadnék vagy zsarnokra, vagy dúsgazdag gonosztevőre, bizony felvinném tizenkétezer lábnyi magasba, s lehajítanám a sziklákra. A szeretőimmel akadálytalanul érintkezhetném, hiszen láthatatlanul bejuthatnék hozzájuk, s mindenki mást elaltatnék, csak őket nem. S milyen pompás lehet a magasban lebegni, s onnan, ahová nem érnek el a nyilak s a lándzsák, végignézni, hogyan csatáznak egymással az emberek! Ha úgy tetszik nekem, esetleg a vesztes fél pártjára állok, elaltatom a győzteseket, a megfutamodott sereget visszafordítom, és neki adom a győzelmet. Egyáltalán szórakoztató játéknak veszem az emberi életet; minden az én tulajdonom lesz, és mindenki istennek fog tekinteni. Ez az elképzelhető legnagyobb boldogság: nem semmisülhet meg, nem veszélyeztetheti semmiféle áskálódás sem, hiszen a hosszú élet és egészség egyszer s mindenkorra biztosítja azt.”

Így indultunk, drága barátom, ilyen akarattal és vágyakkal, mint minden fiatalember: de végül beérjük három szippantással.

Amúgy minden a régi. Nejed él, jól van, csendben javítgat. Gyakran átjárok hozzá, ne félj, gondját viselem. Ádám virul, a bolt megy. Én festek. Kívánj nekem sok erőt, és nyugodj békében.

Ölel öreg és keserű barátod: Jóska

Térey János

Premier*

Benépesül a partsáv szép időben
Babakocsikkal és nyugdíjasokkal;
S bár szívesen napfürdőzne közöttük:
Nyolctól kettőig, sőt, olykor hatig
A forgószek támlájához tapadva,
Az irodáját őrzi Mátrai.
Két telefon között magába süpped,
Bámulva a fűrészpors tapétát:
Megszokta. Otthon érzi itt magát,
Ebben a külügyér-koloniál
Garnitúrával bebútorozott
Szobában. „Az, hogy földszint, sose tetszett.”
Az ősi ügymenet mindig kemény
Tempót diktál. Akta akta után.
Látványosan szóródik a figyelme.

A pénteki *körözüvény* írja, hogy
A Vásárvárost tekinti meg a
Dél-koreai delegáció.
Elképzeli a kis konvojt kajánul,
Cukorkát majszolgotva Mátrai.
„Jön, rendőri fölvezetés után,
A kettes autó, amelyben Kovács ül
A Külügy képviselőjében: bárgyú
Poént súg a sofőr fülébe...; a
Harmadikban a koreaiak
Ülnek négyszögletes-fegyelmegyetten,
S nyomukba motoros rendőr szegődik...
Kovács most Kőbánya arculatáért
Szabadkozik. Külső-Szöul se szebb, nem?”
Zsong a feje névsortól, útvonalától.
A délutáni kört jelenti Tekla.
Üzent, itthon lesz órákon belül
Miniszterük, Skultéti. Teheránban
Vett részt – üzleti uszályal kísérvé –
Egy kétoldalú konferencián.
„A hidegvérű Binder ment vele,
Ő volt a kvázi-testőr Teheránban,
Töri, bár minimálisan, a perzsát...
Ki megy ki értük? Hát persze, hogy én.”

Dugó lesz, tény. Mátrai asztalán
Mi kerül délig napirendre? Husszein,
Abdul-Aziz Husszein. Csinos levélben

– Nyomatott fejléc, nincs megszólítás –
Az új jordán misszióvezető
Kér előzetes hozzájárulást
A magyar féltől, mivel a napokban
Elfoglalná székét. „Állásba lép
A Harmadik Köztárságban! Ebben
Teljék neki nagyon sok öröme”,
Kér áldást a követre Mátrai;
És Tekla vastag csípőjére siklik
A szeme, majd a beszédes ajakra:
„Az életrajza mellékelve, lássuk.
A régi követ adta át. A kérőnk
1955-ben született;
Jogot végzett, naná, a Sorbonne-on,
És szolgálatba lépett '81-ben.”
„Még úttörő voltam.” Folytatja Tekla:
„Azt mondja, hogy. Tehát: a karrier.
Állomáshelyei: Berlin. Tunisz. Bécs.
A nyelvtudás: arab, francia, német,
Angol felsőfokon. Plusz két középfok.
Egy kis kultúra, egy kis vízilabda.
Sokat, sok helyen konferenciázott.
Nő, egy fia és három lánya van.”
Az *agrément*-kérese itt hever
A széfere téve. „Hogy *persona grata*,
Az nem lehet kérdés. Kitüntetések
Egész kis garmadája. Helyes ember.”
Körtelefon, új információkért.

Alszik a reptér felé Mátrai.
Sofőrje ébreszti a terminálnál.
Majd Binder, egy baráti öleléssel:
„Nem ettek meg Iránban, láthatod.”
Skultéti, már a minisztériumban,
Kissé hadar, annyira izgatott.
„Fontos: nincs fekete-fehér viszony.
Az emberi jogok... Kétségtelen!
De kereskedni tudni kell velük.
Én nem lehetek fáradt, uraim.
Átszálltunk, kétszer is. Lássuk a postát.
A mindenségit, itt egy vadonat-
Új kiállítás meghívó, Buránytól.”
Skultéti persze csak legyint Burányra,
Bár ott tartja pár vásznát a falán,
„De csak a színdinamika miatt”,
Ahogy kifejtette egyszer, ebédidőben.
„A fölfogás kicsit tetszik. A tónus...
A rutin a sötét építkezésben:
Aranyból van a csuklója, na persze;

De hogyha tudná, kedves Mátrai,
 Hogy az milyen egy érdektelen ember!
 Soha egy levelet ki nem nyitottam,
 Soha egy linkre rá nem kattintottam,
 Amit küldött. Azt mondtam, ez nekem *spam*.
 Hagyjon békében, és ne szemeteljen!”
 Mátrai nézi. Van ízlése, mégis?
 „Jövő kedden a kameruniak...”
 Ezt csak fél füllel hallja. Itt a péntek,
 S kirúg megint a hámból Mátrai:
 Hivatalos egy új bemutatóra,
 Egy belvárosi premierre megy.
 Dörzsöli tenyerét – „Színházi este!...” –,
 Az anyja révén két jegyhez jutott.

„Benépesül, mert itt az ősz, kinyílik
 A színház, ahová karitatív
 Alapon járunk, én, te, ő, mi és ők,
 Elnézni, ismeretlen ismerősünk
 Hogy bűnözik rendezés ürügyén”,
 Gondolja Mátrai, és fúrge ujjal
 Leint egy taxit negyed hét körül.
 „A mellényzsebben páros tiszteletjegy,
 S az összeesküvés íze a szánkban;
 Miközben a proscénium előtt
 Figyeljük, először csak izgatottan,
 Később megdöbbenéssel, majd az undor
 Lázrözsájával arcunkon, figyeljük,
 Kémeleljük: jónevű felebarátunk
 Hogyan vall kortárrsal vagy klasszikussal
 Olcsó kudarcot vagy bátor kudarcot;
 Elrontja, jó; de hogyan rontja el?
 Egyszerűen vagy roppant bonyolultan?”,
 Mélázik Mátrai, s tükörbe pillant.
 „Mért érdekel, ha mindig ugyanaz?
 Mért vonz e porral vastagon lepett
 Kukucska-színház? Csak kíváncsiságból?”,
 Faggatja Mátrait a telefonban
 Egy sokat látott, durcás hangú nő.
 „A rontás nagy palettáján milyen
 Árnyalatot kever ki emberünk?
 Kis szívem, egyszerűen érdekel”,
 Mormolja Mátrai, fizet, kiszáll,
 S a pénztárhoz lép: zsöllye, harmadik sor.
 És máris itt van Blanka. Hosszú csók.
 „Én nem értelek, Ágoston. Aki
 Hiperérzékeny, mint egy grófkisasszony,
 Minek kínozza folyton önmagát
 A színházzal? Csak új migrént szed össze...”

„Te ezt nem érted, Blanka. Ez nyitottság.
 Csak arról van szó, hogy nyitott vagyok,
 Nyitott minden fals kezdeményezésre.”
 Mint szép arcok a műnyomó papíron,
 Bulvárhasábon egy csokorba gyűjtve:
 Itt tóbzódik megint *tout* Budapest.
 „Üdvözlégy, akolmeleg beltenyészet!
 Ti, premierpatkányok, és ti, minden
 Kencével megkent premiercicák!”

Örök kérdés (a társasági élet
 Rugója): „Nem tudod, kedves barátom,
 Egyben játsszák, vagy kettőben?... Szünet
 Van-e? hagynak-e megpihenni vagy sem
 A tortúra két műsorszám között?
 Van-e értékes negyedóra, hogy
 Utánajárjak: ki merre s kivel van?...”
 „Hogy?! 950 egy *deci* merlot?”
 A büfépult mellett Karányi rendel.
 „Tebenned bízhatunk, kedves Karányi,
 Mert te aztán tényleg *habitué* vagy!
 Csodás, hogy mindig és mindenhol ott állsz;
 Csodás, egyszerűen mindenkit ismersz,
 A Fűvet, a Fát, na meg a Virágot...
 Többet mondok: akit már te sem ismersz,
 Tulajdonképpen nincs is. Szimpla nulla.
 Az nemcsak nímand: nímandisszimusz.”
 „Mondd, mi a címe?” „Minek is a címe?”
 „Minek a címe, hát a darabé...
 Amire jöttünk.” „*Nyomszimatolók*.”
 Mi jön, na mégis, mi jöhetne? Csengő.

„Másodlagos lesz, ahogy itt akármí”,
 Suttogja Blanka, ünnepi sötétben.
 „A tudás minden elképzelhető
 Fogásától buffó-kövére hízott
 Bennfentesek se tudják, hogy minek
 Ez a minden néző számára terhes,
 Az egészségre hosszú távon káros,
 Nyilvánvalóan olcsó, bűnös és
 Velejéig hazug játék a deszkán”,
 Így morfondírozik most Mátrai,
 De Blanka mentené a menthetőt.
 „Először untam. A közepe száraz.
 Fogjuk föl úgy, mint időutazást,
 Legyen szemünkben tiszta múzeum,
 És akkor mindjárt elviselhetőbb lesz.
 A szint legjobb esetben, gondolom,
 Miskolc, ezerkilencszázhetvenegy,

Vagy Kecskemét, nyolcvankettő. Az egy szint.”

„A történet maga már elhibázott,
Gyarló kidolgozásban fölvezetve...
Habár, a rendezés se szárnyaló.
A toleráns közönség, persze, túri.
Mit túri, élvezi! Fölállva őrgöng!
Na persze, egyéneként változó,
Kinek mitől fordul föl gyöngö gyomra,
S kinél mi vágja majd ki mindörökre
A biztosítékot. Nem tudható.”
„Egy tipikus kirakatrendező.
Ötletes... Ötletei szétgurulnak,
Akár a gazdátlan üveggolyók.”
„Itt legalább békén hagyják az embert.
Az interaktív színházról iszony
Tölt el. Nem fröcskölhetsz le bárki vízzel.”
„A Kar egészen jó volt... És Szilénoosz?”
„A józólést páros lábbal tiporva,
Elejétől végéig hazudott.”
„Apollón?” „Hivatásos deklamáló,
Nógrádi tájszóval öblöget.”
„A legkisebb baj, hogy provinciális...”
„Az egyik szatírt ismerem a Karból,
A félig Zorba-, félig Krisztus-arcot;
Az ősz tincseket megcsúfolva, tombol
A gátja vesztett ripacséria!...”
„A gond, hogy jóformán beszélni sem tud.”
„Külléné hogy tetszett?” Szivarra gyújt
Karányi, és a fűtőtestre dől.
„Külléné nem több: két lencsőke copf...
A versmondó lány-effektus, barátom,
Európában már ismeretlen: itt nem.”
Egymásra néznek Blankával; a cinkos
Kéjt ismerik: *coitus interruptus*,
Mikor szünetben hagyják ott a házat,
A megsemmisítő, komoly csapással
Fenyegető, új felvonás előtt...
Ahogy már annyiszor? Ahogy ezerszer?
Most nem. Beszállingóznak lassan ők is
A második csengő után. „Na lássuk.”
És újabb egy órán át ugyanaz.

És újra szünet, és a ruhatárnál
Egy késéses falzetterra fölfigyelnek.
A Római-parti szomszéd, Novák:
Pozsgás orcáján szétfut a mosoly.
„Ez, kérlek szépen, már megint mi volt?”
„Flegmán szemlélve: hatásos dobás.
Szigorúan tekintve: luftballon.”

„A szatír kezében a lefelé
Fordított kottaállvány épp olyan,
Akár egy aknakereső detektor...”
„Van egy pont, mikor lehajol bekötni
A cipőfűzőjét Apollón... Akkor
Kiszámított lesz, és átmegy matekba.”
„Félkész, nem?” „És ha kész? Az mit segít,
Ha nincs mögötte egy ép gondolat sem?
Nem egy *megszervezett* előadás.
Fedezet semmi. Aranyfedezet!...”
„Szerintem mocskos.” „Szerintem steril.”
„Ez, kérlek szépen, hányadékos. Szerinted?”
„Szerintem takaros kis trágyadomb.”
„Ez, tudjál róla, *trash*-esztétika.”
„Nincs benne szinte semmi... Legalább
Nagynéha fölmutathatnák nekem
Atomját valami létsejtelemnek!...
Ajándék, hogyha Budapest szívében
Egy pillanatra megtapasztalom
A végső dolgok vad nehézkesét”,
Ez Mátrai. „Nyitott légy, Mátrai.
Mazochizmus, ádáz előítélet,
Hogy nem számíthat jóra, és neked,
Igazság szerint, éppen ez a jó.”
„És a V-effekt?...” „A vadászgörény?
Hát attól nálam elszakadt a cérna.
Ha megfeszül, se sikerül neki
Átadnia az információs
Csomagot. Persze, hogyha béna, béna...”
„Ez jócskán túl volt a túréhatáron.”
„Ízlésed szűrőjén nem csúszik át?”
„Itt bukni készakarva sem lehet.
Ez az a város, mely nem engedi
A rendezőit az utcára – inkább
Óvja őket, sűrű szentségelések
Közepette, dühöngve tartja el”,
Ez Rádler. „Ó, az én esztéta lelkem!
Torkig vagyok a játékkal, amelyben
Építő eszme még félhangnyi sincsen”,
Tombol Karányi, színpadiasan,
Morog Novák, s mind elhagyják a házat.
Csak Blanka jókedvű, mert immunis
A színházra. Jaj azoknak, akiknek
A masztixillat szinte mérgező.

„Színház, önkínzókamra, nekem az”,
Búcsúzik Mátrai a ruhatártól.
„Ja, mert neked színész az anyád.”
Nem hisz a színházban. Mivel az anyja

Színésznő volt. Hát nem véletlenül.
 Eső csöpög. Azért sem oszlanak föl;
 Sorban kiosztják az állva maradt
 Szereplőket, s az ismerősöket mind;
 S osztás végén ketten állnak az utcán.
 Visszhang: „Még beülünk valahová?”
 „Naná, gyerünk.” Szeptember este nincs jobb,
 Mint kéz a kézben vacsorázni menni,
 És calvadost rendelni a fogyasztás
 Valamelyik isteni templomában.
 „Másodlagos volt, ahogy itt akármí;
 Nincs benne semmi, de a kritika
 Harangként kong majd a dicséretektől.”
 Sokáig és sokfélét falakodnak.
 „Nem bánom, edd meg az enyémet is.”
 A szalvétát fölcsippenti öléből,
 Asztalra dobja Blanka. Mátrai
 A tárcájába nyúlva veszi észre:
 „Nincs nálam kártya.” „Majd fizetek én.”
 Blanka arcán az ajándékozás
 S a jóllakottság tiszta öröme.
 „Ez a Karányi nem tetszik nekem.
 Belépése percétől irritál.
 Kötelességből jár színházba, nem?”
 „És amit összeír utána... Látható,
 Mantrázik: majdnem mindig ugyanazt.”
 „Őneki mindenre megvannak a
 Kész ellenérvei, száz kifogása.”
 „Nem tetszik semmi? Következetes.”
 Folytatja, bortól bátran, Mátrai:
 „Karányi mindent tud.” „Mi az a minden?”
 „A rokonságunkat.” Amire Blanka:
 „Tőlem hadd tudjon akárki akármit.
 Én vállallak Pest és Buda előtt.”
 „Nocsak, váltottál, eljött a *coming out*?”
 Én is vállallak, Blanka, ez alap.”
 „Kivéve az anyádat. Őelőtte
 Nem vállalsz.” „Őt kivéve, igazad van.”
 „Miért? Felelj, fiú!”, simítja Blanka.
 „Bonyolult, pokolian bonyolult”,
 S megtörli szája szélét Mátrai.
 „Holnap azonnal megmondasz neki.
 Holnap azonnal mondd meg, hogy *vagyok*.”
 „Nem, Blanka. Én nem mondalak meg...”
 „Abszurd.”
 „...Míg megtudjuk, hogy tényleg hányadán
 Állunk egymással.” „Ezt nem hiszem el.”
 „Apádnak elmondtad már?” „Föl se fogná...
 Hogy lehetsz ilyen gyáva?”, kérdi végül,

Sértetten Blanka. És hazafelé
 Ellátja magát burgonyasziromal.

„Ágoston, jól tudom, tényleg tenálad
 Van az apám könyvtára?” „Persze, nálam.”
 „És milyen alapon?” „Tudod te jól.
 Mert engem szeretett.” „Megnézhetem?”
 „Böngéssz csak.” Fálnak fordul Mátrai.
 Most nincs összebújásra hangolódva.
 „Egészen másként láttuk a világot,
 Apám meg én. Ufó volt, azt hiszem”,
 Gyón Blanka. „Bírtad a bogarait?
 A szertartásait, a szöszeit?
 S hogy délelőtt is édes bort ivott?”
 „Én bírtam”, mondja Mátrai. „Szerelmem,
 A szentendrei házból lett a Csúcshegy.
 Ez gyönyörű ajándék egy ufótól.
 Ahhoz képest, hogy most alig beszéltek,
 Elég szép házat kaptál tőle.” „Kérlek,
 A Csúcshegy felerészben Géza pénze.”

Megint a fálnak fordul Mátrai.
 Álmában egy kiszáradt tómeder
 Fölött repülnek. Mikor jön az ár,
 Ő késés nélkül hagyja ott a medret;
 De Blanka pár lépéssel elmarad.
 Váratlanul, és rettentő robajjal
 Az első hullám érkezik, hatalmas
 Löket. Ő már cigarettára gyújtott,
 Mielőtt Blanka partot ért. „Nahát.
 Neked ez mindegy?” Sértődés, halálra.

„Ha álmában csúnyán viselkedem,
 Azt mindig számon kéri rajtam ébren.
 Azért is szid, ha én álmodom rosszat”,
 Gondolja Mátrai, mikor fölébred.
 A reggelinél álmokat mesélni
 Ritkán szokott. Olyan volna neki,
 Mint egy vad mezsgyén járni: mint a tiltott
 Határátlépés. Megtartja magának
 Ezt az álmát is. Némán nézi Blankát.

*Részlet a Protokoll című verses elbeszélésből

Boldizsár Ildikó

Hogyan szerzett vizet a kiszáradt kút?

Egyszer volt, hol nem volt, nem is messze innen volt, volt egyszer egy kút. A mező közepén álldogált egymagában, de soha nem volt egyedül. Hajnalban csorda kolompolása ébresztette, a bivalyok érkeztek hozzá vízért. Aztán sorra jöttek a többiek is. Az őzek és a szarvasok kimerészkedtek az erdőből, hogy a kútnál ők is a szomjukat oltás, és hamarosan a vaddisznók is megérkeztek vadmalacaikkal. A kút örvendezve várta őket, és büszke volt rá, hogy ilyen sok teremtményt tart jól a vizével. Szívesen hallgatta, mit beszélnek körülötte az állatok, és hogyan nevelik a vaddisznók az egymást lökdöső vadmalacokat. Olykor egy-egy vándor is megállt mellette, ivott a vizéből, majd hátát a kútnak döntve megpihent. A madarak is mindennap felkeresték, felröppentek a kút szélére, és elmesélték neki, hol jártak, mit láttak. A kút azonban nem szólt senkihez, csak állt a mező közepén és mosolygott.

Egyszer az egyik tengelice egy magocskával a csőrében röpített a kútra, s amikor köszönésre nyitotta a csőrét, a mag kihullott, és a kút mellé esett. A tengelice hiába kereste a magot egész nap, sehol sem találta. Nem is találhatta, mert a mag jó mélyre esett, és azonnal befúrta magát a földbe. Ott éledgett, ott növekedett egy ideig, majd egy tavaszi reggelen kidugta a fejét a földből egy icipici ág. Az ág nőtt, növekedett, kicsi fává serdült, majd ahogy múltak az évek, óriási tölgyfa lett belőle. Attól kezdve a vándorok már nem a kútnak támasztották a hátukat, hanem a fa törzsének, és a madarak a kút széle helyett a lombkoronában húzták meg magukat. De a kút nem szomorkodott emiatt, szilárdan állt a helyén, a mező közepén, és csak mosolygott és mosolygott.

A tölgyfa sosem beszélgetett a kúttal, éledgéltek egymás mellett szóltanul. A kút nem akarta beszéddel zavarni a fát, de sokat gyönyörködött benne, mert ahogy a tölgy egyre szebb, egyre terebélyesebb lett, a kútnak is egyre több jutott az árnyékából. A tölgyfa tisztelte a kútat azért, hogy mindenkit meg tud itatni, s jól tudta, hogy a kút vize nélkül az ő élete sem tartana sokáig: elsatnyulna, kiszáradna, lombját vesztené.

Történt azonban egyszer, hogy a kút úgy érezte, kevesebb vize van, mint amennyi az előző nap volt. Egy pillanatra megijedt, de aztán megnyugodott, mert látta, hogy ennyi víz is elég a szomjazóknak. Ám a víz másnap megint kevesebb lett, harmadnap még kevesebb, aztán még kevesebb és egyre kevesebb... A tizedik napon aztán a kút arra ébredt, hogy már egyetlen csöpp vize sincs.

– Jaj, mi lesz most a bivalyokkal, az őzekkel, a szarvasokkal, a vaddisznókkal meg a vadmalacokkal? Mi lesz most a vándorokkal? – jajdult fel hirtelen.

– És mi lesz velem? – nyögte mellette a tölgyfa.

– Veled? – csodálkozott a kút. – Miért, mi történt veled?

– Nekem is te adsz inni, én is a te vizedből táplálkozom. Ha te kiszáradsz, én is elpusztulok.

A kút meglepődött. Azt tudta, hogy az állatok az ő vizéből táplálkoznak, no de hogy a hatalmas tölgyfa is? Ezt igazán nem gondolta volna. Ám hiába törte a fejét, elképzelni sem tudta, hová tűnt belőle a víz, igaz, azon sem gondolkodott még soha, hogy eddig honnan volt benne oly bőségesen.

– Nem tudom, mi történhetett – töprengett hangosan a kút. – Egyszer csak elapadt a vizem, és igazán nem tudom, mit tehetnék most.

A tölgyfa gondolkodóba esett. Amennyire tudta, kinyújtóztatta a törzsét, és körülnézett a vidéken. Hatalmas mezőt látott maga előtt fákkal és virágokkal borítva, de hiába fordult jobbra, hiába fordult balra, folyónak vagy pataknak nyomát sem látta. Akkor feltekintett az égre és esőfelhőket keresett, hátha azok hoznak majd a kútnak vizet. De hétágra sütött a Nap, erősen perzselte a tölgyfa kíváncsiskodó leveleit, így a tölgyfa jobbnak látta, ha nem nyújtózik tovább.

– Egyetlen folyót vagy patakot sem látok errefelé – hajolt le a kúthoz. – És egyetlen esőfelhő sincs az égen.

– Akkor ez azt jelenti, hogy bizonyára hamarosan meghalok – gondolta a kút, és sajnálni kezdte az őzeket, a szarvasokat, a bivalyokat, a vaddisznókat és a vándorokat.

A tölgyfa mintha kitalálta volna a kút gondolatát, így szólt hozzá:

– Meg kell találnod a vizeket. Ha azok nem jönnek el hozzád, neked kell értük menned.

A kút nagyot nevetett a tölgyfa ötletén.

– De hiszen én nem tudok járni! – kacagott.

– Dehogyan! – zörögtek a tölgyfa ágai.

– Száz éve állok már ezen a mezőn, de még soha egyetlen lépést se tettem! Hogyan is tudhatna járni egy kút?

– Egyszerűen – felelte a tölgyfa. – Nem előre meg hátrafelé kell menned, úgy, ahogy a vándorok meg az

állatok teszik, és nem is felfelé, ahogy a madarak. Egy kút csak kút módjára járhat.

– Kút módjára? – csodálkozott a kút. – Hát azt meg hogyan kell csinálni?

– Mi sem könnyebb annál! – nevetett a tölgyfa. – A kutak csak lefelé tudnak járni. Ahhoz, hogy vizet találj, neked is mélyebbre kell ereszkedned.

A kút elgondolkodott. Nem bízott a tölgyfa ötletében, hiszen sosem hallott még járkáló kutakról, de amikor másnap hajnalban meglátta a vizet hiába kereső őzek szomorú szemét, nagy elhatározásra jutott.

– Megpróbálok – mondta a tölgyfának. – Hogyan kezdjek hozzá?

– Először is meg kell tanulnod nyújtózkodni – magyarázta a tölgyfa. – Nézd meg, én hogyan csinálom.

Azzal a tölgyfa kiegyenesítette törzsét, megigazgatta ágait, és elkezdett nyújtózkodni az ég felé. Legfőlső ágait olyan magasra emelte, hogy a kút el sem látott odáig.

– Ugyanezt kell neked is csinálni – kiabált le föntről a tölgyfa. – Azzal a különbséggel, hogy neked lefelé kell megnyújtanod magad. Meglátod, sikerülni fog!

A kút nagyon szerette volna, ha a tölgyfának igaza van, ezért nekikészülődött a feladatnak. Megigazgatta száz éves köveit, gondolatban megsimogatta az oldalán megbújó mohákat és apró élőlényeket, majd odasúgta nekik:

– Kapaszkodjatok belém erősen! Indulunk!

Azzal elkezdte nyújtóztatni a tagjait. Csak úgy recsegték-ropogtak a kövek, ahogy a kút megpróbált mélyebbre jutni. Dübörgött a föld, egy pillanatra még a tölgyfa is kibillent egyensúlyából. De hiába volt minden igyekezet, a kút csak egy kicsivel tudott mélyebbre kerülni.

– Nem sikerült – mondta fának.

– Próbáld meg újra – biztatta őt a fa –, most csináld sokkal erősebben!

A kút megpróbálta. Összeszedte minden erejét, de hiába. Úgy kiszáradt már alatta föld, hogy még csákánnyal sem lehetett volna fellazítani.

– Nem tudom megcsinálni, bármennyire akarom – mondta végül a tölgyfának. – Túl öreg vagyok már ehhez.

A tölgyfa belátta, hogy a feladat meghaladja a kút erejét. Hogyan is tudna egy százéves kút megtanulni járni!

– Ne sírj! – vigasztalta a fa a kutat. – Majd kitalálunk valami mást.

És a tölgyfa gondolkodott és gondolkodott. Gondolkodott egy napig, de nem jutott eszébe semmi. Gondolkodott két napig, de még mindig semmi ötlete nem volt. A harmadik napon azonban felkiáltott:

– Megvan! Ha te nem tudsz elmenni a vizekért, majd elmegyek én értük.

A kút értetlenkedve nézett a tölgyfára.

– Hogyan? Járkáló tölgyfákról sem igen hallottam még!

– Nem is hallhattál. Ámbár a legöregebb fák azt mesélik, hogy egyszer egy fenyőfa megtanult járni, de annyi baja lett belőle, hogy inkább abbahagyta a jövés-menést. Azt hiszem, az lehetett vele a baj, hogy ő is a vándorok módjára képzelte el a lépegetést. Pedig megtalálhatta volna mindazt, amit keres, ha fa módjára teszi ugyanezt!

– Fa módjára? – csodálkozott a kút. – Hogyan lehet fa módjára járkálni?

– Éppúgy, mint kút módjára – jelentette ki a fa. – Nem előre és hátra, jobbra és balra kell elindulni, hanem lefelé és fölfelé. De arra gondoltam, hogy ha kicsit abbahagyom a fölfelé nyújtózkodást, és e helyett a gyökereimmel fogok elindulni, talán bejárhatom a földalatti birodalmakat, és megtalálhatom az elveszett vizeket.

A kútnak tetszett az ötlet.

– És nem fogsz félni a föld alatt? – kérdezte.

A tölgyfa elmosolyodott.

– Majd arra gondolok, hogy az ágaim és a leveleim, no meg a törzsem is a föld felett vannak, és a Nap fényével etetnek engem. Meg arra – nézett gyöngéden a kútra –, hogy te visszavársz engem a vizekkel együtt.

Mindketten elhallgattak. A kút azért, mert kaparta valami a torkát, a fa pedig azért, mert máris elkezdte a készülődést. Tudta, ahhoz, hogy sikerrel járjon, néhány napra meg kell változtatnia a rendet: nem a gyökereknek kell táplálniuk a fa többi részét, hanem a törzsnek, az ágaknak és a leveleknek a gyökereket, hogy azok minél messzebbre juthassanak. Igaz, így néhány napig nem fog majd nőni, de mi ez ahhoz képest, hogy talán visszaszerezheti a kútnak a vizet!

Amikor feljött a Nap, a tölgyfa megkezdte vándorútját. Törzsét szilárdan a földhöz szorította, és elkezdte nyújtani a gyökereit. És anélkül, hogy megmozdultak volna, vele tartottak az ágak és a levelek is, együtt keresték az elveszett vizeket.

Sokáig barangolt a tölgyfa a föld mélyén, de nem félt és nem is tévedt el. Az ötödik napon azonban megállította valami, és hiába erőlködött, nem tudott tovább haladni, gyökerei minduntalan beleakadtak valamibe. A

fa szemügre vette az akadályt. Egy hatalmas kő feküdt előtte. A tölgy mindent megértett. Rájött, hogy a kő nemcsak az ő útját zárja el, hanem a vizekét is. Bizony, a kő nem engedte a kúthoz a földalatti patakokat és csermelyeket!

– Te zártad el a kúthoz vezető utat? – támadt a kőre a tölgyfa.

– Miféle kúthoz vezető utat? – lepődött meg a kő. – Én csak ideestem egy napon, és soha semmiféle kútról nem hallottam.

Ekkor a tölgyfa elmesélte a kőnek, hogy áll a mező közepén egy százéves kút, akinek egyik napról a másikra kiszáradt a vize, s most nem tud inni adni sem az őzeknek, sem a szarvasoknak, és a vaddisznók meg a vándorok is szomjasak maradnak. Nem is beszélve a fákról!

A kő elszomorodott.

– Nahát, nem is tudtam, hogy ennyi bajt okoztam! És igazán szívesen elgurulnék innen, hogy a kút újra kapjon vizet, csak az a baj, hogy nem tudok.

A tölgyfa felsóhajtott:

– Milyen jó, hogy nem egy gonosz kő zárta el az utat – gondolta, és a kőhöz fordult.

– Ha segítek neked, arrébb gurulsz? – kérdezte.

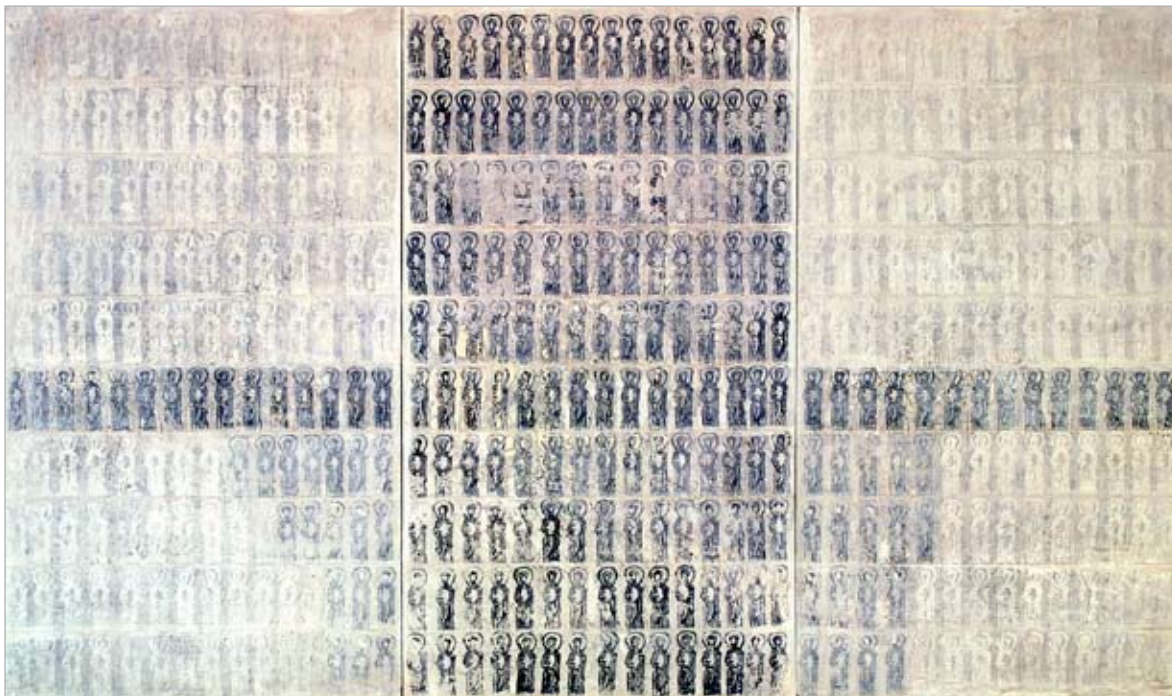
A kő boldogan beleegyezett. Akkor a tölgyfa gyökerei körbefonták a követ, és jó erősen megszorították. A kő is belekapaszkodott a gyökerekbe. Vártak néhány pillanatig – közben a kútra meg a szomjazókra gondoltak –, majd a tölgyfa megragadta a követ, és arrébb lódította.

Abban a pillanatban, ahogy a kő elkerült a helyéről, a vizek hangos zubogással megindultak a kút felé, és folytak, folytak rendületlenül. Most már semmi nem állta útjukat. A tölgyfa megköszönte a kőnek a segítséget, és ő is elindult hazafelé.

Mire a mezőre ért, a kút már megtelt vízzel, és éppúgy mosolygott, mint régen. Hamarosan megjelentek körülötte a bivalyok, az őzek, a szarvasok, a vaddisznók és a vándorok.

Többé nem is maradhat senki szomjas azon a mezőn, ahol egy tölgyfa őrzi a vizeket.

Budaházi Tibor: Fal 2

Az inkák szent hegye,
az Awsangate (Peru)

Ruw (Nádor Judit)

Hagyomány és modern világ

A fogalmak tisztázásával kezdeném: a modern kornak vége; ami áthallik, az csupán visszhangja pattogásának, miközben - agresszív természet-ellenességének utolsó aktusaként - saját „poszt”-jait egymás után pukkasztja szét. Annyira gyorsan változik a terminológia, amennyire az új paradigma közeledése ezt megkívánja: maradjunk inkább a „korszerűség” fogalmánál, annak is eredeti értelmezésénél - amit úgy is mondhatnánk, hogy „az éppen ható Korszellemnek megfelelő” -, annak ellenére, hogy éppen egy váltás pillanatait éljük.

Nincs ebben a több évig elhúzódó pillanatban semmi rossz, semmi félelmetes, inkább izgalmasnak és felemelőnek érzem: egy ritka, csodálatos lehetőséget kínál, hogy bepillantsunk a világot mozgató erők szövetébe. Ha elég tudatosan tesszük, elkaphatunk és kibogozhatunk néhány összegubancolódott szálát, összeköthetünk, vagy kiiktathatunk egy-két elszakadt fonalat - ami kevésnek tűnhet, de nem az: egy harisnyát egyetlen meghúzódt vagy elpattant szál tönkre tud tenni.

Mert mi is történik most tulajdonképpen?

A paradigmaváltás nem (emberi) elhatározás kérdése: az ősi kultúrák tisztában voltak ezzel, különösen a mayák bölcsei (az „Idő Urai”) fordítottak rengeteg figyelmet a téridő szövetének tanulmányozására. Megtanulták, miképpen azonosítható és értelmezhető az ismétlődő motívumok, és tudásukat kultúrájuk művelésének ritmizálására használták: nem véletlen, hogy az több ezer éven keresztül fennmaradt, ami keveseknek sikerült (a másik két amerikai magaskultúra – az azték és az *inka* - alig több, mint száz éven át létezett).

Paradigmaváltás nem akkor következik be, amikor a kollektív tudat elér egy bizonyos szintet, inkább fordítva történik: a faj fejlődése igazodik a paradigmák tartamához. Ezt látszik igazolni a nyugati kultúra általános és hatványozott gyorsulása az utóbbi száz esztendőben: reneszánsz idején lefékezett szellemi fejlődését próbálja „behozni”, még az új paradigma érvényre jutása előtt, és ez – bár magas árat fizet/fizetünk érte -, a jelek szerint sikerülni fog neki (egy ilyen jel – sok más mellett - a spirituális témák iránti érdeklődés meredek emelkedése).

A paradigmaváltás momentuma a téridő szövetében szingularitásként jelentkezik. Mi csupán idő-faktorából érzékelünk valamit, a térre vonatkozó nagy minták mindaddig rejtve maradnak előttünk, ameddig tudatunkat a földi lét fizikai korlátai kondicionálják (ez a világrkutatás tudat alatti motivációja: kis híján többször leállították, de végül mindig a folytatás mellett döntenek, annak ellenére, hogy költségei a közvetlen haszonhoz viszonyítva aránytalanul magasak). A kisebb motívumokat, amelyek az idő archaikus (ciklikus) mintáival összefüggnek, már ismerjük, és a mezőgazdaság „feltalálása” óta hasznosítjuk is: jó példa a vetésforgó, vagy a mayák *milpa*-rendszere^{1*}.

És ezzel eljutottunk a hagyomány fogalmához, hogy – korábbi paradigmaváltások analógiáját használva – megvizsgáljuk, miként „viselkedik” fundamentális változások idején, illetve mennyiben módosul tartalma egy új paradigma érvényesülésekor.

De mi is a hagyomány?

A *Hagyomány* – latinul: *Traditio* - az én értelmezésem szerint a közös szellemi gyökér, az *ember-ségre* vonatkozó összes információt tartalmazó szubsztrátum génjeinkbe kódolt esszenciája. Univerzális tudás-bázis, egyszersmind lét-teória, amely időtől és tértől függetlenül mindannyiunké: az emberiség fogalma csak a Hagyományból érthető. Nem tévesztendő össze a *hagyománnyal*, ami egy célirányos válogatás a Hagyományban azon elemiből, amelyeket egy civilizált embercsoport önmaga számára érvényesnek (hasznosnak, értékesnek) ítél, fennmaradásának biztosítékát látja benne, egyszersmind alkalmasnak tartja arra, hogy megalkossa belőle civilizációja, és/vagy kultúrája művelésének irányelveit.

A civilizációhoz tartozó hagyományoknak nincs mélygyökérük a Szellem felé, alig többek mindennapok gyakorlati problémamegoldását támogató szokásoknál, ezért a hozzájuk tartozó társadalom krízise könnyen feloldja őket, emléküik hamar kitörölődik a köztudatból. A kultúra szellemi dimenzióval is rendelkező képződmény, alkotás és művelés, és szellemi természetű mintái könnyen bele tudnak épülni hozzájuk hasonló utód-alakzatokba: ez történt az egyik legcsodálatosabb dél-amerikai aranykultúra, a *tayrona* megsemmisítése után: örökösei - *kogik* és *ikák* - felelősségük teljes tudatában építik tovább szellemiségét. De nem kell ennyire messzire menni példáért: az erdélyi románok kulturális mintái (az eltérő nyelv ellenére!) jobban hasonlítanak a magyarrá, mint a Kárpátokon túli anyakultúrára.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az a hagyomány, amelyet életképes kultúrából művelnek, erős és – minden aggodalom ellenére - nem mehet tönkre, nem semmisülhet meg, még csak nem is károsodhat - legalábbis addig nem, ameddig műveli valaki, még akkor sem, ha ez a „valaki” nem hordozza az alkotók génjeit, „csupán” tudatosan azonosul tartalmával. Ebből következik, hogy elsősorban nem a hagyomány védelmére kell összpontosítani, hanem a kultúra minél magasabb szintű művelésére, amitől ön-megújító funkciója magától beindulhat, és ami – értelemszerűen – hagyománykincsének koherenciáját is biztosítani fogja. A hagyomány őrzésének legveszélyesebb ellenségei azok a jóhiszemű emberek, akik dogmává merevítik hagyományuk bizonyos szekvenciáit, mert nem ismerik fel, hogy a kultúra élőlény, és kedvenc kövületüket akár életük árán is megvédik (a fanatizmus a megújulás/ megújítás képességének impotenciája, és - mint minden impotencia -, erőszakkal jár). Egy kultúrának nem idegen hatások, hanem rosszul megválasztott stratégiák, és saját befogadás-képtelensége okoz kárt.

Mivel a kívülről jövő támadások inkább erősítik, mint gyengítik a hagyományt, most nem foglalkozom velük: olyan egészséges, vad természetű energiákat mozgósítanak, amelyek létezésének az atrocitást megelőző időben senki nem volt tudatában. Tapasztalataim szerint a körülmények nehézségei a kultúra energiatestében alternatív csatornák létesítését kényszerítik ki, amelyek – annak ellenére, hogy esetleg megkerülik a szokásokat – a hozzá tartozó hagyományt is életképesebbé, koherensebbé teszik. Analóg folyamatnak tekinthető az ember energiatestének védekezéséi mechanizmusa súlyos traumák (közelálló halála, kapcsolat váratlan megszakadása) esetén, de az egy sérülésére a neuronok is hasonló módon, új kommunikációs útvonalak létesítésével reagálnak.

Régóta dolgozom Latin-Amerikában, ahol többfajta kulturális túlélési stratégiát volt alkalmam tanulmányozni: tanulságaik számunkra is értékesek. A természetes és részben természetes körülmények között élő népek kultúráinak belső erővonalai világosan megmutatják, hogy sok ezer éves fennmaradásuk ökoszisztémáik

* A *milpa* a maya földművelés - tehát ténylegesen az egész *maya* kultúra – hagyományos alapja. Családonként legfeljebb néhány hektáryi tisztás, amit az őserdőtől „kérnek kölcsön”. Mindössze néhány évig művelik, majd elhagyják, és másutt keresnek megfelelő területet. Az őserdő hamar visszaállítja az eredeti állapotot, és az ökoszisztéma nem károsodik: ez a módszer egyértelműen szellemi vezetők által ellenőrzött művelésre vall.

Jacinta Turpo
sámánasszony

ökologikus működtetésének köszönhető. Ennek a - hagyományaik alapját képező - sámáni tudásnak az erejét az *integrálás képessége* adja. Ami természetesen nem jelenti azt, hogy a görkocsolyától a hókéig mindent bekebeleznének: a válogatás hagyományban lefektetett elvek alapján történik. Kár önző módon sajnálkozni azon, hogy egyre kevesebb „egzotikus” indián szaladgál az őserdőben, miközben ugyanott egyre több netcafé nyílik: amennyiben az integráció nem csupán a fizikai, hanem a szellemi szinten is megtörtént, mindössze egy kultúra kapott új szerszámokat műveléséhez. (Jómagam is interneten keresztül tartom a kapcsolatot azokkal a sámánokkal, akik nem analfabéták, sőt, tanúja voltam egy rádión keresztül, sámán által küldött ének hatására bekövetkezett gyógyulásnak is.)

A magaskultúrák – feltehetően fokozott tárgyi irányultságuk miatt – e „primitíveknél” jóval sebezhetőbb, miáltal zártabb rendszerek is: miután sikerült anyagban maradéktalanul kifejezniük önmaguk lényegét (piramisokat, katedrálisokat építettek), beindul az őrzés mechanizmusa, ami mindenfajta felülírást lehetetlenné tesz. A merev ragaszkodás az anyagba dermedt klasszikus pillanat iránt lassú sorvadáshoz, vagy gyors összeomláshoz vezet.

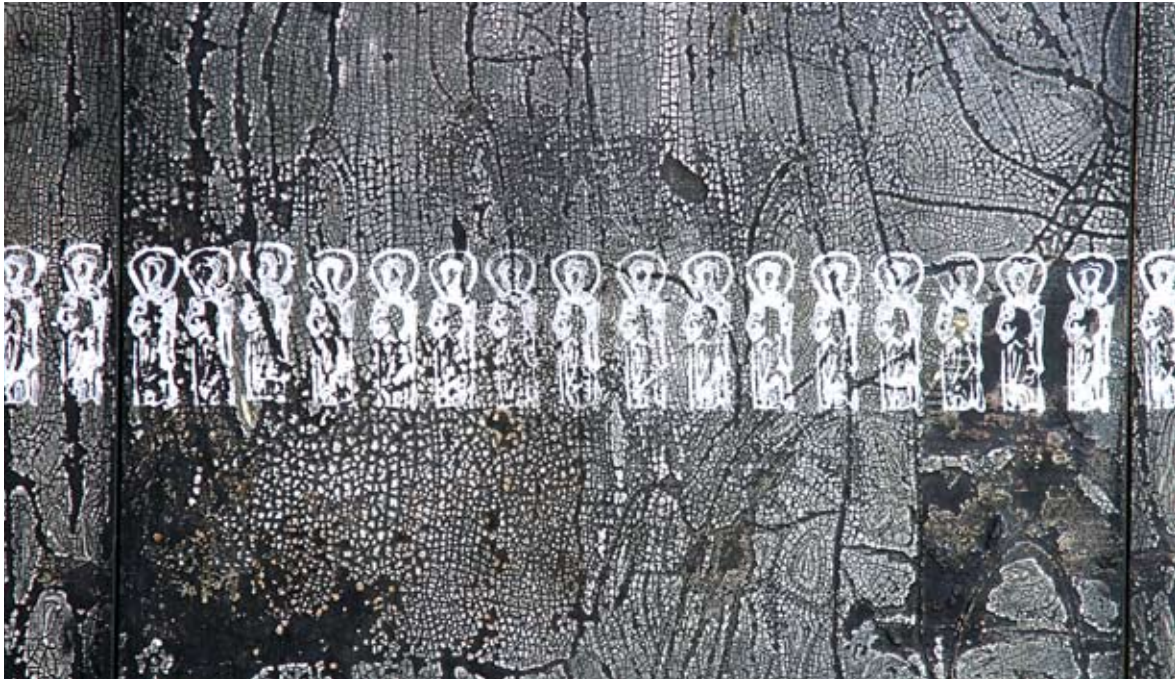
Az azték magaskultúra - és általában a mexikói fennsík kultúrái – 52 éves ciklusokban gondolkodtak, ami akkor megfelelő volt egy emberi élet tartamának, ám ehhez valószínűleg nem sok köze volt; inkább arról lehetett szó, hogy a téridő ismétlődő mintái közül ezt érezték legalkalmasabbnak a művelés ritmizálására. Ezt a ciklust feltételezhetően a mayáktól vették át, akik kétféle időszámítást egybevetve állapították meg; az ő nagy időmintájuk tartama 5126 év volt, egy ilyen korszak ér véget 2012-ben. Az inkák bölcsei 500 éves *pachakutik*kal számoltak, és miután a legutóbbi váltás meglehetősen traumás emléké volt (a spanyol hódítás), lenyomatát a kollektív emlékezet mindmáig megrendülten őrzi. Szembetűnő a hasonló tartam: 52, 5126, 500 – a megfigyelések nyilvánvalóan ugyanarra vonatkoztak. Úgy az inkák, mint a mayák sokat várnak a közelgő paradigmaváltástól.

Bizonyos jelekből már következtetni lehet a kollektív tudat új erővonalaira, amilyen – többek között - a tolerancia poszt-modern értelmezésének langyos mintáját (is) felülíró *mikrokulturális egységek térhódítása*: ez a – régi paradigmából nézve – erőszakosnak látszó jelenség valószínűleg a kultúra eddigi definícióját is módosítani

fogja. Az egyszemélyes kultúrák rendelkeznek mindazzal, amivel egy „hagyományos” kultúra: saját filozófiájuk, vallásuk, történelmük, mitológiájuk, etikájuk, esztétikájuk van, amit nem kívánnak egy másik mikrokulturális egységgel megosztani, még kevésbé annak alávetni: gyökeresen új szerveződési formákra van szükségük, és ennek érvényesítése alapvető társadalmi változásokat fog előidézni (egy ilyen új szerveződési forma a házasságkötés nélküli együttélés, amit a kollektív tudat egyre jobban tolerál). Egy másik erővonal az *integráció* ideája körül dereng: minden afelé mutat, hogy szálaiból fog összerendeződni a kultúraművelés új vezérmotívuma. Nem csupán azért, mert az alá- és fölé-rendelésekről kiderült, hogy agyonfárasztják az identitás-tudatot (ami nemzettudat helyett térségtudatként még erőre kaphat, kifogva a szelet a nacionalizmus, valamint a köré rakódó zavaros ideológiák vitorlájából), nem is a különféle manipuláló módszerek és eszközök lelepleződése miatt, hanem mert ez az új világképnek leginkább megfelelő (korszerű) minta.

Hagyomány és korszerűség helyett a korszerűség hagyományát kell megteremtünk, egyszersmind tudatosítunk a folyamatos és rugalmas újra-definiálás szükségességét. Ehhez nem egy régi kasztot – a szellemi vezetőket – kell újraéleszteni, hanem minden arra alkalmas mikrokultúrában felébreszteni a szellemi vezető felelősségét.

Budaházi Tibor: Fal 1

Boldizsár Ildikó

A mese közösségformáló és megtartó ereje

A mesekutatás tudománya a mesét közösségi műfajnak tekinti, és a történetek szórakoztató jellegét hangsúlyozza. Én azonban erősen kételkedem abban, hogy az emberek azért ültek volna le évszázadokon keresztül a mesemondók mellé, és azért hallgattak volna órákon, sőt napokon keresztül meséket, hogy jól szórakozzanak. Két évtizedes kutatómunka után immár határozottan tudom kijelenteni, hogy a mesék tudásközvetítő, tudatformáló szerepe sokkal fontosabb volt a „szórakoztató jellegnél”. Ha a mese pusztán szórakoztató műfaj lenne, alkalmatlannak bizonyulna arra, hogy testi, lelki és szellemi szétesettségeket, megbomlott egyensúlyi állapotokat rendezzen össze, márpedig a gyógyításban szerzett tapasztalataim szerint a legősibb tündérmesék éppen ezt teszik: összerendezik azt, ami szétesett. Ez nem valósulhat meg másképp, mint úgy, hogy a mesei szimbólumok a tudatalattiban olyan folyamatokat indítanak el, amelyek egy idő után (és manapság némi rásegítéssel) belátásokhoz vezetnek a szenvedő vagy útkereső embert. A belátás azonban még kevés ahhoz, hogy sorsfordító döntések szülessenek; az „útnak induláshoz” erőt, bátorságot, elszántságot kell gyűjteni. A mesehősök épp azt mutatják meg nekünk, hogy miként is lehet minderre szert tenni.

A közösségre, a mesehallgatóra szüksége van a mesemondónak. Régen a hallgatóság igénye döntötte el, hogy a mesemondó milyen mesét vegyen elő emlékezetének kincsesládájából. Más mesére volt ugyanis szükség keresztelők, halottvirrasztáson, esküvőn vagy munkavégzés közben. Mint ahogy manapság is más mesét kell mondani, ha pereskedőket szeretnénk összebékíteni, házastársi félreértéseket akarunk tisztázni vagy épp hosszú útra indítunk valakit. Hiszen úgy van, ahogy sokszor mondtam és írtam már: minden élethelyzetnek megvan a maga meséje.

De a mese nemcsak az egyén életében kaphat jelentőséget, hanem a közösségében is. Hogyan tud a mese közösséget formálni? Mi a titka annak, hogy a közös mesehallgatás, mesemondás manapság is képes akár száz idegen embert is rövid idő alatt közösséggé kovácsolni?

A hagyományban a mesemondás rítusnak számított, szinte kötelezően előírt elemei voltak: ilyenek számítottak a mesemondás körülményei, hely- és időbeli feltételei. Volt olyan falu, ahol még mesebíró is választottak, aki ádázul figyelt arra, hogy ugyanazt a mesét a mesemondó ne mondja el kétszer bizonyos időn belül. Hagyományos mesemondási alkalmaknak számítottak a közösségi munkák, az idénymunkák, valamint az emberélet fordulói. Az ős beálltával, a mezei munkák végeztével az emberek zárt helyiségekben közösen dolgoztak tovább. A kukoricamorzsolás, tollfosztás, fonás, dohánycsomózás, kosárfonás közben mondott mesék egyrészt kellemesebbé tették az együtt eltöltött időt (vagyis valóban „szórakoztattak”), másrészt olyan időszakot jelentettek az ember életében, amikor magára figyelhetett, befelé is intenzívebben élhetett, nem vonták el figyelmét a gazdálkodás gondjai-bajjai. A mesék megerősítették a közösség összetartozását, értékrendjét, közös feladatait, miközben figyelmeztették az egyént arra is, hogy kinek mit kell beleadnia ebbe a „közösbe”: milyen utakat kell bejárnia, miféle ellenségekkel, kísértésekkel, nehézségekkel kell szembenéznie. Az emberélet fordulóihoz kötött mesélés is az egyén felelősségét erősítette, ugyanakkor a közös mesélés már önmagában is jelezte, hogy a közösség egyetlen tagja sincs magára utalva, senkinek nem kell egyedül megvívnia azokkal a bizonyos mesebeli és valóságos sárkányokkal.

A közösségtől távol lévők, az úgynevezett idénymunkások vagy a kaszárnyában élők is meséltek egymásnak, de ilyenkor a mesélésnek más funkciója is volt: a mesemondók a meséken keresztül jelezték hovatartozásukat (nem véletlen, hogy az idénymunkások ismerték a legtöbb falucsúfoló mesét), saját történeteikkel határolták el magukat más falubeliektől.

A mese lételeme, megtartója, formálója és befogadója tehát évszázadokon keresztül a közösség volt: a mesemondó mesélt a szűkebb családjá tagjainak, a rokonságnak, a szomszédságnak vagy akár az egész falu népének. De mesemondáskor nemcsak az adott, jelenlévő közösséggel van együtt az ember, hanem az őseivel is, hiszen a meséket az ősök őrizték meg és hagyományozták át generációról generációra. A mese az anyanyelven túl a közösség közös nyelve. A mesélő és a mesehallgatók olyan közösséget alkotnak, amelyben mindenki valamilyen módon (aktívan vagy passzívan) birtokosa a hagyománynak, azaz valóban együtt van az őseivel.

De mit is jelent együtt lenni az ősökkel? Mit üzennek az ősök a meséken keresztül?

Az archaikus folklórban nehezen lehetett különbséget tenni a mítosz és a mese között. A legtöbb folklorista egyetért abban, hogy az archaikus mesék jól megragadható cselekménykapcsolatot mutatnak a mítoszokkal, rítusokkal és törzsi szokásokkal. A mítoszok visszatérő alaptémái és motívumai megjelennek a népek meséiben is: pl. a totemlény

mint házastárs, az alsó világokba alászálló hős, a gonosz hatalmából való szabadulás, a születés és a halál misztériuma, a mágikus tettek ereje stb. Az archaikus kultúrában a mítoszok jelentették a világ megismerésének fő formáját, a történetek olyan kellően megbízható bölceleti anyagot alkottak, amelyek féltve őrzött törzsi hagyományokhoz kapcsolódtak, és az adott közösségben elfogadott értékrendszert kodifikálták; magyarították és szentesítették a közösségben és a világban fennálló rendet, valamint – ami rendkívül lényeges – segítették e rend fenntartását. A mítoszok és rítusok akkor alakultak át mesékké, amikor közvetlen kapcsolatuk megszakadt a törzs rituális életével, vagyis a szakralitással. Ebben az átalakulásban azonban nem csorbult a mítosz üzenete (legfeljebb az emberek nem értették már ezt az üzenetet), de jelentőségét veszítette a történés helye és ideje: a mítosz helyhez és időhöz kötött eseményei határozatlan időben és térben játszódó eseményekké alakultak, az istenek, fél-istenszerű hősök szegény legényekké, királyfiakká váltak. De a próbatételek és az életfeladatok nem változtak: a mese hőse pontosan azokkal a kérdésekkel kényszerül szembenézni, mint a valamikori mítoszok hőszai, és ugyanazon rend betartásával tud csak győzni. E „rend” máig érvényes „ősi üzenetének” tekinthetjük a mese erkölcsi parancsait (mit kívánatos és mit nem cselekedni), a pozitívnak és követésre méltónak tartott személyiségjegyek kifejlesztésére tett konkrét utalásokat (bátorság, irgalmasság, kitartás, hűség, bölcsesség stb.), valamint a világ berendezkedésére, a kozmosz működésére és a természet rendjére vonatkozó motívumokat, azaz az ember felelősségét a teremtett világért. Ezeket az üzeneteket a mesék többféle formában képesek közvetíteni. Minden mesetípus (márpedig több mint kétezer mesetípus létezik) más-más szeletet ragad meg a világból. A mesecsoportokat is megkülönböztethetjük úgy, hogy melyik csoport milyen módon formálhatja egy közösség (legyen az iskolai, munkahelyi, alkalmi, ünnepi vagy családi) erejét, összetartozását, nyelvét. Az állatmesék segítségével közös álláspontra lehet jutni és kritikát lehet megfogalmazni bizonyos emberi gyarlóságokról – akár még a közösségen belül napvilágra kerülő gyarlóságokról is. A tündérmese erősítheti a közösség láthatatlan világokkal való kapcsolatát, a novellamese segítheti a társadalmi-, intelligencia- és vagyonbéli különbségek kezelését és oldását, a legendamese a teremtőhöz való kapcsolódást. A tréfás mesék pedig együttnevetéssel formálhatják közösséggé a mesehallgatókat.

A közösség íratlan szabályait és törvényeit a mesemondó nemcsak szavakkal, hanem hangsúllyal, hanglejtéssel, hangszínnel, arc- és kézjátékkal is közvetítette. A közös mesélés fontos pillanatának gondolom a hallgatóság reakcióját. A reakció lehetett azonnali és közvetett: erős figyelem, helyeslés, kritika, nevetés, közbeszólás, sőt helyesbítés. A későbbi és közvetett reakció a belső érlelődés, belsővé válás (interiorizálás) függvénye minden esetben. Tétje a közvetlen: a hallott mese elindít-e a tudatban változásokat? Belátásra jut-e az ember saját sorsával kapcsolatban, és tettekre tudja-e váltani a felismeréseit?

Mert amikor a mesemondó a mese végén azt mondja a közösség tagjainak, hogy „Itt a vége, fuss el véle!”, vagy „Holnap legyenek a ti vendégeitek!”, netán „Aki nem hiszi, járjon utána!”, nem tesz mást, mint arra szólít fel, hogy kezdjünk valamit a hallott történettel: vizsgáljuk meg a benne rejlő lehetőségeket, értsük meg a tanításokat, induljunk útnak, győzzük le a külső vagy belső ellenségeinket, azaz éljünk úgy, miként a hősök – és csináljunk mindent utánuk!

Budaházi Tibor: Cím nélkül 2

Az ősök ösvényén

- Halmy György filmjei -

Talán nincs még egy nép Európában, amely ennyire ambivalens módon viszonyulna a saját múltjához, eredetéhez, mint a magyarok. Köszönhető ez olyan történelmileg kialakult helyzeteknek, mint az államiságunkat folyamatosan kikezdő, veszélyeztető külső támadások sorozata, amelyek nyomán igen hosszú időre uralom alá került az ország jó része (tatárok, törökök, osztrákok, szovjetek...), no meg az a számtalan belviszály, amiről köteteket írhatnak történészeink. De ez még mindig nem az ok, hiszen ez úgymond „normális” itt Európában. Sokkalta inkább tűnik oknak maga az eredet, vagyis a magyarságnak sokszor lekicsinyelt vagy éppen agyonhallgatott származása: maga Ázsia, ahonnan jöttünk. Ahová Julianus barát elindult, ahová Kőrösi Csoma Sándor elindult, ahová Reguly Antal, Diószegi Vilmos és aztán Schmidt Éva is elindult...

Valószínűleg mindegyiküknél igen erős belső motiváció, késztetés működött, ami erre a máig nem éppen veszélytelen útra vitte őket, hiszen Ázsia, közelebbről Közép-Ázsia – Szibéria, az Ob folyó környéke igen messze esik az európai életformától, lelkülettől, szokásrendszerétől. De furcsa mód, akár egész Kínáig mehettek a kutatók, ugyanazt tapasztalták: a magyarokat Ázsia respektussal fogadja, magához tartozóként, tisztelettel bánik velük, mert nincs még egy nép, amelyik ázsiai eredetüként képes lett volna önálló etnikumként megmaradni Európa szívében¹, miközben valamit mégis megőrzött ázsiai eredetéből, ázsiai lelkületéből. Nos ez az a valami, amit lekicsinylünk, helyenként letagadunk, de legalábbis agyonhallgatunk, de amelyet nem tehetünk semmissé, mert alapkarakterünk lényegét adja, ami miatt soha nem voltunk teljesen hasonlóak a környező etnikumokhoz. S itt már régen nem genetikai kérdésekről van szó, hiszen oly mértékben keveredett már a magyarság a környező népekkel, hogy az ázsiai rassz jellemzői nem egyértelműen kimutathatók, ezt a belső lényegét maga a nyelv hordozza, amely meghatározta a „magyar lélek formáit²”, azt a belső karaktert, amely miatt oly nehéz volt pogány őseinket hozzáidomítani keresztény szomszédjaihoz. Mára sem csituló hullámokat vet pogány őseink erőszakos keresztényesítése, újra és újra fellángoló vitákat kavart Szent István államalapító tetteinek következménye: egy sámánhitű nomád

kultúra erőszakos megsemmisítése, amelynek nem a szükségszerűségét vitatja bárki is (ha a módszereit lehet is!), csak a nyomait vizsgálva arra kell következtetnünk, hogy ez a kultúra-váltás olyan elfojtással terhelte meg őseinket, s ezen keresztül nemzeti karakterünket, amelynek lélektani hatását mai napig érezhetjük. S talán ezért nem tekinti a mindenkori „mandarin”³ értelmiség szalonképesnek ma sem, ha valaki erről a pogány, ázsiai nyomvonalon hoz fel tényeket, emlékeket. S noha ebből nőtt ki Ady költészete és Bartók zenéje, mégsem könnyű ezen az ösvényen járni, amit Halmy György filmrendező az „Ősök ösvényének” nevez, amikor számtalan filmjében ezzel a témával foglalkozik.

Szerencsére a huszadik századra alapvetően megváltozott a tudomány hozzáállása a primitív kultúrákhoz, egyre többen kutatták, vizsgálták, elemezték a még megmaradt nyomokat, expedíciók indultak Afrikába, az Amazonas mentére, Szibériába. Lévi-Strauss és Mircea Eliade (hogy ne a magyar kutatókat említsem!) után már nem lehet legyintéssel elintézni a régi sámánkultusz emlékeit, s a dél-amerikai kutatások fényében egy magaskultúra képe bontakozik ki, amelynek lényege egy olyan természettel való összhang, amelyet mai frazeológiával tiszta ökológikus⁴ életszemléletnek és életformának tekinthetünk, és amelynek igen fontos eleme a szellemi/transzcendens életszemlélet, az ősök által hagyományozott tudás folyamatos életben tartása, művelése.

Jelenlegi gondolkodásunk, életszemléletünk posztkulturális⁵ válsághelyzete itt Magyarországon is új lökést adott az alternatívák keresésének, s ezek közé tartozik ma a régi sámánhit felelevenítése, valamiféle őskeresés, ami természetesen vegyül némi hős-kereséssel is, hiszen kultúránkban archetípus értékű a hős-művész, ami már eleve a sámán egyik megmaradt funkcionálása, hiszen a szellemi erővel élő/művelő kapcsolatban levés a művész privilégiuma a modern/posztmodern világban. S nekünk igen erős történelmileg alátámasztott praxisunk is van ebben, hiszen Petőfi forradalmi szerepe, Ady életszemlélet-forradalma, József Attila világszép fájdalom-költészete, vagy az ötvenhatos fiatalok mind

1 Schmidt Éva beszél erről a Sámán ösvényen című filmben.

2 Lükő Gábor meghatározása, ezen a címen írta meg alapművét.

3 Nem pejoratív jelző a mandarin, csak a fennálló rendszerhez való lojalitást jelzi, mint az ősi Kínában.

4 Nádor Judit: A Sámánosság: a művelés művészete (Akadémiai, 2007.) című kötetében részletesen kifejti a szó jelentését.

5 Szintén Nádor Judit meghatározás uo.

hősei voltak koruknak. Elbukott és felmagasztalt hősök, akik a változások gerjesztőiként jelképekké váltak. Minden olyan történelmi pillanatban, amikor a politikai/állami vezetés tehetetlenné vált, a művészek vették át a lélekvezető szerepet, s tartották életben a kiútkeresés formáit. Mi ez, ha nem sámáni/táltosi erő, ami az idő mélyéből felbukkanva vezeti a magyarságot az „ősök ösvényén”, saját belső lényegének mentén, útján...

Amikor tömegek vesznek részt Ópusztaszeren, hogy megnézzék, hogyan lövi ki kétezer magyar íjász a nyílvevőjét egyszerre, vagy hetvenezer ember jelenik meg a Kiskunságban a Turultáj nevű találkozón, akkor el kell gondolkodnunk arról, milyen kapcsolatot is fűz minket honfoglaló ősaink pogány kultúrájához, és miért lengi körül ezt ma is valamiféle rebellis attitűd?

Halmy György lassan életművé kibomló filmes anyagában ezekre a kérdésekre keresi a választ, amikor a magyar hagyomány világába alászállva következetesen előhívja azokat az embereket, akiknek vannak válaszaik, akik a maguk módján járják ezt az ösvényt, akik a mitikus időben előre-hátra nézve még meg tudják teremteni a kapcsolatot azzal a világgal, amely ezer esztendeje lett palackba zárva, s a tudat mélyébe vetve, hogy ne akadályozhassa beilleszkedésünket egy idegen világba. S bár ez az idegen világ lassan otthonossá vált számunkra, s már néha nem is tudjuk, hogy honnan jöttünk, azért valami mégis köt minket a régi otthonhoz, őseink hitvilágához, gondolkodásához, amit elvetni/levetni képtelenek vagyunk, mert nyelvünkben hordozzuk. Lükő Gábor a csángóknál járva tőlük hallotta, hogy ők már nem beszélnek szépen magyarul, mert a később betelepült székelység nyelvéhez képest archaikusabb hangzásukat nem érezték helyesnek. Pedig – mondja Lükő Gábor – ők voltak az igazak, akik még az ősi formát megőrizték. De amint az idő múlik, úgy halványulnak el bizonyos dolgok, válnak egyre homályosabbá az időben, ami nem baj, hiszen a formák változnak, csak az a baj, ha folyton felül akarjuk írni a múltat, s elvitatjuk annak értékét, ami egykor a valóságunk volt.

Vannak és voltak olyan elkötelezett és pártatlan, de nagyon kíváncsi tudósok, akik nem elégedtek meg a politika által sugallt hivatalos verziókkal, hanem saját útjukat járva kutatták a múlt elfeledett árnyait, s vállalva a helyenként elítélő megbélyegzést, következetesen ástak elő a régmúltból olyan tényeket és megmaradt emlékeket, amelyek a magyarságnak erre az ősi pogány hitvilágára vonatkoztak, sőt annak továbbélését demonstrálták. Halmy György a filmjeiben sajátos módszert alkalmazott: megtalálta és bemutatta a fent idézett kíváncsi tudósokat, de megtalálta és bemutatta azokat a „hordozó” személyeket is, akik családi szálak, különleges képességek folytán őrzői, netán művelői ennek az archaikus lélek-rétegnek. Emellett bemutatja azokat a dokumentumokat, amelyek a kutatók tevékenysége nyomán ránk maradtak: a rituálék, szertartások

Borica járás
Erdélyben

Borica járás
résztevői

felvételei, fényképek, írásos emlékek, utazásokon felvett mai életképek egy őshagyományt még őrző világról.

A tudomány elfogadja és tolerálja, netán kutatja azokat a tényeket, amelyek a közvetlen szellemi kapcsolatra utalnak az ember és a nem objektív valóság, azaz transzcendens mező között a primitív társadalmakban, de nagyon nem szereti és nem is fogadja el, ha egy huszonegyedik századi ember mutat erre képességet. Ez ma paranormális, tehát kiesik az elfogadhatóság/normalitás köréből. Már pedig Halmy György némelyik beszélgetőpartnere olyan titokzatos eseményekről számol be, mint például a valamikori Paál Zoltán ózdi kohász, aki azt állítja, hogy egy Szalavári Tura nevű hanti halász – aki a szovjet hadsereg katonájaként kereste meg őt a háború alatt – beavatta (sámánavatás!) őt a medveszertartás keretében, és rá hagyományozta a magyar őstörténet Arvisúráját.⁶ Ebben a jórészt elveszett és csak nyomaiban kikutatható őshazai időszak, valamint a vándorlások korának története, az ősi hagyományok rendszerevan megírva. Ráadásul ez a szöveg folyamatosan bővült, mert szellemi úton új és új információk érkeztek

⁶ Arvisúra jelentése - Igazszólás. Kötetben megjelent: 1998-ban a Püski Kiadó gondozásában.

hozzá. Kell-e ennél több, hogy valaki „rossz hírbe” kerüljön, és ne vegyék komolyan, mint dokumentumfilm készítő?! Pedig Halmy György sem ezzel indította filmes pályafutását, először „csak” a hagyomány megőrződött elemei érdekelték: *Isten tenyerén* című filmsorozatában az esztendő körének rítusrendszerét mutatja be, azokat a fennmaradt szokásokat, szakrális játékokat, amelyek eleink gondolkodása szerint befolyásoló erővel bírtak a létezésre, a létet formáló erőkre. Az *Áldozat házamért* című filmben (a sorozat része) Molnár V. József néplélekrajzkutató mondja el szaknyéri házának történetét, amelybe az ottani falusi ember be nem tette volna a lábát, mivel „átkozott” volt, egy „boszorkányt” ölt meg ott a saját fia. Ha nem tisztítja meg egy rituálé keretében, soha nem tudott volna otthont teremteni benne. Maga a szertartás is jelzi, hogy mennyire él/élt a falu lelkében a rontás fogalma, ami nem butaságáról árulkodik, hanem arról, hogy lelkében hordoz egy archaikus hitrendszert, ahol az oldás és kötés nagyon is konkrét formában működik. Molnár V. József ráhangolódása erre az archaikus rétegre a magyar értelmiség egy olyan cselekedetét mintázza, amikor nem elutasítja, és butaságnak bélyegzi a lélek mélyéből szóló félelmet, hanem feloldja azt. S valóban: ez a magatartás bizony nem jellemzi már régen nem csak a magyar értelmiséget, de nem igazán jellemezte a régmúlt magyar vezető réteget sem. Egy javarészt kibékíthetetlennek tűnő ellentmondás képeződik benne, amikor a lélek belső, archaikus formái ütköznek egy racionális életmóddal, s amelyre csak a feloldás hozhat megnyugtató megoldást, nem annak elnyomása, vagy elfojtása, ahogyan a modern világ tette/teszi ezt ma is. Talán elérkezett az idő, hogy tudásunk bővülésével olyan alternatív megoldások szülessenek, amelyben képesek leszünk egy újfajta „együtt-működésre”!

Az *Aranyhíd* című filmjében Halmy György megismertet egy bodrogi mesemondó asszonnal, Páhi Emmával, akinek különös képessége, hogy mesélni tud, ahogyan a régi idő asszonyai, emberei tudtak mesélni a közösségnek, hogy tovább hagyományozzák a világ rendjéről való tudást, hogy segítsenek az életproblémák megoldásában, tanítsanak tehát élni, s amint a mesék hősei, képesek legyünk a feladatot – az életet – helyesen megoldani. Meséiben az „Óperenciás tengeren” túli igazság elevenen él, mert ezzel képes tudást közvetíteni, segítséget adni a rászorulóknak. Életmeséi, amelyeket személyre szabottan mesél, lélektől lélekig hatoló varázseszközök, egy megint csak régről hozott táltos/gyógyító erő megnyilvánulásai. S itt Halmy megint képes „aktualizálni”, mert Emma néni mellé odaállítja dr. Boldizsár Ildikót, aki húsz éves mesekutatói múltja tapasztalatai alapján vált mesével gyógyító meseterapeutává, ennek a valamikori táltos erőnek a mai, modern formájú avatottjává. Boldizsár Ildikó mesélései nyomán kómás betegek ébredtek fel, gyerekek vészelték át könnyebben a műtéti helyzeteket, inkubátorba tett

újszülöttek léptek át a küszöbön – az élet felé vezető útra –, miközben mesélt nekik. Emma néni a múltból hozott erővel öntudatlanul, ösztönösen, egy archaikus tudás letéteményeseként mesél, Boldizsár Ildikó mai tudósként, kutatóként vált a mese elkötelezett híveként gyógyítóvá, egyfajta modern táltossá. Bár másnak tűnik, de az ösvény ugyanaz, hiszen egy mai tudós miért ne hasznosíthatná a néplélekben változatlanul élő archetípusok mesébe kódolt energiáját? Csak, mert nem illik? Csak, mert nem mindenki nézi jó szemmel? Csak, mert olyan erőről van szó, ami nem feltétlen írható körül a jól ismert kódokkal? Csak, mert nincs szakzsargonja, mert annyira új, hogy ösidóktól ismerős? Hiszen ugyanezt használja a hollywoodi pénzgyár is, amikor az ősi archetípusok filmes újrafogalmazásával bővíti ki a pénzt a tömegek zsebéből! Ezt úgy tűnik, megengedi és elnézi fejlett intellektusunk, de az ősök ösvényén tudós ne járjon?

Pedig megtették néhányan, és teszik is egyre többen, amikor mintának veszik pogány őseink legtisztábban ökologikus természet és életszemléletét, s ezt megpróbálják összehangolni a nyugati gondolkodásban oly mélyen bekódolt racionalitással. S ez megint csak nem magyar jelenség, de nálunk még valóban van hová visszanyúlni, még létezik egy olyan tudás – ha nyomokban is –, amely orientál, tanít, életenergiát közvetít.

Erre kiváló példa a kilencvenkét évesen, 2002-ben elhunyt nagyszerű néprajzkutatóval, Lükő Gáborral készült beszélgetésekből eddig elkészült két film is. Mintha azt jelezné, valami azért változóban van, s „*A magyar lélek formái*”⁷ keresik az utat a magyarokhoz, hogy valóban képesek legyünk feldolgozni, megérteni, valódi értékén kezelni saját eredetünket, őseink hagyományát. Lükő Gábor teljes szellemi frissességgel mesél hatvan évvel ezelőtti kutatóútjairól, érzékletes, minden pontján követhető és dokumentált történeteiben képet kaphatunk arról is, hogyan olvasható vissza a magyar ősepeka a román kolindákból. Összekapcsolja az abádi révnél élve eltemetett Tonuzoba besenyő vezér halálát a mai disznótorral⁸. Helységneveket, személyneveket, népdalokban fennmaradt motívumokat, hímzsmintákat fűz fel egy gondolatkörre, így bontja ki valamikori eleink gondolkodásmódját, mágikus életszemléletét, eseményeket, amelyekből mítosz képződött, és amelyek nyomai mai hétköznapi életünkben is megőrződtek, miközben nem is tudjuk eredetét, forrását. Megmutatja, mi mindenre lehetünk büszkéek magyarként, milyen

7 Lükő Gábor: *A magyar lélek formái* eddig két kiadást ért meg (1942, 2001.).

8 Tonuzoba – besenyő név, magyarul vadkan–apát jelent. Totem állata a nemzetségnek a disznó. A ki nem engedett medve az ősi hagyomány szerint visszatérve bosszút áll (ma is élő vogul hagyomány), a kiengesztelésnek szánt disznó áldozat, a disznótor a mai napig fennmaradt, ha nem is eredeti formájában. (Lükő Gábor mondja el ezt a filmben.)

magas szintű kultúra mutatkozik meg az ősi minták felfejtéséből. De nemcsak az ősi tudás szépségét és erejét világítja meg, hanem eközben azt az egymásra utaltságot is megfogalmazza, ami minket a szomszéd népekkel összeköt, és amelynek alapja csak a szeretet lehet.

Nagyon is fontos gondolkodási elemek mutatkoznak meg ebben a fajta múlt-kutatásban. Egyáltalán nem valamiféle naiv és idejétmúlt felélesztéséről van szó, sokkalta inkább egy olyan próbálkozás ez, amely gondolkodási mintáinkat megpróbálja visszavezetni egy egyensúlyban lévő rendszerhez, ahol a társadalom erői működtetéséhez transzcendens elemeket használt, illetve azokhoz igazodott. Éppen attól szólnak a mához, mert azt kutatják, hogyan, mi módon vezet út a mai életünk egyre válságosabbá váló életformájából egy élhetőbb és szellemibb élet felé, amely út nem kívülről ránk kényszerített (és ez nem csak a magyarokra érvényes!), hanem konzekvensen következik szellemi arculatunkból, mélytudatunkból.

Sámán ösvényen, Sámán mítosz, Sámán üzenet – sorakoznak a filmcímek, és jelzik Halmy egyre erősödő érdeklődését a téma iránt. S miközben keresi a témához kapcsolódó kutatókat, összetalálkozik a legmeghatározóbb egyéniséggel, aki egyedülállóan képes volt egyesíteni magában a tudós és a sámán képességeit: Schmidt Évával, aki ezeknek a filmeknek az első számú beszélgetőtársa, konzultánsa, beavatottja. Miközben elkalauzol bennünket legközelebbi nyelvrokaink, a szibériai hanti-manysi népek körébe, ahol egy ideje állandó lakos lett, élete nagy részét itt töltötte, bemutatja medve kultuszra épülő sámánisztikus hitviláguk fennmaradt és még helyenként művelt rétegeit, megismerkedünk vele magával is. Nem csak a tudós arca bontakozik ki a beszélgetésekből, hanem egy ezredfordulós szellemi és élet-válság megoldására tett nagyszabású kísérlet és minta is. S bár Reguly Antalhoz és Diószegi Vilmoshoz hasonlóan elsőre hatatónaként közelített a témához, nem vonhatta ki magát Ázsia hatása alól, ahogyan annak idején Kőrösi Csoma Sándor sem.

Ezek a filmek egyfajta történet-folyamként mutatják be a szibériai sámánhit szertartásait, a medve ünnepet, bepillantást engednek egy ősi kultúra működésébe, ahol még léteznek olyan törzsi ünnepek, amelyek során a tudás-átadás a legősibb formában, a regöléssel történik. S megint aktualizál a rendező, mert miközben egyre mélyebbre vezet minket Schmidt Évával őseink kultúrájába, megint megtalálja azokat az embereket, akikben ma, ezer évvel később is még létezik tudásként ugyanez az erő, amit Szibériában láthattunk. Harkay István kun nagyapjától hozott történeteivel mintha visszamennénk az időben, s ismét pogány őseink szólalnának meg. Párhuzamosan haladunk ezekben a filmekben saját múltunkkal, folyton egymásra rímelnék

Az oltáron feldíszított medve

Éva a medveünnepen

a mítosz, a tudomány és jelen. Amit a néprajzosok kutatnak Ázsiában, és amit Schmidt Éva megél ebben a különös találkozásban saját ázsiai lényével, és ami fennmaradt mindebből a mágikus gondolkodásból a jelenben. Egyszerre, egymásra rímelve és képileg egymásnak feelve léteznek a múlt és a jelen, így válik a filmidő mitikus idővé.

Schmidt Éva személyében találkozott a két nagy erő: a tudomány és a mágikus gondolkodásé, és ez a kettő egymásnak feszülve létrehozott egy különleges helyzetet. Néprajzkutatóként felgyűjtötte a még élő hanti-manysi mítosz kincset, de ugyanakkor ezt összekapcsolta Reguly és Diószegi kutatásaival, felállított egy olyan archívumot, amelynek nemcsak az lett a feladata, hogy mindent megőrizzen egy kultúra utolsó pillanataiból, de egyben éppen a gyűjtött anyag természeténél fogva visszatanította, visszavezette a vele kapcsolatban állókat, a manipulatív módon elidegenítetteket a saját hagyományaikhoz. De ehhez csak úgy volt ereje, hogy legszemélyesebb módon hozott létre elszakíthatatlan kötést a lelkében mindig is ott élő Ázsiával, az ősökkel, akik gyerekkorától vezették, irányították erre az útra. Olyan közelségbe tudta hozni a mai valóságot és az őshazai ősi tudást, amire még nem

volt példa történelmünkben. Hidat teremtett, amelyre lépve kinyílhat számunkra a rég bezárt kapu.

Ennek az útnak a története *Az utazás a túlsó világba – Schmidt Éva nyomán* című filmsorozat, amelynek négy elkészült része: *Az önvaló, mint káprázat, Az Aranyfejedelem Ő éneke, A mitikus öcs mai története, A zsákba varrt lét forgatókönyve* címekeket viseli. Ezek a filmek egyszerre folytatják a sámán témájú filmekben felvetett gondolatokat: Ázsia és a magyar jelen egymásba rímelő alakzatai jelennek meg, de eközben egyre mélyebben megismerhetjük Schmidt Évát, akinek élettörténete egyedülállóan példázza azt a lélektani és egyben nemzettörténeti válsághelyzetet, amelynek megoldására régen nincsenek mintáink.

Ő maga mondja ki, mennyire meghatározó nekünk magyaroknak Ázsia, amelyet mélytudatunkban őrzünk, és amelynek hívása olyan erővel ragadta meg őt, hogy szinte a lehetetlennel dacolva jutott el a legnehezebben megközelíthető szibériai tájakra, találta meg lelki otthonát, de egyben életfeladatát is: felkutatni, megőrizni és életmintaként megélni őseink szellemi hagyományát.

A filmek megrázó és őszinte vallomások egy olyan ember életéről, aki belső hangot követve lett tudós, csak hogy megfelelhessen annak a hívásnak, ami őt Ázsiába vonzza. Nem egyszerű ambíció volt ez, hanem a megfelelés annak a hívásnak, ami nem magyarázható racionális módon, leginkább csak az elhivatottság szóval jellemezhető. De ez az elhívás egyben töréspont is, hiszen megkérdőjelezett minden tanult és legitim mintát, amit egy polgári származású, magas műveltségű ember hagyományos környezetében megélt. Valószínűleg az sem véletlen, hogy a legmélyebb válság idején, amikor a teljes összeroppanás határára került, éppen a buddhizmus felől jött a segítség Pressing Lajos személyében, aki nem pszichológusként, nem terapeutaként, hanem buddhista tanítóként vezette ki, illetve vezette vissza az életfeladatához: ázsiai kutatómunkájához. Kelet a mai Magyarországon (de talán Európában is!)

manapság a buddhizmus felől mutatkozik meg, a buddhizmus szellemi közvetítésével „csatolódunk” vissza egy szellemibb töltésű gondolkodási formához és életmintához, amelyet a nyugati kereszténység már nem tud kellő erővel képviselni. Nekünk magyaroknak ráadásul ehhez külön szálunk van, amit Schmidt Éva az ázsiai mélytudattal fogalmazott meg, és amelynek jelenlétét igazolta vissza Halmy György számtalan riportalánya filmjeiben.

Pressing Lajos saját út-váltása (klinikai szakpszichológusból buddhista tanítóvá válása) is egyfajta jelzése annak az életminta-válságnak, ami nagy erővel jelenik meg posztkulturális korszakunkban.

Érdekes eleme a filmeknek, hogy a különböző világlátású emberek hogyan látják a körülötte zajló eseményeket: dr. Kerezi Ágnes néprajzkutató, aki szintén a sámán téma egyik szakértője, elmondja, hogy a „szakma” mennyire nem tudott mit kezdeni Schmidt Éva viselkedésével, egyfajta elnézéssel kezelték, mint afféle bogaras tudóst, akinek értékes szakmai teljesítménye mögött emberi furcsaságok lehetségesek. S valóban, ez lehet az egyik elfogadott hozzáállás azokhoz a nem mindennapi emberekhez, akik nem fogadják el a hivatalosan deklarált, konszenzus által „szentesített” viselkedési formákat, magatartási mintákat. S amennyiben e mögött nincs olyan magas színvonalú tudományos teljesítmény, mint Schmidt Évánál láthatjuk, könnyen válhat elutasítottá, kizsájtóttá. De akkor is ugyanez történhet, ha olyan magatartásformákkal konfrontálódik, amelyek regnáló érdekeket sértenek, s ha netán mind a kettő fennáll, könnyen megtörténhet, hogy semmilyen magas szintű tudományos tevékenység sem védhet meg egy embert a szakmai és emberi mivoltát érő támadásoktól, ellehetetlenítéstől.

Schmidt Éva többször hivatkozik az ugor mítoszok közül a zsákba varrt öcs történetére, amelyben két testvér közül az egyik a fennálló hatalom támogatójaként zsákba varratja vele nem egyformán cselekvő öccsét, és a vízbe dobhatja. Ez a nemlét és az élet határmezsgyéjén létező ember története, akinek meg kell élni a nemlétet, hogy feltámadhasson. De elmeséli egy forgatókönyv ötletét is, amelyben egy tibeti szerzetes fiú azt a nem mindennapi feladatot kapja, hogy egy amerikait vigyen el a tibeti lámához. Veszélyekkel teli úton, ellenséges vidéken haladnak, már majdnem felfedezik a búvóhelyüket, amikor a tibeti önfeláldozó módon előugrik, nehogy megtalálják védencét. Halálra kínozzák, de nem árulja el a társát, míg utolsó erőfeszítéssel, mintegy a halála előtti pillanatban összekapcsolódik mesterével. Mire magához tér, ott áll előtte maga a tibeti főpap, akihez igyekezett, és akinek el kell mondania egy számára nem értelmetlennek tűnő szöveget, amit betanult az indulás előtt. Elkezd mondania, de a főpap pontosan érti és tudja, mi az: a Bardo Tödol, az átmenet a túlsó világba... Ezek a

történetek segítenek megérteni Schmidt Éva mitikus lényét, amely egyben példázat is a hősről, aki feladatként kapta az ősök szellemének megőrzését, és aki életét tette erre a feladatra. Így válik személyes történetté a mítosz, mítosszá a személyes élet, sorssá és példázattá...

Nem véletlenül éppen a film közege ad lehetőséget arra, hogy olyan összefüggések váljanak láthatóvá, érzékelhetővé, amelyek „csak” verbálisan nem működnének. A kép, a szöveg és a zene egybecsengése nyomán nyílik ki a néző a mítosz befogadására, válik valóban nézővé, ha akarom „látóvá”, aki észreveszi a létezés sokrétűségében az ősi mintákat, a lélekhez szóló, az archetípusokat megjelenítő ősöket/hősöket. Kathy-Horváth Lajos zenéje különösen alkalmas arra, hogy ezt a „révülést” előhívja, hangzásaiban benne rezeg a magyar népzene energia-töltő, -mozgató ereje. Képpel, hanggal, zenével sajátos műfajt teremtett Halmy György, mert filmjei nehezen nevezhetők dokumentumfilmeknek, miközben magas szinten művelik a dokumentálást, olyan különlegesen értékes képanyagot vonultatva fel a nagy elődök, kiváló néprajzkutatók felvételeiből,

gyűjtéseiből, amelyek önmagukban is hatalmas értéket képviselnek. De kicsit túl is megy ezen, mert kísérletet tesz magának a mítosznak a dokumentálására, illetve a mítosz képződésének folyamatába „les” bele. Filmjei nem egyenként, hanem együtt működve mutatnak rá életünket befolyásoló, meghatározó erővonalakra, eseményekre, mutatnak be különleges személyiségeket. Anakronisztikusnak tűnő jelenségeket, helyzeteket helyez olyan összefüggésrendszerbe, amelyben egzisztálásuk értelmet nyer, konzekvensen halad egy hagyomány kirajzolta úton a modern technika eszközrendszerét igénybe véve, hogy bebizonyíthassa: a múlt nem tűnt el, nem vészett el, csak elhalványult, nehezen kirajzolhatóvá vált, de még így is olyan erővel bír, ami máig is elemien hat ránk.

S ha az indító kérdésre adott Halmy György által közvetített válaszokat keressük, csupa olyan rajzolódik ki, ami ma nem annyira rokonszenves a többség számára: kötelesség, elhivatottság, erópróbák, nehézségek, felelősség és leginkább elkötelezettség... mert ez az ősök útja...

Fürtös Ilka munkája

Pomogáts Béla

Radnóti Miklós emléktáblája előtt

A magyar költészet (különben minden költészet) az otthonteremtés műhelye és szertartása. A költő otthonát keresi a nyelvben, a kulturális hagyományban és általuk egy nemzet közösségében és történelmében. Otthont épít – nemcsak önmagának, egy nagyobb emberi közösségnek: egy nemzetnek is, különösen, ha ez a nemzet, ahogy keserves huszadik századi története során a magyar, nem vagy nehezen találja meg, építi fel otthonát. Radnóti Miklós egész életében otthonra vágyott: családra, baráti közösségre, védelmező hazára. Nem kerülte a harcot, a szellem csatáit, jóllehet tudta, hogy ellenfelei (később elpusztítására törő ellenségei) vajmi ritkán vívnak tiszta fegyverekkel és végső érv gyanánt mindig a nyers erőszakhoz folyamodnak. Mégsem a küzdelemben kereste azt a közeget, amelyben megvalósíthatja igazi önmagát. Otthon akart lenni az országban és az emberi létben. És minél vadabb mozdulatokkal söpörte félre a történelem ennek az otthonosságnak a lehetőségét, ő annál konokabb szívvel próbálta megépíteni, a sors ellenére, a maga emberi otthonát. Otthont keresett a természetben, a fák és fűvek bukolikus világában, megálmódott theokritoszi pásztorok között. Otthont keresett a szerelemben, ifjú hitvese oldalán. Otthont keresett a könyvek birodalmában, elmerülve régi magyar vagy modern francia költők verseiben. Otthont keresett az irodalomban, az irodalmi életben megértő társakra várva, méltó feladatokra készülődve. Nyugalmas emberi sorsra vágyakozott, arra, hogy békében végezhesse alkotó munkáját.

Az otthonépítés műve, úgy tetszett, már-már sikerült. Sorsának tragédiája volt, hogy az ifjúság otthonkereső küzdelmei után éppen akkor vélte megtalálni szellemi otthonát, midőn erőszakkal ragadták el a birtokba vett világból, abból a közösségből és attól a munkától, amelyet magáénak tudott, amelyhez minden idegszálával ragaszkodott. A világra zúduló erőszak és háború az ő otthonát sem kímélte, feldúlta a béke törékeny szigetét, magának követelve a költő életét. Radnóti korán megérezte a fenyegetést. Már ifjúságának idillikus költészetében volt valami szorongásos érzés: a tiszta tájat feldúló vihar előérzete. Később pedig, ahogy férfivá érett, valóságos történelmi fenyegetésekkel szembenézve kellett helyzetével számot vetnie. Elkerülhetetlen végzetet érzett maga fölött, hatalmat, amely kegyetlen közönnyel tör az élet ellen, és az ő ifjú életét is veszélyezteti.

Kora ifjúságában fellázadt környezete ellen, minden társadalmi és költői konvenciót elutasított. A lázadó remények magaslatáról nem volt könnyű eljutni arra a másik magaslatra, amely végül a lelki ellenállás bástyája lett, melyről széles kitekintés nyílt a közeljövő véres fejleményeire. Radnóti messze tekintett, költészete sötét jóslatokkal volt terhes, korán megérezte azt, hogy iszonyú történelmi katasztrófa közelít. A vihar sötét függönye mögött mégis megsejtette a távoli béke reményét. Keserves tapasztalataival és még keservesebb balsejtelmeivel küzdve vált szelíd moralistává: először talán az ószövetségi szent könyvek, végül azonban az evangéliumok sugallata szerint. Radnóti, mint ez köztudomású, kedves tanára, Sík Sándor hatására már érett férfikorában vette fel a keresztséget, de ezt megelőzve már magába fogadta a keresztény szellemiséget, és ahogy utolsó versei tanúsítják, végül is a krisztusi tanításban találta meg a vigasztaló reményt.

A szellemi távlatokért, amelyek megnyíltak előtte, akár a régi mítoszok vagy a keresztény legendák hőseinek, szenvedéssel, végül életével kellett fizetnie. A férfikor költészete ezt a szenvedést és áldozatot fejezte ki. Naponta megújuló drámát mutatott, mindinkább növekvő drámaiságot és veszélytudatot. Radnóti Miklós költészetét a közelgő történelmi kataklizmák sötétje festette, a halál egyre jelenvalóbb képe szőtte át.

A verseit átható halálfélelem több volt, mint közönséges szorongás a várható történelmi kataklizmák előtt. Nem voltak kétségei afelől, hogy az Európát hamarosan elborító háború számtalan áldozatot követel, és ő maga is az áldozatok közé kerül. Sötét jóslatait nem egyszerűen a költői érzékenység magyarázta, hanem történelmi tudatosság is: az, hogy pontosan ismerte az ellene irányuló erőszak természetét. Mágikus költői erővel, nem egyszer látomásos érzékenységgel, mégis tárgyilagos helyzetismerettel vetett számot saját végzetével, egyszersmind háborúba taszított hazája sorsával.

A haláltudat iszonyú szorítása szüntelen védekezésre kényszerítette eszét és szívét. Védelmet keresett az üldözők mind szorosabb gyűrűjében, noha egyre biztosabban tudta, hogy már nincs védelem. Belső erőforrásokat kutatott, az önvédelem és az ellenállás támaszait. Hogy majd teljes emberként, félelem nélkül, ép érzékekkel lépjen a „meredek útnak” arra a végső szakaszára, amelyen, tudta, el kell indulnia. Ezért gondozta olyan makacs ragaszkodással erkölcsi javait: a

felesége oldalán megtalált otthon, a költői és műfordító műhelyben szerzett önbecsülést, a szülőfölddel és a nemzeti hagyománnyal kialakított termékeny kapcsolatot. Végezte dolgát, számot adott történelmi tapasztalatairól, tiszta emberi szóval tiltakozott a barbár erőszak uralma ellen.

Most, születésének századik évfordulóján, itt, a Tokaji Íróklub közösségében nem a méltatlan és rettenetes halált szeretném felidézni, hanem azt

a biztató példát, amelyet a költői otthonosság szelíd bátorsága mutat. Hadd szóljak meggyőződésemről: magyarságunkat nem a zárt rendben, uniformisban menetelő erőszak fejezi ki, hanem költőinknek az a szelíd bátorsága, amellyel vállalták a helyállást a maguk tiszta eszményei mellett, és műveikben teremtették meg önmaguk számára és számunkra: az utókor számára az otthon és a hazát.

Lugossy Mária kiállításának enteriőre - Körment

Büky László

Szirtes Gábor: Két szólamban – Lovász Pál pályaképe

Lovász Pálnak a pécsi Janus Pannonius Társaság megalakulásában és vezetésében jelentős szerepe volt. A társaság 1931-től törekedett összefogni az akkori egyetemi város értelmiségét, de Lovász Pál titkárként a fővárosi irodalmi élet képviselőivel (így Babits Mihállyal, Illyés Gyulával) is kapcsolatot teremtett. A fiatal Weöres Sándornak pécsi esztendeiben ő volt az egyik támogatója, mondhatni: barátja, Várkonyi Nándor mellett. A társaság folyóirata, a *Sorsunk* indulásakor, 1941-ben, Várkonyi volt a főszerkesztő, Lovász, Makay Gusztáv és Weöres pedig szerkesztők. Lovász irodalomszervezői munkáját a kötet lapozgatása során már a képmellékletek is mutatják, Csorba Győző, Harcos Ottó, Kodolányi János, Mórincz Zsigmond, Németh László, Szabó Lőrinc, Tűz Tamás, Veres Péter és mások tagként, felolvasó vendégként szerepelnek. Az 1948-ban megszűnt társaság másfél évtizedének tüzetes bemutatása után egy Várkonyi Nándor visszaemlékezéssel is igazolja Szirtes Gábor, a monográfia szerzője, hogy a Janus Pannonius Társaság jelentősége túlnőtt a város határain. Ebben Lovász Pál érdemei elévülhetetlenek.

Lovász, a bácsföldvári jegyző fia, 1896-ban született, Szegeden jogot tanult, majd különféle állások után 1928-tól élt Pécsen, ahol az OTI igazgatója volt. A Rákosi-éra alatt állásából felmentették, majd nyugdíjazták – nyilvánosan meg nem fogalmazott politikai okokból, és természetesen az irodalmi életnek szintén a peremére került. Lovász Pál első verseskötete, a *Tiszamentén* 1922-ben Óbecsén jelent meg, maga a tény is nevezetes, hiszen az első világháború után az első magyar nyelvű verseskötet ez volt a Vajdaságban, amit azután rosszalott a hatalom, a fiatal szerzőnek el is kellett hagynia Jugoszláviát. Lovász első kötetének versei alapján Kosztolányi Dezső rezzenékeny lélekre és művészre következtetett. Szirtes Gábor a szülőfalu világának, tájának apoteózisát látja ezekben a némileg idillikus miniatűrökben. Második verseskötete, a *Vándorút*, amelynek összeállításában Csorba Győző és Weöres is közreműködött. Ez a gyűjtemény ugyancsak az otthoni, óbecsei táj varázslatáról tanúskodik. „Rezgő levéltorony, | útszéli szélfogó; | rejtőző ágbogán | sötét fészekcsomó. || Kék árnysubája ad | ingyért jó

fekehelyet; sudara legfelül | égudvart sepreget” – írja a *Nyárfa* című versében, amely a nála nem ritka és némileg japános stílusú tömörítésre vall. Három évtized múltán, élete utolsó évében, 1975-ben jelent meg az *Arckép* című versgyűjteménye, amely Szirtes Gábor meglátása szerint „a maradandóság csíráit is hordozó kötet”.

A meglehetősen keveset közlő Lovász Pál hagyatékából néhány éve mintegy félszáz vers került elő. Ezeket a legnagyobb titokban írta, félve a besúgóktól, s minden csengetéstől, hiszen 1956 forradalmi ószéről szólnak a *Mecseki rapszódia* nyomasztó, a reményt alig-alig ismerő írásai. Lovászt egész életében amúgy is gyakran elragadta a kishitűség, a saját életműve értékébe vetett hiten felülkerekedő kételyek, így nem csoda, ha a lehangoltságra hajlamos költőt megrázza a forradalom előtti és utáni helyzet. Már 1949-ben ezt írta: „Úgy látom elvtárs, nincs itt minden rendjén, | valami hibát rejt a szerkezet...”, majd 1952-ben: „Gazember-ország: ez az én hazám, | jóság-fű nem terem talaján...”, Sztálin halálakor: „A Hatalom mindenre gyászt parancsol: | házon lobogó testen gyászruha. | S a bús szemek rejtett mélyében csillan | Az örömfényű remény sugara.”

Szirtes Gábor a pályakép megrajzolásakor az élet- és munkarajzi és szorosabban vett irodalomtörténeti vonatkozások mellett Lovász Pálnak, az embernek is szentel egy fejezetet, aki ugyan a gyermekkorától a temetéséig követhető a könyvben a fényképek jóvoltából (amint a család, a pályatársak, a könyvei, a kéziratai és más dokumentumok is). A barátok és pályatársak emlékezései, levelei, az unokájának írott gyermekversei egyaránt a személyiség megismerését és megértését segítik. Szirtes a család levéltárából bemutatja, hogy a már idősödő Lovász, mint a Jelenkor folyóirat lektora, milyen megértő tapintattal foglalkozott az egészen fiatal versírókkal is. E foglalkozásnak vannak zalai, nagykanizsai vonatkozásai: Pék Pál verseiről 1961-ben lektori jelentést ír a Jelenkornak, majd levelez az akkor a pécsi főiskolát végző fiatal költővel. A levelezésből Szirtes bőségesen idéz (218–9), és a későbbi kapcsolatra is kitér (221, 265). Az ugyancsak nagykanizsai Takács László 1961-től szintén Pécsen levelező hallgató, e sorok írójával egyetemben; nos: Lovász Pál Takács Lászlóval

és Büky Lászlóval is levelez, illetőleg lektorálja verseiket (220, 265).

A kötet bevezetője után tizenegy fejezetre oszlik, majd rövid utószó zárja. Fontos a függelék is, amelyben Lovász Pál műveiről, kéziratairól, illetőleg a felhasznált forrásanyagról kap az olvasó eligazítást. A névmutató szükségessége és hasznossága sem kétséges, terjedelme (275–81, két hasámban!) közvetve mutatja a pályakép megrajzolójának alaposágát. (A névmutatóból éppen Pék Pál neve felejtődött ki.)

Szirtes Gábor tanulmánykötete rendkívül gazdag forrásanyagra és nagy felkészültségre támaszkodó monográfia, amely bemutatja a múlt század egyik – a szó jó értelmében – kismesternek

mondható költőjét, akinek az irodalom pannon vidékén önzetlen és odaadó tevékenysége közvetve is szolgálta a líra műzsáját, aki azok közé tartozott, akinek az úgynevezett szocializmusban olyan költemények gyűltek íróasztalfiókjában, amilyenek csak keveseknek. Már 1949-ben látja a kommunista diktatúra lényegét. „Úgy látom, elvtárs, nincs itt minden rendjén [...] | kapunk megváltó elméletet, | mely boldoggá teszi a proletárt, | megszünteti a kizsákmányolást, | a dolgozóknak fényt, hatalmat ad. [...] | És mégis, hogyha kinyitod szemed, | s ha nem kábítod el érzékedet, | azt látod, hogy robotod egyre nő [...]”

Pannónia Könyvek, Pécs, 2008.

Keményffy Gábor
bűsztjei Gébárton

Pete György

„Gyűlölt szerelmem a világ” – A kagyló még nyitva¹ *

Karay Lajos költészetének első szakaszáról (1955 - 1964)

Karay Lajos 1957-ben írta meg *Az első műhold ünneplése* című versét. Költői indulásának jellegzetes darabját. Egyéni útját, sajátos világszemléletét jól reprezentálja ez a súlyos gondolatokat felvető korai vers; jelzi, hogy nagy formátumú költő lépett a színre irodalmunkban. A vers 1984-ben, megírása után huszonhét évvel jelent meg az *Életünk* című folyóiratban, majd a Zala megye által kiadott *Visszhang* című irodalmi antológiában. Folyóiratbeli megjelenésére a szakma is felfigyelt, a *Látóhatár* című utánközlő folyóirat szerkesztősége rögtön újra közölte. A vers a címben foglalt esemény kapcsán – a hurrá-optimista közhangulattal szemben – szkepszisét fejezi ki az úgy nevezett civilizáció haladáseszményével szemben, az emberiség választott útját elhibázottnak, jövőjét kétségesnek látja. 1957-ben! Az 1956-os forradalom leverése után, az oroszok által megszállt országban, az alig-berendezkedett Kádár-rezsim hajnalán. A forradalomban kompromittálódott írók börtönben ülnek, a forradalom vezetői ellen készül a per, szerveződik a *Tűztánc* antológia, a rendszerhű zsoldos írók antológiája. Az ENSZ napirendjére veszi a „magyar kérdést”, folyik a III. világháborúra való készülődés, az orosz-amerikai rivalizálás, az űrverseny. Az emberiség láthatólag semmit sem tanult a II. világháborúból és semmit nem is felejtett, mint hajdanán a restauráció Bourbonjai. És ekkor megszületik egy vers, amelyik szembe megy mindennel, amit a baloldal, a haladás-megszállott liberalizmus-bolsevizmus állít a jövőről, az emberiség fényes jövőjéről. Nem tudom megpróbálta-e Karay Lajos közölni versét, de természetesen hiába is próbálta volna. Pedig verse nem volt szimpla pamflet, nem volt „ellenforradalmi”, a napi politikát nagy ívben elkerülte. Meditáció volt, gondolat kísérlet – ha tetszik. De gondolatai nem érhetek célba, nem juthattak el az olvasókhöz 1957 Magyarországon. Hogyan fogadhatott volna el egy bűnben fogant diktatórikus rendszer olyan

¹ * A költő *Kagyló* című, összegyűjtött verseit tartalmazó kötete 1998-ban jelent meg (*Életünk Könyvek*). Kötetét, életművét a Berzsenyi Társaság 2001-ben Berzsenyi-díjjal ismerte el.

költőt és olyan verset, amely arról beszél, hogy:

...
s érzed: nincs rendben semmi sem,
s e szörnyen változatlan
külvilág mélységeiben
fortyog valami katlan,
s hogy mind futunk, száz titkos okkal,
együtt a kevéssel s a sokkal
a hegyekkel s a csillagokkal.

Aki a haladás, fejlődés megszállottainak: tudósoknak, ideológusoknak, politikusoknak azt meri mondani, hogy:

Álljunk meg! Sápadt, kúsza arc
Néz ránk a zsebtükörből.
Nem győzelem volt ez: kudarc!
A bűvös földi körből
Kitörtünk, meddő harcba úntak.
Nem boldogíthatván fajunkat,
Így engeszteltük önmagunkat

Álljunk meg! Fáj testünk, agyunk
Hiába nyargalásunk.
Így csak a csillagig jutunk.
Gépet fűt égi lázunk,
S az örült gép hajt, űz előre,
S az óriás Kor fejünkre növe
Lefektet közös temetőbe,

Vagy az űrbe dob, s ki lennmaradt,
Érzi: így kellett lenni,
Hogy érdemelt sorsunk a vak,
Fekete szájú semmi,
S hogy a halál is irgalom volt
Annak, ki holmi Újra gondolt,
Míg egy világot összerombolt.

1957-1958-ban írt verseivel új hang, új szemlélet, társadalomkritikai alapállás jelentkezett a magyar irodalomban: Karay Lajosé.

Azaz: jelentkezett volna...

Valami a költőről

Hogy Karay Lajos költészete kevesek előtt ismert, annak az első – talán leglényegesebb – oka, a szerző személyiségéből érthető meg, abból az emberi-költői alapállásból melyet – élettényei nyomán – már kezdetben kialakított: a világnak olyan totális kritikai szemlélete, majdhogynem elutasítása, ami nem tette számára kívánatosá a verseivel való jelenlétet az irodalomban, noha ezt teljesen nem tudta és nem is akarta mindig megakadályozni.

Ambivalens állapot ez, mint mikor a hal nem akar úszni a vízben, vagy nem kívánja a folyót, tavat, tengert. Holott tudja: csak vízben, vízből tud oxigént felvenni, hiányában csak tátogni tud egy darabig, majd megfullad. Ugyanígy természetes, hogy a legszemérmesebb, legrejtőzködőbb, vagy legbizonytalanabb költő sem tudja gyakorolni mesterségét közeg nélkül, kontroll, visszhang nélkül, akár elutasító, akár lelkesedő legyen is az. Tényigazság, hogy „csak másban moshatjuk meg arcunkat”. Lehet persze a fióknak írni, bízva az utókor megértésében, netán elismerésében, lehet fióknak írni félelemből, bölcs belátásból is. Vélheti a költő verseit olyanoknak, amelyek úgy sem közölhetőek egy adott korban, de ezt tudomásul venni, elhinni próba nélkül nem megy. Ha másért nem, a kételyek megerősítéséért, vagy eloszlataásáért kell a szakmai vélemény, a közlés.

Karay Lajos is elküldte írásait szerkesztőségeknek, meg is jelent néhány verse a *Jelenkorban*, és másutt a 60-as években, de nagyon ritkán, tényleg csak „próbaként”.

Hogy ennek az ambivalenciának az okait megértsük, tudnunk kell, hogy a költő 1934-ben született, s így a kommunista hatalomátvétel és egyéb számonkérések ártatlan áldozata lett családjával együtt 1945 után, tehát még gyerekként, de a világról már valamelyes tapasztalatot szerzett. Apja nyugalmazott hadbíró-ezredes volt, életkora miatt a II. világháborúban már nem vett részt, mégis meghurcolták, kitelepítették osztályának sok-sok ezernyi tagjához hasonlóan. A retorzió a gyermeket is érintette. Osztályidegen, katonaként munkaszolgálatos volt. Egyetemre csak különleges szerencsével jutott be. Átélté 1956 forradalmát és a legnagyobb tragédiát: a Kádár-kort. E tájt, az 50-es évek közepén írta első verseit, s ezek az élmények formálták személyiségét, egyéni sorsát és ezekből a tapasztalatokból, ebből a sorsból sarjadt ki, formálódott költői személyisége és világlátása is.

Kor- és sorsársai – kivéve a külföldre távozókat – elfogadták a történelem tényeit. Beilleszkedtek, hasonultak vélt vagy valóságos előnyökért. Behódoltak, karriert csináltak, a rendszer kiszolgálói lettek. Karay Lajos nem. Ő más utat választott. Emberként is, költőként is. Volt bátorsága és ereje kívül maradni a rendszeren, s így erkölcsi intaktségát megőrizte, s megőrizte ezáltal a jogot is a rendszer megítélésére, elutasítására. Nagyon kevesen voltak az intranszigensek. (Talán Buda Ferenc volt még ilyen, de másként.)

Amikor Karay Lajos meghozta döntését 22 évesen, hogy kívül marad, egy életre döntött. Segédmunkásnak állt, mert életét fenn kellett tartani, és az is maradt nyugdíjazásáig. Megőrizte integritását, nem vegyült, nem hódolt. Ez a tett az emberé volt, nem a költőé. Az ember háttérbe húzódott, a költő előtérbe lépett. Vállalta a mindenkor elkötelezett magyar költő feladatát, és hozzákezdett költői szemléletének

kimunkálásához, mely egyben a világ kihívásaira adott adekvát válaszok meglétét is feltételezte. Ezt a harcot, küzdelmet sérülések nélkül nem lehet megvívni! Hamvas Béla, aki a maga módján, de felnőttként, és felkészülten kényszerült erre a választásra, *Patmosz* című kötetében bemutatja ezt a z állapotot. (Direkt morál, és rossz lelkiismeret.) Gondolatmenete, melynek egyik lényege a lét és a világ ellentétének bemutatása: a világ nem az ami, hanem a látszata, hatása – kétféle viszonyulás lehetőségét ismeri. A direkt morált, mint Karay Lajosé is: „A behódolás első lépését mindenki csak kivételesen és csak egyetlen egyszer teszi meg. Soha többé. Érthető, látja, hogy a létminimumot megközelítő jövedelemmel jelentéktelen helyen elrejtőzhet és intaktségát esetleg megőrizheti... minden előnyéért... mely a létminimumon túl van... moralitásának feladásával kell megfizetnie.”

A másik út, a behódolás a világ előtt, azaz a létkorruptió, melynek kísérője a rossz lelkiismeret, mely megköveteli az önáltatást, hazugságot, hazugságrendszerek kiépítését: ideológia, vallás, stb. A direkt morál „az igazságtól való elhagyatottságban él” (mellesleg közösségen kívül is), a rossz lelkiismeret pedig „a világ bitorlásában él”. Ebből következik, hogy a direkt morál sértett és lázadó, forradalmár.

Egy kivételt enged meg Hamvas, a hiteles elkötelezettséget: „a hiteles elkötelezettség, hogy az ember önmagát realizálja. Ez a feladat az élet összes erőt igénybe veszi, és az eredmény akkor is legtöbbször fragmentális”. Aki behódol, az ember hiteles elkötelezettségét... nem vállalja: „a behódolás az embert eredeti alakjából kivetkőzteti, és az élet végeredményét kompromittálja... A direkt morál csak akkor oszlik el, ha felszólítják, hogy a szeretet világába lépjen, és tényleg belép. Akkor a pokol tüzét elkerülheti.” Karay Lajos valóban a „hiteles elkötelezettség” lehetőségét választotta és élte.

Hamvastól eltérően a költői alapállásban valóban markánsan tetten érhetjük a sértettséget, világmegvetést. Ott van verseiben a nemes harag, a kifejtett önérzet szülte indulat. Ettől verseit sajátos konzervatív patosz patinázza. Ezek a jegyek főleg késői verseiben dominálnak. Korai költészetében ennek gátat vet a kényszer, mert a költő nem vonulhat el, a világgal való szembenállása táplálásához szellemi munícióna, tanulásra van szüksége. (Egyébként Karay a világot nem kápráztatnak, hanem valóságnak veszi és éli.) Birtokba kell vennie a tudást, meg kell szereznie a műveltséget, mert a világgal csak saját fegyverei fordíthatók szembe. A segédmunkás olvas, egyszersmind nyelveket tanul, egyetemre jár, s így felvértezi magát, megszerzi az eszközöket saját útja, egyéni arculatú költészete kimunkálásához. Karay írja magáról: „Ha a kezdet kezdetén szabadon továbbtanulhatok, ki tudja, elvégeztem volna-e trógermunka mellett az egyetemet? Így viszont a muszájherkuleség esete áll

elő: akadályozták, tehát el kellett végeznem, nehogy leépjöljek, proletárrá váljak, deklasszálódjam.”

Ez a hatalmas emberi teljesítmény elismerésre méltó lenne akkor is, ha nem párosulna jelentős gondolkodói-költői eredménnyel. De Karay Lajos képes volt egy senki máséval össze nem téveszthető, gondolatilag merészen új, és esztétikai tekintetben magas színvonalú költészet létrehozására. Szemléletének alapja a világ hamisságának, lét- és emberellenességének, életellenességének felismerése és elutasítása s a valódi értékek elkötelezett vállalása. Mindennel szemben.

Hamvas említett esszéjében nem fordít külön figyelmet a vállalható alapértékekre. Sem az erkölcsiekre, sem a gondolatiakra. Az írása általánosabb irányt vesz. Karaynak azonban meg kell ezeket az értékeket találni, meg kell nevezni a jót és a rosszat, az igazságot és hazugságot, hiszen viszonyban áll a valósággal. Nem tehet úgy, mint aki azt nem érzékeli. Ars poetica-ja költői alapállásából következik: az emberi világ bírálatából, elutasításából, meghaladni akarásából. Ez pedig a személyes sors, élettapasztalat erkölcsi tanulságaiból kiformált, létrehozott költői személyiség érzékenységből vezethető le.

Nagyon kár, hogy a költő – mint írja – hetven éves korában megsemmisítette ifjúkori verseit, s ha ez így van, a *Kagyló* című kötet első ciklusa, a *Csillag és füst* csupán, amit ismerhetünk a készülődés időszakából. E ciklus 1955 és kb. '64 között írott verseit tartalmazza. (Tulajdonképpen sajátos „válogatott ifjúkori verseim”-nek tekinthető. Mindent elmond a költőről, mert még néhány „zsenget” is beemel, hogy világos legyen az alapállás, a költői karakter. A ciklust három 1980-as dátumozású vers zárja le. E három záróvers összegző és új nyitást előlegező: átvezet a kötet lekerekítettebb világ feléhez.)

„A Szépség ellenforradalma”

Karay Lajos indulása – tartalmát tekintve – mint minden pályakezdő költőnél, a felkészülés, az önálló lírai mondandó, az önálló arcél kimunkálása, a világra való ráésemelés és annak tudatos birtokba vétele; formai tekintetben pedig a kifejezés eszközeinek elsajátítása, a szakmai rutin megszerzése az irodalmi minták nyomán, saját eszköztár létrehozása, begyakorlása.

Karay, a költő lényegkereső, logikus, intellektuális lény nem szereti a tisztázatlan, homályos, érzelmi meghatározottságú dolgokat. Valójában Karay, az ember pedig érzékeny, érzelmes és mélyen ösztönös. Ez költői karakterének belső ellentmondása. Ráció és költői ösztön birkózik verseiben, amelyekben hol az egyik, hol a másik jut inkább érvényre, vagy kristályos, tiszta egyensúlyt teremtve jelenik meg. Szándéka szerint objektív költő, de néha – mint amikor a festő önarcképet

fest – magát teszi költői tárgygyá, önmagát vizsgálja, önmagán keresztül közelít a dolgokhoz, hiszen az objektív lírának is van szubjektuma. Csak nem a valódi ember élettényei, érzelmei, indulatai képezik a vers tárgyát, hanem stilizált önképe, a szublimált, absztrakt Én: a költő néz, lát, mérlegel, viszonyít, ítél, ábrázol.

A *Csillag és füst* ciklust tematikai és formai változatosság jellemzi. Világirodalmi és magyar költészetből vett minták nyomán nemcsak bravúrosan kezeli a versformákat, nemcsak tökéletesen ritmizál, rímel, hanem nagy költőkhöz illően szervezti is azokat. Nem másol, nem kitölt egy előre kész forma-képletet, hanem saját mondanivalóját fejezi ki változatos formákban. Hangsúlyos és időmértékes, keresztrímes, ölelkező és páros rímes formák, szonett, francia ballada, antik és modern strófák, hexameterek, stanzák, megmértékelt egyedi formák váltogatják egymást. Ez nem zárja ki, hogy itt-ott felsejlik a minta, a költői reminiscencia, például Rimbaud *Részeg hajójának (Vízözön)*, vagy József Attila (*Ha a Hold süt*) mintája. De a téma, a kontextus mindig saját, Karay saját gondolata. Ha a választott verstípusokat figyeljük, észre vesszük, hogy kezdetben előszeretettel rajzol zsánerképeket (*Vagonrakás után, Napozó, Utca seprő*, stb.), idilleket, és életképeket (*Eper a csomagban, Kesernyész, Fáradt kubikos, Gazdátlanul, Bicikli, Vers semmiből*, stb.).

Illékony hangulatok, lelkiállapotok finom rajzai sorakoznak az év- és napszak, ál-tájversek szokványosabb formáiban (*Fenekpuszta, Színvázlat, Szemlélődés, Megbékélés*). Különösen sokszor ihleti versre a Balaton, a pannon táj, bár kifejezett tájírát nem művel. A tájfestés nem kenyerre, de tud hangulatokat festeni (*Andante cantabile, Április, Kolompaszó mellett*, stb.).

Karay – néhány korai versét nem számítva – már kész költőként, teljes fegyverzetben lép elénk. Versei modernnek, nyelvi anyagát, szóhasználatát tekintve is. Friss, lényeglátó, az újat észrevenni tudó szem és sallangtalan közvetlen kifejezés az erénye.

Ami a belső formát illeti: első pillanatban feltűnik a versek erős vizualitása, a pontos, részletező ábrázolásmód, a szoborszerű formáltság. Olyan fogalmak jutnak eszünkbe, mint statika, ökonómia, építettség, arányok. A vers anyagának elrendezettsége miatt a gondolat látszólag erőltetés nélkül tölti ki a választott külső formát. (Persze gyakran a forma megválasztása volt az első mozzanat, s a választott forma törte magához a gondolatot. Ezt látszanak igazolni olyan tökélyre vitt ritmus- és rímbravúrok, mint a *Bicikli*, vagy az *Álom szobákról* című versek.) Egészében az egész ciklus, sőt Karay egész költészetének paradoxona, hogy személyes hitelességre épülő objektív lírát művel, amit átszínez a szemérmes, rejtőzködő költői Én. De nem lép még előtérbe. Ezért hiába keressük nála az egyéni élet, sors, és az ebből következő érzelmi-indulati megnyilvánulások kifejezését, hiába keresünk szerelmi

lírát, a költő nem fordul társadalmi kérdések felé sem. Passzív, reflexív, szemlélődő ez a versvilág, csak ritkán „szökhet rajta át a vágy” nyila, a vágyakozás egy nő, az egyszerű emberi boldogság után (*Boldog utasok nélkül, Bujócska, Te és a tavasz, Testetlenül*). De átszökik, vagy ott lapul a versekben a növekvő magány, közösségihiány szülte szorongás, félelem, a képzelet világába való menekülés kábító valóság-pótléka is. Ez adja versei belső feszültségét, dinamikáját: az idillek mögött felkomorló valóság és a választott sors éthosza.

E korai korszak a sorsválasztás, a költői Én megformálása, a költői program, és a megtalált ars poetica verseit adja közre. A kiindulási alap: Karay társadalmi-emberi kirekesztettsége és az arra adott költői válasz. *Osztályidegen ballada* című versében néz ezzel a komplexussal szembe:

...
a kérdést újra felteszem
van-e különbség köztem s más közt,
ha nem a lelkem és eszem?

...

Ajánlás

Megőrzöm szellemem s a testem.
Minden jelent multtá teszek.
Jósoljátok csak lassú vesztem,
bekötött szemű váteszek,
járjak iszapban és koromban,
de százat egyre ráteszek,
akárhány esztendő koromban,
mégis a bírátok leszek.

A sorsválasztás: a kirekesztettség tudomásulvétele és tudatos önkirekesztéssé változtatása, a valóság el nem fogadása és meghaladni akarása a költő egész életére szól, s máig meghatározza a világhoz való viszonyát: a kívülállást. Nem a világon, nem az emberi társadalmon, hanem a hatalmi rendszeren való kívülállást. Sajnos az irodalmi életben, irodalmi szervezeteken kívüliséget is. Keszthelyi remeteként csak nagyon szűk körben ismert. Jóllehet Weöres Sándornak ő adja át dédnagynénje, Karay Ilonka házuk padlásán megmaradt verseit, mikor a költő *Három veréb hat szemmel* című kötetének anyagát gyűjti, a pályatárs támogatását azonban nem kéri.

A Kádár-rendszer elfogadó magyar irodalmat bizalmatlanul szemléli, elutasítja, noha olvassa, ismeri. Nem válik egyik irányzat, vagy költői minta követőjévé sem. „Inkább szalonképtelen legyek, mint párbajképtelen.” – mondja, s fenntartja „különvéleményét” „minden fennálló”, így az itthoni irodalom vonatkozásában is. Önképének továbbformálódását *Tégla, Csillag és füst, Kagyló* című verseiben szemlélhetjük.

Főleg a *Kagyló*, mely mint jelkép, túlmutat a rezignáción

és önsajnálaton, és életideálként fogalmazza:

...
A Szépség ő, - de éles és kemény!
Mert ha galád,
Csizmához szokott lábfejek tiporják,
Nem bűn: erény,
Ha vág.

Az ellenállás, lázadás itt még csak önvédelmi jog. A különállás jog a szemlélődéshez. Jog az elvegyüléshez, ha ezt (is) akadályozzák, akkor „vág” a Kagyló. Tehát ennek az életprogramnak, ideálnak, „mintának” lényege a rejtőzködő figyelem, szemlélődés. Ars poetica-ja, ami ekkortájt születik, szintén nem konfrontatív:

...
*

Hát írj. De néven eszméid ne hívjad.
Csak napja légy a sápatag mezőknek,
a csillagoknak és a háztetőknék,
a sárban ázó eltiport papírnak,

s minden kicsinynek. Ám hívják a színvak -
voltage büszkék kerted temetőnek!
Hős jelszavak zászlói égre nőnek?
Te nem ujjonghatsz, míg tárgyaidd sírnak.

A porszemeknek légy Kolombusz.
Világok ők, mély, gazdag és kusza
tájak hidd el. Mint gyermek forgat almát,

forgasd az Újat, éheid felejtve,
A célod nagyságát önmagad se sejtve
Munkáld a szépség ellenforradalmát.

*

Avasd szentté a csikket, melyre lépsz,
a szalmaszálat, melynek sorsa sár,
a tollat, melyet tarka, gyors madár
Ejtett eléd; törd szét a torz Egész

szikláját és a törmelékre nézz:
csillog. Fogd kézen, aki arra jár,
s csak ennyit mondj: a Föld szemedre vár,
látni öröm, nem látni szenvedés.

S ha minden aprót szépként megszeretsz,
lelkednél ők majd közbenjárnak érted
s az Egészről is boldogabb lehetsz.

Mosollyá halkul panaszos miérted,
csak fölfedezni szemed sose únja,
hogy szép a szép, még akkor is, ha csúnya.

Így oldja fel a maga számára akkor a „mit tehet

a költő?” örök dilemmája. Kívülállása nem öncélú többé, van világteremtésre való lehetősége, mely nem feszegeti a társadalom, a politika tőrészintjét. „Belefér”, s az egyéni, költői szabadságot sem korlátozza.

A „különbéke” korszaka ez, a „leben und leben lassen”-é, a megtalált téma a tárgy, a „dolgo”, a szolgálat és alárendelődés (*Betoncsík, Méhecske-vers*). E passzív szemlélődő fokról később elmozdul (*Sakkszonettek*). E versben nyilvánvalóvá válik, hogy a költő megértette, hogy több kell, vállalni kell a harcot, mert a játék nem babra megy. Az igazság a fontos, és az igazságot ő birtokolja:

...

*

Veszélyes játék ez. Szabály s poézis,
érv s ellenérv, törvény és vakmerő csel,
büntetlen vív itt bátor az erőssel,
s ha félig veszve visszavág azért is,

a csendes néző nemcsak lát, de ért is.
A túlerő, ha véle szemben hős kel,
nem túlerő már. Jól talált ütéssel,
rombold a bástyát, rémítsd a vezért is!

Hisz tudhatod jól: véletlen kudarcod
csak ösztönöz, hogy újramezd a harcot
s így vidd nyereség sok próbát kivészelt

Hadad egy néma, megfontolt csatában,
A kúsza állás legmélyein észlelt
igazságod perdöntő birtokában.

(A tsz-szervezés napjaiban, Balatonberény,
1960)

Nem új ars poetica ez, de új magatartás felvállalása. Az aktív szembefordulásé, ha nem is nyíltan, ha nem is látványosan, de a győzelem lehetőségébe vetett hittel, a hittel, hogy jól alakulhatnak a dolgok.

Nagy lépéssel túllép ezen is a *Régi nóta*. Ez a vers nemcsak a korábbi önkép meghaladása, de új magatartás és életprogram is. (A vers 1980-as keltezésű, de alighanem egy korábban is létező gondolat, esetleg versváltozat tökéletesebb kifejtése. Ez igaz lehet a másik két 1980-as dátumozású versre is.) Itt, e versben a tárgyak kultusza helyébe az állaté, az élőlényé kerül. Nem akar többé a költő a „porszemek Kolombusza” lenni. Az állati lény és jogainak elötérbe kerülése valójában az ember kritikája, az észé s itt indul az a gondolkodói folyamat, mely a végső, ontológiai kérdések felvetéséhez és megválaszolásához vezet később (*Credo*).

Így beszéltem: Minden állat,
bárhová tekints,
azzal ér többet tenálad
épp, amije nincs.

Korcs az ész, pótlék, utánzat,
látványos hiány. -
Megborzongtak (régí nóta)
ismerőseim, s azóta
félnek nézni rám.

Felerősödik az *Osztályidegen ballada* programjához képest, az alkalmazkodás passzív eleme helyett a büszkén, aktívan felfogott kívülállás: az „El ne vessz, kár lenne érted.” Most már a sértettség helyébe a lázadást és annak cselekvő formáját állítja: ez az új életprogram, amit vállal.

Fusson hát, ki merre óhajt,
nem kötözködöm.
Ami rossz, az lesz a jó majd.
Mégvéd ösztönöm.
Alkosd meg törvényed, és a
többi ördögé!
Haladjon csak korod szépen,
neked nőned kell, - csak éppen
nem befelé: fölé.

Különösen a kívülállás következményét vállalja fel, mert „sandaságok bűnsegéde” nem akar lenni. Büszkén vállalja identitását és szellemi rangját. Nem félrehúzódni, elrejtőzni, hanem korát és a többi ember szellemi színvonalát meghaladni akarja. Különállása így a felülállásban testesül meg.

A *Polbeat egy húrra* kemény társadalombírálat, korábban ilyen politikai töltetű verset nem írt. A cikluszáró vers, a *Stabat mater*. Az ember-állat viszony felháborodott felvetése. Ilyen indulati töltés, megvetés, harag soha nem sűrűsödött össze korábban költeményeiben. Ez az új Karay új arca, amellyel későbbi verseiben találkozunk. A Kagyló már zárul... Beszélni kellene még a ciklus egyéb értékeiről is. A *tenger és a városról*, amelyben először jelenik meg az ember és természet örök, egyenlőtlen, mindig bukásra ítélt harcának szükségyszerűsége, tragikuma, éthosza, s az örök újakezdés reménye. A folyton alulmaradó, de megújuló emberiség mindig önmagáról énekel. Ez pátoszos életigenlés: „és az emberek énekei tengerré sokasodtak”, szintén egyfajta „mégismorál”. Sztoikus remény. Vagy a reménytelenség, a kétségbeesés verse: a *Boldog utasok nélkül*, melyben megrendítő erővel tör föl a boldogság, a szerelem utáni vágy, és annak lehetetlensége:

Gyűlölt szerelmem, a világ [...] jó hinni benne, hogyha más nincs, magányos lombnak őszi kék, nem létező kép, délibábszín s mégis melengető, csodás kincs: hogy nincs elveszve semmi még.

„Születtem, elvegyültem, és kiváltam” – írta József Attila önmagáról, s Karay Lajos fiatalkori költészete

is ezt a pályát, ezt a folyamatot írja le, reprezentálja hitelesen, megszenvedve bár, de sikeresen.

Természetesen gyarló és gyámoltalan minden kísérlet, mely ilyen szűkös terjedelemben próbálja meg a sokszálú, gazdag szőtttest, a költői pálya eme első szakaszát egy-két – még ha nem is lényegtelen – szál felfejtésével, felgombolyításával bemutatni. Az interpretáló mégis megkísérel, erre vetemedik, bár tisztában van vele, hogy nagyon sok fontos, felfedezésre váró érték kifejtéséről mond le ezzel. Talán későbbi írásában valamit majd pótolhat mulasztásaiból.

Budaházi Tibor:
Kompozíció 1996

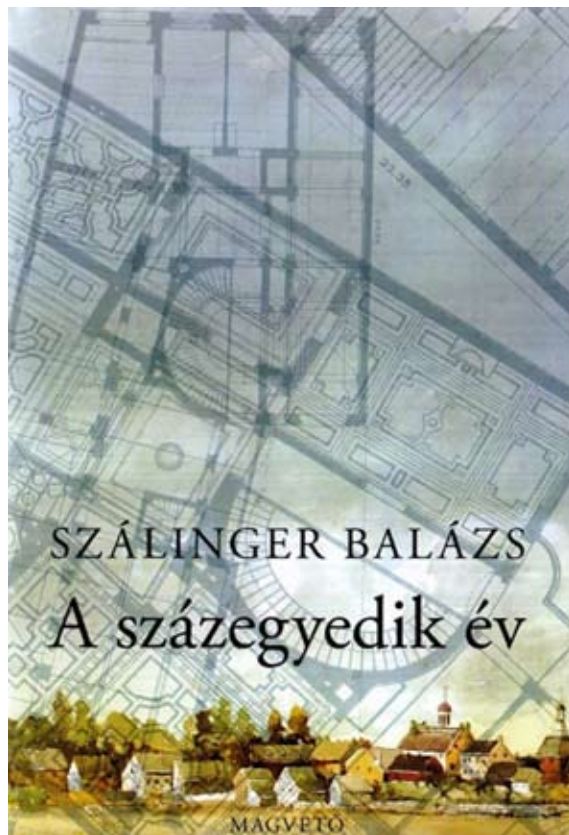
Somogyi Zoltán

Szálinger Balázs: A százegyedik év

Logikus lépés volt a Magvetőtől, hogy amikor 2008 végén megjelentette Szálinger Balázs új, epikus költeményét, *A százegyedik évet*, akkor rögtön kötetét bővítette a kiadványt, és a szerző két, korábban mások gondozásában már megjelent, hasonló műfajú alkotását, a *Zalai Passiót* és *A síkot* is közölte, mert így a fiatal költő nagy lélegzetű, epikus oeuvre-jének triaszát egységben, egymáshoz való viszonyukban vizsgálhatjuk. Megkísérelhetjük felfedezni van-e esetleg olyan ív, amire a három mű felfűződik, és kitapogathatjuk a visszatérő mentalitásbeli, vérmérsékleti, tematikai, és költészeti jellegzetességeiket; ugyanakkor kiderülhet, milyen irányban változott/fejlődött szűk egy évtized alatt egy olyan magyar költő, aki lassan egyre hangsúlyosabban kezd jelen lenni a kortárs irodalomban és irodalmi életben, és aki a szélesebb közönség előtt is egyre ismertebbé és elismertebbé válik.

Ha líra vagy dráma műnemébe sorolandó alkotást tartalmazó új könyvet veszek a kezembe, akkor mindig az jut elsőnek eszembe, hogy rajtam kívül vajon hányan fogják elolvasni. Nem akarok a kultúra hanyatlásán és a nemes irodalmi műfajok haldoklásán siránkozni, és nemcsak azért, mert nem hiszek abban, hogy bármi is hanyatlana, vagy rossz irányba változna – sőt ellenkezőleg, az irodalom sosem látott mennyiségben virágzik, és több könyv jelenik meg, mint valaha; talán ezért is nehezebb köztük felfedezni a minőséget, és emiatt tűnik úgy, mintha kevesebb kiváló és mesteri mű születne –, hanem főleg azért, mert rém unalmasnak tartok minden kortárs irodalmat szapuló közhelyet, igazságuktól függetlenül. Mindenesetre tény, hogy míg a szórakoztató irodalmat egyre többen olvassák – aminek megvannak a maga okai, elsősorban nyilván az, hogy az emberek szórakozni akarnak, kikapcsolódni, és nem még akkor is gondolkodni és a világ dolgaival intellektuális kihívásokkal terhelt (mint retorikai és stilisztikai alakzatok, például: sokszorosán áttételes metaforák, avittas obszkrációk, vagy netalántán zavaros hipallagék révén) szembesülni, amikor végre van egy szabad félórájuk –, addig a költészet mintha nem találná a megoldást ahhoz, hogy miként tegye magát vonzóvá a számítógépes játékok, az internet, a szappanoperák és a valóság show-k korában.

Pedig a lírára van igény, méghozzá leginkább a fiatal nemzedék részéről – aminek az oka az, hogy a ritmizált, rímelő szöveg a fejlődő agyakra úgy hat, hogy a benne kódolt üzenet hamarabb rögzül, és ez

a sikerélmény örömeztetést vált ki, ami természetes drogként működve függőséget vált ki –, de ők feltehetően az iskolai tapasztalataik miatt a könnyűbe nyomtatott versektől irtóznak, és inkább a könnyűzene felé fordulnak. A dalszövegek általában – néhány valóban művészi magasságot elérő igényes darabtól eltekintve – elképesztően primitívek, és a szókészletük ugyanarra a száz szóra korlátozódik, viszont meg vannak támogatva fülbemászó dallamokkal és zsigerekre ható ritmussal, újabban pedig ösztönöket felpiszkáló képi világgal is. Belátható, hogy a fehér lapon sorakozó fekete betűk ezzel nehezen versenyezhetnek. A fejlődő emberpalántáktól nem várható el, hogy megértsék, elkészíteni egy ételt más minőségű élvezet, mint a készételet befalni, főleg ha a profitorientált vállalatok agyamosó reklámjaikkal azt sulykolják: egyél, egyél, egyél.

A kortárs líra csak akkor lehet tényező a mai

fiatalok tömegeinek életében, ha szórakoztatóvá válik. Hogy ez jó, vagy sem, hogy ez egyáltalán új fejlemény-e a líra történetében, vagy mindig is így volt, arra nem kívánok kitérni. Azt viszont semmiképpen nem tartom jó iránynak, ha a költők nagy tömegei sértetten és magukat meg nem értetten nyilvánítva visszavonulnak azokba a sokat emlegetett elefántcsonttoronyaikba, mert akkor a líra valóban elszakadhat az olvasóktól és elcsökevényesedhet, végül pedig elsorvadhat. Az egyik kiút az lehet, ha az infotainment (szórakoztatva informálás) bevezetődik a szépirodalomba. Vagy egy másik út lehet, ha belátjuk, hogy a rap zene sokkal inkább líra, mint zene, vagyis hogy a rap a kortárs, progresszív líra. Mivel azonban nem várható el minden tehetséges versfaragótól, hogy álljon be rappernek, megoldás lehet, ha rámutatunk a hagyományos értelemben vett versek közül azokra, amelyek szórakoztatóak és ugyanakkor megfelelnek a minőségbeli kritériumoknak is, vagyis megmutatják, mennyire virtuóz módon lehet bánni a nyelvvel, eredeti asszociációikkal megtornáztatják a képzeletet, meg persze reflektálnak a valóság olyan elemeire, amiket magunktól nem vennénk észre.

Szálinger Balázs epikus költeményeiről azt tartom – és ezért kedvelem őket, ugyanakkor emiatt itélem őket figyelemre méltónak –, hogy pont erre tesznek kísérletet. Hogy tudatosan, vagy öntudatlanul, azt nem tudom, és mindegy is. Arra pedig, hogy a kísérlet mekkora sikerrel jár, még korai lenne válaszolni. Az epikus költemény olyan vers, amiben a történet dominál, így könnyen befogadható, ami arra predesztinálja a műfajt, hogy népszerű legyen. Mindig is az volt, és most is az lehetne, csak fel kell rá hívni a fiatalok figyelmét.

A kritika egyik legfontosabb alapszabálya, hogy el kell döntenünk, ki lesz a címzettje, mielőtt elkezdjük megírni. Alapesetben a címzett a lap közönsége, amiben megjelenik a kritika. Hogy akkor mégis miért a fiatal nemzedék lírához való viszonya felől közelítünk, midőn értelmezési lehetőségeket akarok felvázolni *A százegyedik évhez*, amikor a Pannon Tükör olvasói nagy valószínűséggel első sorban nem a fiatalok közül kerülnek ki? Azért, mert pont a lap törzsközönségének lehet tanulságos ez a téma, hiszen rajtuk keresztül közvetetten meg lehet ismertetni az iskolás korosztállyal Szálinger Balázst, akinek írásait maguktól talán nem vennék kézbe, pedig általa megkedvelhetnék a lírát, mert epikus költeményei szórakoztatóak és érdekesek.

A *Zalai Passió* például egy vígeposz, tárgya pedig az '50-es évek lokálisan jelentős eseménye, a megyehatárok átrajzolása, és ez az ötlet már önmagában is elismerésre méltóvá teszi. A Rákosi-korszakról sem csak borongós, hideglelős komolysággal lehet beszélni, hanem úgy is, ahogy Szálinger teszi, vagyis tréfásan, kedvesen megfricskázva a múltat, ironikusan bemutatva a szomszédvárok rivalizálását, mosolyogató túlzásokkal lefestve a csatajeleneteket, amikben fúró, kalapács,

csákány csap össze kapával, kaszával és ostorral, a témához illő pazar hasonlatokkal és metaforákkal, nyelvi leleményekkel. Már ebben a műben is imponáló az a könnyedség, amivel a költő versel, a formaérzéke lehengető. Vagány dolog vígeposzban megírni egy végeredményben történelmi, politikai témát, és ez a vagányság szimpatikussá teszi a szerzőt. Olvashatatlanul unalmas lenne a zalai megyehatár átrajzolásának története, ha patetikusan lenne versbe szedve, sőt, költeményként mindenhogy máshogyan borzalmas lenne, de így, egy mindannyiunk nagyapját megidéző antihős mesészerű kalandján keresztül megmutatva élvezetes.

Persze a paródia, a bolondozás mindig könnyebb és hálásabb feladat, mint egy komoly, nagy vízió eposzi megalkotása, és ezt Szálinger is így gondolhatta; kissé azt érzem, *A sík* megírását ez is motiválhatta, vagyis annak a bizonyítási vágya, hogy képes ő egy filozofikus nagyeposz megalkotására is. *A sík* szellemi kalandokra hívó, nagystílusú, elegáns és csiszolt versezetű, hosszabb lélegzetű mű, és ettől a fiatalok számára riasztó lehet. Pedig az összetett, genezistól apokalipszisig részletesen kidolgozott mitológiai keret mögött az üzenet mintha kifejezetten a fiatal generációhoz szólna. Erre utal az is, hogy a mű végén a ciklus, melyben egy világ fejlődéstörténete rajzolódik meg, újra indul, vagyis lehetőség nyílik, hogy ezúttal jobb világ épüljön, amihet természetesen új emberek kellene, az új generáció. A költemény negyedik énekében olvasható a fogyasztói társadalom kritikája, és ehhez a részhez képest a mű többi éneke hosszas felvezetésnek érződik, amivel a szerző talán nyomatékot akart adni mondandójának, ám ez a nyomaték ballasztá vált. Ennek ellenére tiszteletre méltó az, ahogy Szálinger teljes költői fegyverzetben fellépve tükröt tart a jelennek, és felhívja a figyelmet az életünkben jelenlévő rossz tendenciákra, az álvalóságokkal elbutított tömegekre, a pártoskodásra, az elmagányosodott, gyökértelen emberekre. Ezt az üzenetet a fiatalság számára olvashatóan nem az amúgy izgalmas és pergő történet szórakoztató köntöse, hanem a szerző személye és életkora hitelesítheti, vagyis, ha nem is ugyanúgy, de hasonlóképpen alkalmas arra, hogy a fiatalok oktatásának részévé váljon, és a líra értékeihez közelebb vigye őket.

A százegyedik évben Szálinger Balázs ott folytatja a kritikai reflexiót, ahol *A sík* negyedik énekében abbahagyta, ám ezúttal konkrét, és húsba vágóan aktuális példán keresztül mutatja be korunk tendenciózus hibáit. A költemény egy budapesti kerületben lezajlott ingatlan-panama történetét tárja az olvasó elé, amely részben tipikus elemekből építkezik, úgymint Uniós pénzek lenyúlása, elkezdett, de be sosem fejezett építkezés hatalmas gödre, a nyilvánosság előtt egymást szapuló, de a háttérben szépen megegyező politikai pártok, minden létező színben elinduló és folyton nyerő

örökös polgármester, stb., részben eredeti megoldással élve azt is bemutatja, hogyan kenik rá az egész ügyet a naiv és fiatal szóvivőre.

Szálinger Balázs mindig elmondja, hogy a tény, miszerint ő maga is egy fővárosi kerületnél dolgozott, és hogy a műve megírása után a volt kollégái már nem keresik telefonon, sőt az ottani önkormányzat vezetői zokon vették a lírai pamflet alcímet viselő költemény megszületését, csak a véletlen műve. Persze, tudjuk, bugyutaság azt képzelni, hogy ha egy költő szomorú verset ír, akkor maga is épp szomorú, de azért a magam részéről hadd jegyezzem meg, hogy ha esetleg bármi sérelem érte volna Szálingert a kerületben végzett munkája során, akkor *A százegyedik évvel* a lehető legcsattanósabban vágott vissza mindenért. Nemcsak azért, mert a valóság visszaigazolt, és jelenleg egy(?) polgármester épp előzetesben ül a zavaros ingatlanügyeletei miatt, amikben talán, ki tudja, áron alul adott el közvagyonot, hanem azért is, mert bebizonyította, hogy a tehetséges embereket nem lehet és nem is érdemes megbántani, mert igenis van eszközük a visszavágásra, méghozzá olyan eszközük, ami ellen nem lehet nálánál nagyobb aduászt előhúzni: a művészet. Csak megemlíteném, volt már rá példa a történelemben, hogy valakit pamfletekkel a vérpadra juttattak. Viszont a politikai költészet alantas műfaj, ezért aztán nagy szerencse, hogy Szálinger nem esett abba a hibába, hogy ezt a formát válassa. *A százegyedik év* politikai költemény ugyan, abban az értelemben, hogy a polisz ügyeivel, vagyis közös ügyeinkkel foglalkozik, de távolról sem politikai. Ez a mértéktartás a mai világban nem kis erény.

Az ördög, az igazi rendszerkritika, a görbére csiszolt tükör, amiben mi, egyszerű emberek láthatjuk magunkat, persze a részletekben rejlik. A költemény szüzséje a politikai elit leleplezése, a vesszorokban viszont megkapják a jól megérdemelt pofonokat a polgárok is, akik a piramis alapjaként tartják a hátukon a csúcsot alkotó keveseket. Felsorolás jelleggel megemlítek néhány nagyon érzékletes képet, jellemrajzot, momentumot, amik bárki elevenébe vághatnak, és amik kiválóan jellemzik korunkat, és ezáltal bennünket is. Az ünnepek kirakodóvásárokka degradálódtak, ahol egy tanárnak készülő bohóc, fogát összeszorítva kénytelen szerepelni a pénzért. A színpadokon egynyári slágerénekesekek jelentik a szórakoztatást. A tömegben mindenki egyforma ruhát hord, mert épp az a divat. A főszereplő, de antihős szóvivőt, akiből később bűnbakot csinálnak, zavarja ugyan, hogy a munkája valójában az, hogy hazudjon a népnek, de mégis csinálja. A kerületben a polgármester ciklusok óta semmit nem csinál, csak virágosít; a jobb keze, aki minden törvényi kikaput ismer, havonta milliókért tanácsadó. Az alpolgármesterek családi cégeknek adva megbízást tömik a zsebüket. A felálló új testület új bútorokat, új autót, új embereket

vesz, a régiakat zsírosan végkielégíti. A tendereken a legolcsóbb ajánlat nyer, nem a legjobb, ha pedig emiatt minőségi kifogások merülnek majd fel az elkészült beszerzési tárgyak vonatkozásában, azt majd valahogy „lekommunikálják”.

A százegyedik év gördülékenyen olvasható mű, szinte falni lehet, mint egy krimet, és tulajdonképpen az is, politikai-társadalmi bűnregény. A végén a szóvivő egyedül áll az építési gödör mellett, és minden terhelő dokumentum csak ellene szól; ellene, aki nem követett el semmit. Ez a kép szimbólum erejű. A fiatal magyar értelmiség kiábrándulásának szimbóluma. A fiataloké, akik úgy érzik, nem tehetnek semmiről, a gödröt mégis nekik kell betemetni, a munka rájuk vár. Ezzel fel is fűztük a harmadik költeményt is a vezérszálunkra, arra az elgondolásra, hogy Szálinger Balázs műveit el kéne valahogy juttatni a fiatal olvasókhöz, mert szólni képes hozzájuk.

Végezetül rá szeretnék mutatni azokra a jellegzetességekre, amik mindhárom műben fontosak, és amelyekből ezért következtetés vonható le a költő általános szemléletmódjára és költészetének alaptermészetére vonatkozóan. Szálinger Balázs diagnosztizáló költő. Feltételezhetően meditatív alkat, aki érzékenyen figyeli a világban zajló eseményeket, és képes meglátni az összefüggéseket és a tendenciákat. Műveivel röntgenfelvételt készít korunkról, és felmutatja, körberajzolja a beteg pontokat. Jól látszik (kisebb mértékben a *Zalai Passió*ban, de hangsúlyosan, költeményt szervező erőként *A síkban* és *A százegyedik évben*), mi zavarja leginkább: a pártoskodás, a széthúzás, a népbutítás, a múlt értékeinek elfeledése, a jelen lehetőségeinek elherdálása. Gyakran épít ellentétpárokra, amelyekben a jelen és a múlt összehasonlításából a múlt gyakrabban jön ki győztesen. *A százegyedik évben* a dualizmus kori Magyarország, és bizonyos aspektusaiban még a '80-as évekből gyerekkor is jobbnak, építőbb jellegűnek találhatjuk, mint a jelen. Ugyanakkor megjelenik a nemzedéki ellentét is a fiatalok és a szülei generációja között, és ebben az összehasonlításban az idősebbek képviselik az elszalasztott lehetőségeket, és ők engedték a tradicionális értékeket is marginalizálódni, ugyanakkor jelképezik a langymeleg, egyhelyben topogó, de legalább valamennyire szilárd biztonságot is.

Pont az ennek hátterét alkotó, majdhogynem retrográd, érthetetlen nosztalgia az, amit egyedülként nem kedvez Szálinger Balázs elbeszélő költeményeiben. Azt megértem, hogy a látleteleihez nem javasol terápiát, mert ez talán tényleg nem az ő dolga. De az, hogy a megoldásai, a kiútjai a múltba vezetnek, valamilyen vélt aranykorba, vagy egyenesen egy új teremtés elejére, mint *A síkban*, nem a legjobb üzenet. Az, hogy nem ítélkezik kíméletlenül az elmúlt vérzivataros századok alakítóit felett, és valamiféle belátó megértéssel kezeli őket, majdnem szimpatikus, de nem hisztem abban, amit

Szálinger – még azt sem tartom elképzelhetetlennek, hogy teljesen öntudatlanul, nem koncepciószerűen – sugall, hogy a visszafordulás, és az újrakezdés lenne az előremutató válasz korunk problémáira. Ez a válasz nem lehet kielégítő és hasznos azoknak a fiatal olvasóknak sem, akik számára kanonizálni javaslom Szálinger verses elbeszéléseit.

Mert a konklúzió mégis az, hogy a jelenről tett éleslátó megállapításai és ezek értékes megfogalmazásai okán *A százegyedik év* szórakoztató, élvezetes, változatos kötet, amelyben tetten érhető Szálinger Balázs költészetének fejlődése is. Művei egyre letisztultabbak, a szerkezetük és a dramaturgiájuk is egyre összetettebb;

közben egyre könnyebb kézzel versel, iróniája pedig úgy karcosodik, hogy a cinizmus nem kitapintható benne. Meg vagyok győződve arról is, hogy ahogy majd még több élettapasztalatot gyűjt, ahogy öregszik és lassan elhagyják mellőle a fiatal jelzőt, költeményeiben az általam kifogásolt megoldások hiánya is eltűnik majd, és a diagnózisok kiegészülnek a jelenben meglátható értékekkel, amikre építeni is lehet, és nem a visszafordulást vagy szakadékba zuhanást látja majd a két választható perspektívának, hanem megjelenik valami új, progresszív, eredeti kiút is.

Magvető, Bp., 2008.

László Zsolt

„Daltalanná lettek hajnalaink”

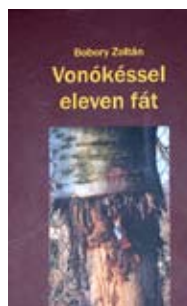
(*Bobory Zoltán: Vonókéssel eleven fát c. verseskötetéről*)

- 1 -

A vonókés eszköz. Hasznos eszköz a faanyag megmunkálásában. Eleven fát nyúzni vele viszont barbár és kíméletlen dolog. Az elevenbe hatoló él az irgalmatlan fájdalom, az ártatlan és termő élet brutális gyalázata. Nem tudhatom, hogy Bobory Zoltán legújabb verseskötetének címe miként hat az önállóan gondolkodni képes elmékre. Az viszont biztos, hogy az alkotó személyisége és kötetének versei élettől visszhangosak.

Szabad-e korunkban izléselesen őszintének lenni? – A válasz nem adható meg csupán igennel vagy nemmel. A lírának az a válfaja, amelyet Bobory művel, nem illeszthető be a tömegműfaj, tömegélmény sorába. A költő célja nyilván nem is ez. Az értékek dekadenciája sikk, az emberi tartás, gerincesség pedig csak szituációtól függő és nem mindig divatos. Ez a mindennapok világa nem igazán a költő világa. Ő más és mást akar. Írásmódja szelíd és szeretet-éhséget teremt: „...míg fel nem jönnek a csillagok / s a meg-megmoccanó szélben / hallanánk / Te vagy / és Neked én vagyok.” (Mi).

Bobory nem abban hisz, ami elmúlt és nem hozható már vissza. Ő abban hisz és azért ír – többek között –, hogy ne múljon el az, ami van, hogy magunkkal vihessük tovább, ami van. Mindezek okán Bobory az őrző posztosok sorába lépett elő. „Apád szava szent! / Áruklodnod nem szabad, / s vissza kell raknod / a fészekből kiesett / kismadarat!” (Az öreg kertész emléke). Ez a vers olyan mély érzelmeket görget, hogy nehéz – talán nem is lehet – róla tárgyila-

gosan véleményt mondani. Az egyszerű, de igazságaival becsületes, tapasztalt ember – az öreg kertész – intellemei tovább élnek a költőben és általa bennünk, olvasókban is.

Ártatlanul bámul a világba és magába is: „Tükröt tartottam eléd, / törhetetlent. / A lelketem.” (Tükörkép). Naivitása mindenképpen elgondolkodtató. Ugyanebben a versében mondja, hogy: „Hideg jön, / jeges, / csillagatlan. / Hajnalokon / végtelen havas / mezőn kiáltozom...”. Így már a naivítás a végtelenbe, a dacos magányba vált át, mert aki alkotni tud, még a teremtő akarat segédlete mellett is magára maradhat. A kiáltozás viszont a legbelső feszültségek kioltásához vezethet és eljuttathat az egyén legérzékenyebb, egyedi világához, noha az érzékenység minden költő sajátja. Boborynál ez a jelenség időnként hatványozódik is sorstársainak, barátainak, családtagjainak ajánlott verseiben emblematikusan érhető tetten (Rév, Anyám egy napja, Vihar a Balatonnál, Köszöntő..., Lago di Garda, Fohász helyett, Könyörgő szóra, Mint nekünk kellene, Tolcsvay Béla dala, Fényében, Csoóri Sándornak). A fősorolásból is kitűnik, hogy Bobory kötődései mélyen emberiek, meglepően humanisták tollvonásai.

A kritika sosem teremthet műfajt és sosem alakíthat stílust. Befolyással – mint tudjuk – azért mindig bírt és bírni fog. Rosszból tett jót, jóból származtatott rosszat. A Bobory Zoltán elkötelezettségét negatívan hangsúlyozó kritikái megnyilvánulások alapvetően hiányosak abban, hogy mellőzik az empátiát és a hittel harmonizáló, Isten világát valló egyénnel képtelenek bármely kapcso-

lat fölvételére, azt objektíven nem tudják megítélni. (Ezt e sorok írója nem lélektani, filozófiai megfontolásból jelenti ki. Meggyőződése viszont, hogy a lexikális tudás nem egyenlő a műveltséggel.)

- 2 -

Bobory Zoltán vers-világa ebben a kötetében nem teljesedik ki, de teljességre törekszik. A szándék és a kitartás olyan jellemző szilárdságot tükröznek, amelyek – etalon hiányában – legalább követésre ösztökélnek. Bobory mindezek mellett tud acélosan mai lenni és pragmatikus alakváltásokra is képes. Kell egy kis díszünnep című versében arcpírító bátorsággal szól a „népességet” bódító, ámító felszínesség ellen. Pénzt, pénzt vagy megveszek című versében – Illyés Gyulát is idézve – megszólítva a nagy mestert, keserűn rögzíti már-már sorsdalként a tény, hogy nemzetünk elveszti kötődéseit és lemond jellem-arcáról is. A Himnusz nem-ismerete, reklám-epizóddá tétele méltán izgathatja. Viszont Végre című versében nem a vak düh a mozgatórugó, a tett, a cselekvés utáni óhaj talán túlzott. De ha mindazokért a dolgokért tudunk aggódni, amelyekért Bobory is aggódik, úgy érthető a türelmetlenség. Mindezek mellett A temető előtt című verse önkritikus vallomás is. Az élettémpó, túlhajszoltság súlya alatt az ember alapvető normákon lép át. Nem figyel senkire és semmire, nincsenek érzései sem. Bobory kikíváncsokra ebből a helyzetből, ezekből a szituációkból, de summásan ő is csak ember itt és most, a kerítésen innen és a kerítésen túl is, aki türelemre, megértésre áhítozik. Bobory költészete csak első látásra, illetve olvasásra tűnhet légiesnek. Röhögő törpék című verséből egyértelműen kitűnik, hogy a költő tudja helyét és azt keserűen vállalja, még ha röhögve kötözik a rögökre, akkor is. A rög és a kötöttség árnyéka átlengi Bobory Zoltán költészetét. A kötöttség nála viszont nem egyenlő a kötődéssel, mint ahogy azt egyesek aposztrofálják: „apánk rögben megbúvó szemében / nem látjuk már őrüzeink fényét / egymás kezéig adj erőt Uram / körbefogni maradék érdeinket.” (Sem Hold, sem Nap, sem a csillagaink...). Ebből az idézetből egyértelműen kitűnik a kötöttség és az elkötelezettség elkülönülése, illetve a választott kötődés, amely a Bobory-versek szeretet-mítosza mellett a választott szabadságot, a hit boltíveit építi föl. Ez az építkezés pontról-pontra halad a kiteljesedés felé, amit viszont nem ér el a költő. Nem éri el, mert így akarja, mert egyebekben az abszolút dolgok nem is érhetők el a halandók számára. A végső pontban történő kiteljesedés, vagy az arra való törekvés nem lehet egyenlő a Bobory-féle költészetben P. Teilhard de Chardin omega pontjával sem. Viszont a hit teremtő erejének elismerése, az „Úr” szeretete, a nagy-nagy francia elődöket (Paul Valéry, Paul Claudel, Pierre Emmanuel) szinonimizálja. Az egyetemes kultúra részeként Bobory versei így nem egyoldalúak, legfőlegbe behatárolható témagazdagságról beszélhetünk. Szokolczay Lajos kötetet záró „utószavában” ezért helytálló az a megállapítás, amely Bobory

mozgatóerejét is magában hordozó hitvallását emeli ki abban a tekintetben, hogy a „jövönket eláruló, jobbára a közjó ellenében cselekvő 'mindig-bátrak' révén sokszor fokozhatatlanná válik” a költő cselekvése. Abban is valós Szokolczay meglátása, hogy a tonnás súlyaival lehúzó, sokszor nemtelen társadalmi harcok növelik a lírikus(ok) kiábrándultságát. Mintha ezekre erősítene rá Bobory Zoltán Az utolsó mese című verse, mint egyfajta záróakord és talány.

A befejezetlenség vagy a folytatás ígérete? Olyan, mint jelenünk fölforgatott valósága, a nemzetvesztés, létbizonytalanság kellős közepén. Azon a helyen, ott ahol Magyarországot jelölnénk, ahol ma már nehéz tisztán és megtisztultan magyarnak lenni, ahol „Daltalanná lettek hajnalaink”, és a kérdés maga a válasz, vagy nincs kérdés és nincs válasz sem. Ez a paralógia vetődik föl Kérdés és válasz című versében. Értelmetlenség, érthetetlen következtetés származik minden olyan léthelyzetből, amely nem tiszta, amit nem alapoz meg semmiféle erkölcs. A kötetből egyik kiemelendő verse a Barátaimnak: „(...) amit adhattam / elkezdtem – szorongó gyermek – / sokat vesszőzött, újból és újból / folyóba merítő imáimat: / soha nem feledem / már félelem befonta, / útrakész barátságokat...”. Ez a vers egyfajta összegzés is. Mintája az állandó készenlétnek, készenlétnek, mert mindnyájan, akik akarnak még valamit magunkért és másokért tenni, készenlétben kell, hogy álljunk, mint örökösen útrakész barátok.

- 3 -

Végül, mert az utak mindig körbeérnek, ezen írás elejéhez visszatérve el kell mondani, hogy a vonókéssel értékes munkát lehet elvégezni, de rombolni is lehet. Az eszköz használata és használatának módja minősít. „Nincs rajtunk fészekrakó hely!” – hangzik a kötet címadó versének utolsó sorából. Ez a sor egyik fundamentuma Bobory költészetének. Fájdalmasan szép. Ez a vers és utolsó sora várakozásra készítet, mintha újabb megfontolásokra hívna föl, mintha ígérne is, de egyben fölkészíti a befogadni tudó olvasót. Fölkészít minket valamire! Ez a valami talán egy szebb, már rólunk szóló értékesebb jövő...

Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2009.

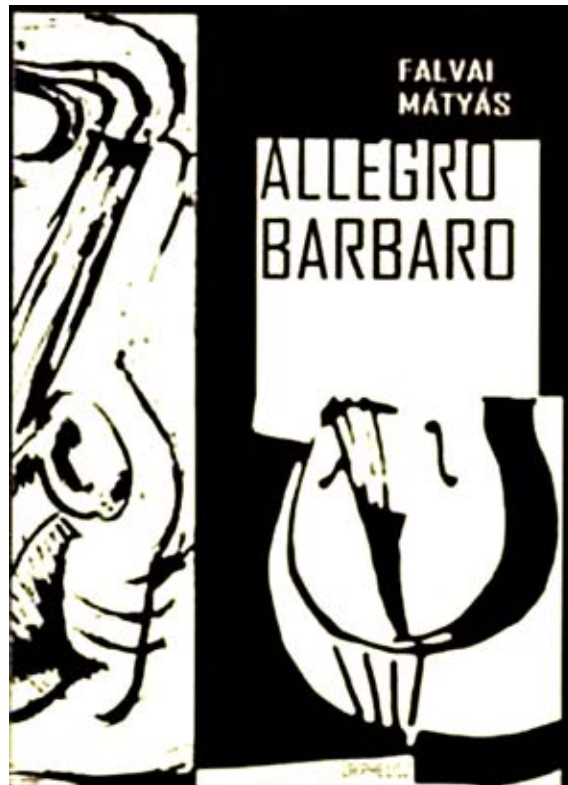
Szemes Péter

Csak a zene van...

(Falvai Máttyás *Allegro barbaro* c. kötetéről)

Falvai Máttyás kétségkívül a mai fiatal prózaíró-nemzedék egyik legtehetségesebb alkotója. Első, *Allegro barbaro* című kötete 2006-ban az Orpheusz Kiadó gondozásában jelent meg, és színvonalas írásaival azóta is számtalan folyóiratban, internetes irodalmi fórumon találkozhatunk. A pályáját indító, egy kisregényt és két novellát tartalmazó könyv nemcsak jól választott címében (Bartók ismert, népzenei ihletésű, elementáris erejű zongoraműve), de Brückner János grafikáinak köszönhetően, a fedőlap képi világában is már kézbevételekor egyértelműen utal az olvasandó szövegek zenei temperáltságára. Ez az „előítélet” aztán a recepció során ritkán tapasztalható megerősítést nyer: a textusok elrendezettségében szinte zenei struktúrákat vélünk felfedezni, a szavak mintha hangjegyek lennének, s minden nagyobb szöveg-egységből hol halkan, érzelmesen, hol féktelenül harsogva árad a jazz – úgy tűnik, ennek szövegszerező-elve tétele képezi Falvai faculté maître-ét.

A nyitódarab, a címadó hosszabb elbeszélés, vagy kisregény egy grazi zenei táborban két magyar fiatal közt bontakozó románcot tárja elénk 1974-ből. Az évszám, mely időben nyilvánvalóan kívül esik a szerző megéltségi tartományán, azt feltételezi, mintha a történet maga a családi legendárium része lenne, s ezt az olvasatot erősíthetik a rokonokról az írás végére bevalogatott, jóllehet annak világán kívüli, s azzal nem is igazán koherens, ám poénos sztorik is. A két meghatározó alakot nemcsak a típusnak megfelelő, mégis egyénített beszédmódja – bár itt néhányszor kibújik a szög a zsákból, hiszen egyfelől szinte mai nyelvezetet alkalmaznak huszonöt év távolában, másrészt Kati például a győri irodalmi köznyelv kedvelt, s különösen Sütő Csaba András és Szalai Zsolt költészetében gyakori „bláz” terminust használja egyhelyütt, ami kiválóan alkalmas lehet a feminista perverziónú kritikusok bosszantására –, de az esetükben alkalmazott narratív technikák is karakterizálják. A lány a legszemélyesebb formában, naplóban adja közre a vele történeteket, Balázs „Csabikám” nevű cimborájának mesél, nem világos, milyen módon, bár a szöveg végének utalása szerint több év távolából, mintegy visszaemlékezve. A két, világosan elkülöníthető, s tipográfiai is elválasztott diskurzus végül a fiú jelzett, kései vallomása (Zárótéma) beemelésével megtörik és dramatikus Kóda formájában egyesül újra, ami sem tartalmilag, sem a szöveg időbeli

folyamatosságát tekintve nem bizonyult szerencsés választásnak. A Zárótéma zátonya nemcsak megakasztja a történet folyásának lendületét, de talán felesleges moralizálásával túllírtá is teszi a kisregényt. Persze Falvai írása az alkotó számos erényét is felmutatja: a rendkívül gazdag nyelvi készletet, melyből építkeznek, a bőséges műveltség-alapot, melyből ez a nyelv (is) táplálkozik, vagy a jó érzékkel alkalmazott előreutalásokat és sejtetéseket. S különösen az *Allegro barbaro* első felében, joggal említhetjük meg a kiváló cselekményszöveget és a napló-forma alkalmazásából adódóan a belső, lelki folyamatok gondos és pontos ábrázolását is.

Magát a történetet voltaképpen három szakaszban bontja kiaszerző: az első Balázs megérkezéséig, a második a szerelmi kapcsolat megszületéséig tart, míg a záró egység utóbbi kiteljesedését mutatja be. Kati, a győri fagottos lány a megelőző évtől eltérően, ezúttal egyedül érkezik a grazi zenei táborba, s hiába vár

barátnőjére, az nem jön meg. Ő az egyetlen magyar az amerikaiak, németek, osztrákok közt, nyelvismeret és a kellő bátorság hiányában nehezen tud velük kapcsolatot kialakítani (mindössze egy amerikai lány, az első fagottos, a kissé elhízott Bruce Gabor, valamint Hannes, a koncertmester áll szóba vele), nem érzi magát köztük elég tehetségesnek és a magával hozott kevéske pénz is hamar elfogy. A honvágy, az otthon hiánya felidézi benne kedves ismerőse, Balázs hiányát – aki bármelyik nap érkezhetsz –, s ezt csak erősíti, hogy a fiú telefonon hívja, és átmenetileg megoldja anyagi problémáját. Meg kell jegyeznünk, hogy noha a kötet hátsó borítóján a szerkesztői ismertetés kifejezetten modernnek nevezi Falvai prózáját, éppen az *Allegro barbaro* első fejezete mutat fel posztmodern jegyeket, Kati naplójának töredékes bejegyzései, valamint a bemásolt menetrend-részlet, szótári szóalak és az áthúzással javított levél beemelésével.

Balázsra rögtön megérkezése után ráakaszodik a szép szőke Karin, a magyar lányt alig veszi észre, és csak futólag üdvözlö. Az estét a Yardbird's jazzklubban töltik, ahol a fiúban felmerül az a szociális és kulturális szakadék, ami az ő személyes sorsát és otthoni világát az itteniektől elválasztja. Megbabonázva hallgatja a színpadon jammelő fekete zenészeket, mígnem egy hirtelen ötlettől vezérelve ő is felmegy közéjük és rendkívüli közönségsikert keltve fantasztikus muzsikálnak együtt. Az éjszaka folyamán aztán hiába próbálkozik mindenfajta trükkkel a német lány, a Balázsban a jelzett elkülönbözőségekből épülő gátak miatt (ennek jellegzetes megnyilvánulása, hogy nem ismeri a Nyugaton általánosan elterjedt óvszert) elmarad a beteljesülés. A klubban Hannessel és Bruce Gaborral iddogáló Katit teljesen lenyűgözi a látott és hallott produkció, de miután látja, hogy a fiú Katinnal távozik, ő kísérőivel elmegy az egyik helyi zenész háziulijába. Itt az elfogyasztott alkohol és a felkínált marihuánás cigaretta hatására nőhöz méltatlan helyzetbe kerül, s végül a koncertmester kíséri vissza a szállásra. Reggel mindkét magyar számára a frissítő zuhany hozza el a megtisztulást (katarzist) és saját kívülállásuk tényének a belátását. Balázs délelőtt szerencsés kimenetelű balesetet szenved – ennek leírása a kisregény egyik csúcspontjaként az egész élet zenével telítettségét mutatja (hasonlóan zseniálisan, de más technikával történik egyébként ennek ábrázolása a két elbeszélésben is): „(...) ez a néhány másodperc olyan hihetetlen mértékben kitágult, hogy valósággal elveszttem benne. Ráadásul, ugye, és ezt szó szerint értettem, teljességgel megsüketült a világ. Jobban mondván egyvalamit azért hallottam: a saját szívdobogásomat. Mint egy slow blues szám dörmögő bőgőkíséretét. És e lüktetés úgy ritmizálta a teret, amelybe kerültem, úgy vibrált tőle az egész utca, sőt megkockáztatom abban a pillanatban az egész város, mint ahogy a böhmöngy hangszórók remegtetik meg

a levegőt, úgy, hogyha az ember elé áll, belerezdül a nadrágja szárá.”. Míg azonban a fiú számára a zene, a klasszikus zenekari, a klubbeli jazz és az élet belső ritmusa formájában legalább három szinten van jelen, addig Kati azt kizárólag a próbákon, illetve tágabban Balázshoz kapcsolódó élményein keresztül tapasztalja meg – s ez vezet végül a szerelem érzésének felismeréséhez. A lány tehát így vall, éppen a délutáni gyakorlásról: „(...) együtt játszhattunk, Balázs meg én, és mintha állandóan ezt játszottunk volna, egész eddigi életünk során, és mindig együtt. Harmonikus volt, karakteres, az egyik szóló a másiktól nőtt ki, szerves egységet alkottunk, és Balázs olyan elképesztően gyönyörű hangot produkált, és annyira átható melankóliát csorgatott bele minden egyes hangjába, hogy azt hittem elsírom magam. És akkor rájöttem, miért lettem zenész. Na, nem mintha nem tudtam volna addig is. Ezt úgy értem, hogy az ember újra és újra átél olyan pillanatokat zenélés közben, amikor ismételtelen jön, miért is csinálja. És ez olyankor szinte meglepő, mintha újdonság lenne ez az egész. Ez a kísérteties érzés, mikor az embernek elindul egy hullám a gerince tövéből, egy bizsergető, remegtető hullám, és szétterjed a hátán, mint ahogy a meleg terjed szét az ember testében, amikor belelép egy kád forró vízbe, vagy ahogy az ember szájában szétolvadnak a fűszeres ízek, és ez a hullám tovább terjed a vállakon, a nyakon, végül eléri az ember arcát, és kipirul tőle. Amikor a szép fizikai reakciót vált ki, amikor azt érzed, hogy igen, most fröcskölnék szét testedben a boldogsághormonok.” Mindezek után este, vacsora közben, Balázs ajánlatot kap Gerttől, a karmestertől, hogy maradjon kint klarinéttanárként. Szívesen tenne ennek eleget és a jazzklubban a néger fiúkkal az estéről-estére élvezetesebb közös zenélés is vonzza, ám Kati szomorúsága mégis elbizonytalanítja, és mikor később átmegy a lányhoz és reggel nála ébred, már tudja, hogy mennie kell.

Ezt erősíti meg az utolsó teljes nap a táborban, melyet teljes egészében honfitársnőjével tölt Balázs. A lány főz, nagyot sétálnak, felfedezik a várost, a fiú pedig zenét ír az esti klubbeli jammeléshez. Ennek sikere után – a Karinnal történetek ellenpontjaként – szenvedélyes éjszakát töltenek együtt, amely után Balázs betegen ébred. Ez meghatározza az egész történet végkifejletét, mert nemcsak a koncertbeli szereplését rontja el, mindenki bosszúságára, de – miután a tulaj szerződötteti – a klubban is rém gyengén zenél, így holmiját összepakolva a vasútállomásra menekül, ahol Kati már várja. A szöveget voltaképpen a már említett Kóda zárja, annak felismerésével, hogy a jazz mindig ott van, ahova az ember viszi, hiszen igazából magában hordozza. Jóllehet írásunk kezdetén a Zárótema problémájáról már szóltunk, ezzel kapcsolatban egy fontos, és a kisregény egészét átható motívumot ki kell emelnünk: a két főalak és különösen Balázs mély magyarság-tudatát.

Ezt a korunk neoliberais butításán szocializálódott olvasók és a Falvai művét csak felületesen forgató, dilettáns „kritikusocskák” hajlamosak lehetnek ide nem illő „magyarkodásnak”, „nemzetfáltésnek” nevezni, elfeledve, hogy 18 esztendővel '56 után, a Kádár-rendszer közepén mit jelenthetett egyáltalán magyar fiataloknak külföldre, különösen „nyugati” országba utazni, és a szövegbeli csábító ajánlat ellenére hazatérni a fényből, csillogásból és szabadságból a család, az összetartozás erejének engedve a sötét szocializmusba.

A korpusz középső darabja, a *Bossa nova* egy brazil jazz-zongorista, Jamal szerelmét állítja a középpontba. A fekete fiú, akinek mindennapjait a gyakorlás, a fellépések és a cigaretta töltik ki, beleszeret egy tengerparton sétáló, gyönyörű lányba. Az „ipanemai lány” – Jobim legendás szerzeményének alakja, Falvai szövegében a művészetet ihlető nőiség szimbóluma – nem hagyja nyugodni Jam képzeltét. Nap mint nap, mintegy ritusként, kívül a tengerpartra, hogy lássa, a nő azonban mintha nem akarná észrevenni őt. Mérheterlen magányát és elkeseredettségét együttese gitárosával, Philippe-pel próbálja megosztani, aki elhatározza, hogy a másnapi koncert után bemutatja barátjának hűgát. S valóban, mikor a következő alkalommal az Oscar klubban zenélnek, Jamal észreveszi az álomlányt (a szövegből nem válik egyértelműen nyilvánvalóvá, hogy azonos-e a zenésztárs lánytestvérével), akinek, minden tehetségét és alkotó leleményét beleadva, bossa novát játszik. A fiút vágyának tárgya azonban ekkor sem méltatja pillantásra, mígnem egy kisebb balesetet követően bebizonyosodik, hogy vak – s így már Jam számára minden érthetővé válik és boldogság-érzés önti el.

Míg a megelőző két szöveg a „nagyon szép zenész lélek”, addig az utolsó írás, a kötet legjobban sikerült darabja, a mindent elsöprő erejű, mérheterlen tehetség megnyilvánulásának és önpusztításból erőt merítésének megmutatása. Rendkívül találó a bevezető Artie Shaw-mondás, miszerint: „A jazz egy whiskey-s hordóban született, marihuánán nőtt fel, és most kezdi

felfedezni a heroint.” Mindez a *Tunéziai éjszakákban* a főalak, Charlie „Bird” Parker filmszerűen pergő és az idő múlásával monotonitásban újabb és újabb filmkockákat nélkülöző életének rövid summázata is lehetne (bár ő a kokaint is közbeiktatta). Hiszen Bird voltaképpen azonos a jazzel, s nemcsak a szövegben, részben az életben is (az volt). E referencialitást nem nélkülöző írás ugyanis minden idők egyik legnagyobb jazz-szaxofonosának emlékét idézi, aki New Yorkban valóban együtt muzsikált Diz-zel, azaz Dizzy Gillespie-vel. Falvai kiváló érzékel építette be, mintegy eco-i nyomként, már az *Allegro barbaro*ban szereplő klub nevébe Parker becenevét (Yardbird), itt pedig egy, a Bossa nova-belihez hasonló, ám más értelemben alkotásra ösztönző ritust mutat be: Bird és Diz fellépés előtt a gázsín veszekszik, utóbbi a sajátjából ad kölcsön, ami azonnal hitelezőkhöz és drogdealerekhez vándorol, Bird két grillcsirke és másfél üveg whiskey után belövi magát, bepörög a színpadon, kimenekül, az öltözőben ráakaszódik Penny, aki hiába próbálja orálisan kielégíteni, kétségbeesik, hányik, visszamegy a közönséghez és fenomenálisat játszik, a koncert után Diz megöleli, közben Bird kiemeli a tárcáját, amiben egy „NEM NYERT!” feliratú cetlit talál. Egészen addig megy ez így, míg egyszer csak a kórboncnok elé nem kerül „a Világ Legnagyobb Szaxofonosának” hullája, szétivott májjal és rongyos, szénfeketére dohányzott tüdővel, mely jöllehet csak 35 évig volt élő, évtizedekkel többnek látszik. De ennek itt még nincs vége, a szerző ugyanis zárásként, vagy inkább egy új szférabeli kezdetként beemeli az ismerős koncert utáni motívumot: Bird újra „NEM NYERT!”.

De Falvai nálunk igen, s bizonyosan hasonlóképpen vélekedik első kötetéről minden értő olvasó. Az *Allegro barbaro* kisebb, vázolt, hibáival együtt is mives, értékes prózai teljesítmény, magasra rakja a lécet a folytatás számára, melyet kíváncsian várunk.

Orpheusz, 2006.

Ferencz e. Győző

Könyvtükör zalai kiadványokról

Tantalics Béla: A Bánffy-család szellemi hagyatéka

Immár évek óta járunk a lendvai Bánffy Központba, s bizony hiányos ismeretekkel a névadóról. Már csak ezért is fontos volna minél többet – lehetőleg mindent – megtudni a környék egykori földbirtokosáról. Ebben fölbecsülhetetlen segítségünkre sietett a nyugalmazott lenti tanár, Tantalics Béla sorrendben 15. helytörténeti könyvével (az elsőt még 1988-ban adta ki).

„A könyvet olvasva talán éppen a közösség iránti felelősségtudatról való gondolkodásra készítetést érzem a legnagyobbak. Lelkész, gazdatiszt, köznemes és arisztokrata miként tudta felelősséggel, a mások iránti felelősséggel megtalálni saját érdekeinek érvényesíthetőségét.” – írta ajánlásában az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója, aki különösen értékes segítséget nyújtott a szerzőnek az elmélyült kutatáshoz. Már az ő személye is jelzi a kiadvány fontosságát és színvonalát. A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnokában ismeretlen Bánffy-festményhez jutott a szerző, akinek a lektora – az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa, az ELTE docense – a Bánffyak korát részletező bevezetővel segíti az olvasót az eligazodásban: a mohácsi vereség, Magyarország három részre szakadása, a 100-120 kisebb-nagyobb várból álló végvár vonal kiépülése, a magyarságot folyamatosan fenyegető Habsburg és oszmán veszély volt az a közeg, amelyben fenn kellett maradnia a Bánffy-családnak, s nemcsak a maga, hanem a térség – és most már az utódok, valamennyiünk – hasznára is.

Már csak azért is fontos az alapos megismerés, mert – ahogyan Tantalics Béla írja – „Az alsólendvai Bánffy-nemzetség tagjai a XIII. századtól négy évszázadon át meghatározó szerepet töltek be Lendva, vele együtt Lenti, sőt a történelmi Magyarország életében. A család tagjai – Lenti várának tulajdonosai – fontos közigazgatási, katonai tisztségeket töltek be az 1600-as évek közepéig, a család kihalásáig.” Felfogásukat jellemzi talán a legfontosabb, Bánffy János nádor jelmondata, amely a róla készült festményen is szerepel – természetesen latinul –: Bölcsesség legyen a beszédben.

Talán türingiai, de lehet, hogy Graz környékéről jött be és vált magyarrá a III. István által behívott előkelő

német lovag 1163-ban, hogy segítse az uralkodót a Csákok leverésében. Jutalmul került Hahold (a nép szerint Hahót) ispán, a Bánffyak egyik őséneke birtokába 1172-ben Lenti (Nempti). Az országos levéltárban fölfedezett családfát közkinccsé is teszi a szerző. Így aztán megtudható, hogy a Hahót család nevét egy 1334. augusztus 28-án kelt oklevélben már Lendvainak említik, majd akkor is, amikor Lendvai Miklós megszerezte Csesztreg birtokát is. Nagy Lajos király 1366-ban már Lendvai (I.) Miklós fiainak, „Lendvai Bánffy Istvánnak és Jánosnak lendvai birtokukon évenként tartandó vásárra jogot adományozott...”. Miklós atyja, a családfa szerinti

I. István ugyanis Horvát- és Tótország bánja volt, tehát „Ő kezdett Bánffynak nevezetni”. Később aztán már el is maradt a Lendvai megkülönböztető előnév, s maradt csak a Bánffy.

A szerző korát meghazudtoló kitartásának eredményeképpen ismerheti meg a mai olvasó a már csak a „lindwai Bánffynak” nevezett Miklós részére 1481-ben kiállított és Mátyás király által aláírt adománylevelet, amelyet a zágrábi(!) állami levéltárban lelt meg. Két év múlva már bárói rangot kap és engedélyt vörös pecsét használatára. A szerző sokágú kapcsolataira jellemző, hogy a trakostyáni Draskovits-féle kastélymúzeumban Bánffy Miklósról és feleségéről, Draskovits Annáról található festményt maga a múzeum igazgatója, Ivan Mravljincics fényképezte le, amint az apósát és az anyósát is.

Különös jelentőségű, hogy éppen a protestáns Bánffy Miklós jóvoltából telepedett meg Lendván Hoffhalter Rudolf, s Zala megyének az általa alapított, föltehetően első nyomdájában adta ki Kultsár György tanító és prédikátor három könyvét. Ugyanis Lendván már a XIV. században működött plébánia iskola, amely az 1500-as évek végére már középiskolai színvonalat ért el. A Habsburg Udvar 1 év múlva el is üldözte az eretnek nyomdászt, aki Zrínyi György drávavásárhelyi birtokára került, majd Debrecen lett az otthona. Ő adta ki az első magyar nyelvű számtankönyvet.

Ugyancsak fontos szerepet tölthettek be a Hahold-Bánffyak a templomok építésében Alsórajktól Szécsiszigetig, Oltárctól Pölöskéig, Zalaszabariig, Zalaszentmártonig. Márpedig a templomok színhelyei voltak a közösségi életnek, a közös éneklésnek, a nyelv megőrzésének és az írásbeliség elterjedésének akkor, amikor mindezekre más lehetőség nem kínálkozott.

Irodalmi alkotások előmozdítói is voltak a Bánffyak. Ráskai Gáspár 675 verssorból álló kalandtörténetet írt 1551-52-ben Vitéz Franciscórol és az ő feleségéről – s ez olvasható is a könyvben. Horváth János, Nemeskürty István, s a zalaegerszegi irodalomtörténész, dr. Németh József (akinek a Bánffy-kötet létrejöttében is szerepe volt) ugyancsak elismerően írt róla. Ugyanígy külön értéke a könyvnek, hogy 62 oldalon tette közzé a Bánffy-család naplóját, amelyben a latin mellett még héber és görög beírás is található, Oborni Teréz jóvoltából pedig a bejegyzések magyar nyelvű fordítása is. Rengeteg jegyzet, gondos névmutató, valamint angol, német, szlovén nyelvű összefoglaló teszi teljessé Tantalics Béla tudományos értékű, 284 oldalas munkáját, amelyet a Lenti Honismereti Egyesület adott ki 20 támogató jóvoltából.

Zalai Nagy Lajos: Legenda és valóság – Történelmi morzsák a botfai uradalom évszázadaiból (1548- 1945)

Szülőfalujának – 1982 óta már Zalaegerszeg városrészének – állít emléket a szerző a törpelemezzel is gazdagított karcsú kötet közreadásával. A botfai citerások mindenese így és kották becsempészésével is énekelhetővé tette a helytörténetet. Írja is az ugyancsak helytörténész dr. Gyimesi Endre, zalaegerszegi polgármester az előszóban, hogy „nem árfogó folyamatok, lehatárolt történeti korszakok helyi eseményeinek ismertetése és elemzése, sokkal inkább a történettudomány és társadalomtudomány (mint zenetörténet, földrajztudomány, statisztika) tényeinek, adatainak és az elődök szellemi örökségének, a néplélek megidézett alkotásainak különös egységgé forrasztása...” a könyv. Így vált Nagy Lajos szerzőtársává László Imréné, Ferincz Adrienn, Pékné Kupó Bernadett, Nagy Sándorné számos botfai dal éneklésével.

Megidézi a szerző az aradi vértanú Pöltenberg Ernő kötődését a botfai kastélyhoz, megismerkedhetünk a községet minden szempontból gazdagító Hűvös Salamon gazdálkodóval, akit aztán a nyilasok és a csendőrök elhurcoltak – igaz, hogy a szegények jótévedője volt, de mégis csak zsidó...

A történelmi morzsák érdekes értéke a Botfa alatt csörgedező Válicka pataknak nevet adó gyönyörűsége kisasszony verses története.

A Válicka Citerabarátok Egylete által kiadott kis könyv megjelenését támogatta 20 magánszemély (még Katalóniából és Németországból is), gazdasági társaság, alapítvány, önkormányzat.

Pápes Éva

Nyári kiállítási anizsok

Rolling Stars and Planets

Köztéri kiállítás Szombathelyen a Csillagászat Éve tiszteletére

Igazi művészeti csemegével találkozhattunk a Csillagászat Nemzetközi Éve tiszteletére létrejött rendezvénysorozaton, méghozzá Magyarországon, éppen Szombathely főterén. *Rolling Stars and Planets* – mondja a cím, s ennek a gondolatnak megfelelően „Földre szállt” bolygókkal lepte meg a közönséget a rendezvény ötletadója és szervezője – aki egyben az egyik kiállító művész is –, Elisabeth Ledersberger-Lehoczky. Az Aeroplanet támogatásával létre hívott nemzetközi kiállítás-sorozatban a tudomány - jelen esetben az asztronómia - találkozik a művészettel, s hogy ez a találkozás még izgalmasabb legyen, a művészeti forma belesimult a csillagászat formavilágába, s így a művészeti objektum gömb formában mutatkozik be.

Ez többszörösen is különleges kísérlet, hiszen a gömb-forma, mint archetípus a teljesség szimbóluma, valami „egésznek” a megjelenítése, amelybe a kiállító művészek beleálmódták a saját művészeti teljességüket, amikor erre a gömbre feszített vászonra dolgoztak. Így nemcsak magát a síkot, a felületet bontották fel, azaz változtatták „térre”, de egyben megnehezítették az alkotáshoz való hozzáférés szokásos módját is. Lehetetlenné vált a jól bevált gesztus: megállni és nézni egy képet, hiszen itt a kép a gömb felületére feszülve megnehezíti az egy helyben való szemlélődést. A nézőnek a gömb formában kell felfedeznie a síkot, hiszen nem foghatja be egy pillantás által a képet, csak a formát, s ha a részletekre is kíváncsi, akkor vele kell mozdulnia, körbe kell járnia, követnie kell a vonalat, az ábrázolást.

Először magának a művésznak kellett önmagában megoldania a problémát, amit ez a formai kötöttség hozott magával. Ebben a folyamatban a színek fokozott jelentőséget kaptak, hiszen az első rápillantás élményét a szín határozza meg, talán ezért tűnik a kiállítás annyira színpompásnak, színekben gazdagnak, különösen az élénksárga, a kék és a zöld határozta meg a látványt. Az egyszínű guruló gömbök – különösen a sárga – rögtön kapcsolódnak is az életünkben legnagyobb szerepet játszó Naphoz (Martina Schettina: *A Nap*, Johannes Angerbauer: *Belső bolygó*), automatikusan felidézve ezzel a sugárzó fényt, s rögtön

átélhetővé tették a földre szállt bolygó gondolatát. Ugyanígy az égszínkék és a vörös is mozgósította a mélytudatunkban őrzött archetípusokat. Csak a színek szemlélete után jöhet a formák észlelése, amelyeknek a követése, meglátása ebben a kontextusban fizikai erőfeszítést, „rámozdulást” is követel a befogadótól. Körbe kell nézni őket, testtel is követni kell a vonalat, hogy felfogható legyen az ábrázolás.

Szerteágazó ugyanakkor a művészek által választott témák köre is, s bár a forma mindenhol ugyanaz a gömb, ezen belül hol az égen járunk (Renate Pozer: *Blue Moon Blues*, I. Flivv: *Szükséged van még egy címre?*), hol a föld felszínét, vagy éppen lakóinak sokféleségét vizsgáljuk (Bauer-Handschuh-Kirner-Posch-Tomsu: *Vernetzung*). De néhol abban a virtuális térben mozgunk, amit a média kínál fel, amikor „csillagnak” nevezi a hírneves szereplőit (Christian Reichhold: *Rolling Stars*). Mégis ebben a sokféleségben - illeszkedve a gömbforma által előhívott teljesség eszméjéhez – számtalan olyan gondolat sorjázik elő az alkotásokat szemlélve, amelyek mindegyike az ember létélményével kapcsolatos. A bolygó, mint a szeretet helye, mint a világ genezisének észlelete, mint anyagszerűség, mint fény, mint univerzum, mint ritmus vagy éppen, mint szülőföld mutatkozik meg. Silvia Gröbner írja alkotása kísérőszövegében: „látom saját guruló gömbömet, mint tér és időtlen földgolyót, mint egy nagy gondolat pillanatfelvételt...”. Ebben a „pillanatfelvételen” éppen a szitakötők táncán állapotott meg a művészi fantázia, s így a gömb felületére ráapplikált fémkonstrukciók segítségével fény-kontaktus jöhet létre a kép-szobor-gömb és az univerzum között.

Két művész rögtön térbe is fordította a képet: installációt készített belőle. Elisabeth Ledersberger-Lehoczky *Alles Dreht Sich/Minden forgásban van* című alkotásának kísérő szövegében írja: „Nagyságrend és pillanatnyi irány csak a szemlélő észlelésében van”, és láthatjuk a gömbformába foglalt újabb gömböt, amelyet a fém keret, és a lyukacsos fém szalag lendülete foglal egybe. Így mutatkozik meg a statikusban a mozgás, mint anyag és energia. S amíg Renate Polzer *Blue Moon Blues*-a a képet és zenét hozza „kékségi” kapcsolatba a

romantika rejtelmes holdjának kéksége által, addig Ulrike Chladek *Per Astra ad Astra* című alkotása két Vénusz idéz meg: a willendorfit és Botticelliét. Mindkettő egy tér-időbe kerülhet éppen a gömb által felidézett teljesség-gondolat által.

Mindegyik guruló gömb megvalósít egy művészi világgépet, gondolatot, érzést az univerzum működéséről, a gömbbe zárttság/nyitottság/teljesség élményéről, a világban egzisztáló ember sokféleségéről, s ez a látás képpé, installációvá válva megállító erejű.

Méltó és eredeti a kiállítás ötlete és megvalósítása a Csillagászat Éve rendezvényei sorában, hiszen egymástól oly távolinak tűnő területeket: a tudományt és a művészetet hozza egy térbe, egy téridőbe, ráadásul az egyik legöregebb tudomány, a csillagászat kapcsolódik össze az alkotó ember gesztusával, a művészettel. Létezésünk tágas dimenzióit, univerzumunk végtelenségét mi más tudná jobban megértetni velünk, mint a művészet, amely éppen a belső végtelen által próbálja megérteni a külsőt!

Balogh István Péter és Leclerc-Szelényi Ulrik kiállítása a sárvári várban

Impozáns helyszínen, a sárvári Nádasdy-vár Artist Galériájában mutatkozott be a két művész. Leclerc-Szelényi Ulrik, ahogy mondani szokták, hozott anyagból dolgozik. Felhasznál mindent, amit a folyton avuló/megújuló technika a szemébe hajít: motoralkatrész, kerti szerszám, mezőgazdasági gépek alkatrészei – csak lehetőleg vas legyen... Posztindusztriális vasváz szobrai egy lepukkant technikai civilizáció ránk hagyományozódott monstrumai – de egyben kaján tréfák is, amelyben a bennünk működő archetípusok kelnek humorral teli új életre. Nyersek és mégis szarkasztikusak a figurái, amelyekben mindazt felhasználja, ami szemétre kerülne egyébként, és itt új életre kelve tánra perdül, vagy lesz belőle madár, netán kutya. Őslény *Kharonja* ijesztő szörnyetegségét oldja kackiás, uszkárszerű *Cerberus*ának finomkodó tartása, és persze az a bizonyos kis okularé... Kékre festett, angylaszárnyú fa-fémkombinációban megálmodott *Időutazója* egyszerre szomorú és félelmetes, a fejére húzott vas sisak a háború angyalává változtatja – mintha csak a kor szelleméhez igyekezne hú maradni, vagy talán éppen attól nem tud szabadulni téren és időn át...

Valami veszendőben van – ahogyan Leclerc-Szelényi Ulrik szobrai is jelzik nekünk –, mert az a világ, ahol ezek a csont-vas-váz-szerű lények egzisztálnak, már nem teljes, és nem otthonos. Ezek a figurák,

mintha az ő- vagy óvilágból ránk maradt archaikus erők letéteményesei lennének. Futurisztikus látomásnak tűnnek, egy ember-puhaságtól megfosztott éles-hegyes-szögletes vaskemény valósággal rémisztene, s ha nem oldaná ezt a humor, az a bizonyos kikacsintás, amely egyszerre mutatja: ilyennek látlak, de ne félj, ez is emberi, ha kicsit félelmetes is... Folytonos oldás és kötés van jelen ezekben a szobrokban, szinte várjuk, hogy mikor jelenik meg Trul és Klapanciusz, hogy metasárkányt készítsen Vérgőz király megrendelésére – (aki olvasta a *Kiberiádát*, érti!).

Balogh István Péter álmodó, mesevilágot idéző finom árnyalatú képei olyan otthonosan érezték magukat a Nádasdyak vastag vártermeiben, mintha egyenesen a távoli múltból felrémli látomások volnának. Festményeiben valami nagyon törekeny és finom egyensúly működik, valami folytonos birkózás az anyagszerű, a megfoghatóan valóságos és az érinthetetlen, az álom szövetében megjelenő kvázi valóság, a „mintha” között. Van és mégsem, valóságos, de mintha mégis kissé elmosódó lenne, mert a tárgyak és az emberi alakok ki-kibújnak a gravitáció törvényei alól, nem reális valóságosságukban léteznek számunkra, hanem ellibbennek, átlibbennek a képen, mint valami villanásnyi káprázat. Garabonciás külsejű méla arcú férfiak, meztelenségükbe öltözött hegyes mellű asszonyok, akik mögött láthatóan ott leselkedik éppen az ördög, aztán a veleméri macskák kórusa,

Leclerc-Szelényi
Ulrik: Madár

Balogh István
Péter:
Vonzás

amint mesébe öltözötten ott miákolnak az alkonyi fényben, csoda-kakasok, falusi öregasszonyok, no meg mitikus aranyasszonyok... Balogh István Péter képei egyfajta időtlen gesztusban oldódnak fel, amikor a lét egyetlen pillanatát hozza elének egy arcban, egy mozdulatban, egy sóvárgó tekintetben. Érzéseket jelenít meg, lét-pillanatok, amelyek sajátos groteszkságukkal áthatolnak a konkrét világ adott formáin, s egy álom valóság-elemeiként egzisztálva elvarázsolnak minket bájos esetlenségükkel. Ezek mind létező valóságok, csak éppen más milyenek – de milyenek is? Jolsvai András egy budapesti kiállítás után így fogalmazta meg magának Balogh Istvánt: *álmodunk magunk köré egy kicsit groteszk, de nagyon-nagyon szerethető világot, olyan nagyon hétköznapi, nyugodtat, boldogot, amilyen a valóságban nincs is...*

Berkes András képei – Béres János szobrai Révfülöpön

Két öntörvényű egyéniség műveit láthatta a révfülöpi közönség a Tópart Galériában, azaz mindazok, akik mostanában ott töltik a nyarat, vagyis nagyon sokan! Béres János szobrairól és Berkes András képeiről van szó. Egy festő és egy szobrász – ideális összeállítás, szinte felelnek egymásnak a képek és a szobrok! Nemcsak a „hely szelleme” kötötte össze őket – a balatoni élmények, a Balatonnál eltöltött gyerekkor –, de valami ennél sokkal lényegesebb: hogy számukra a művészet olyan szentség, ami betölti az életüket, mert számukra mindennél fontosabb. Berkes András így fogalmazta meg ezt egyik írásában: *„Isten kiköltözött a vallásból, és a művészetbe költözött vissza.”* Berkes András és Béres János ezzel a gondolattal alkotnak, s éppen ez a „szent komolyság” köti össze őket, amellyel magához a műhöz

Béres János:
Art(e)Miss

közelítenek, s ami egyáltalán nem azt jelenti, hogy a megjelent alkotás ne lehetne netán könnyed, akár humoros, akár profán.

Láthatóan lehet bármelyik, csak rá kell néznünk Béres János ember-állat-növény összefonódásban egzisztáló finom kidolgozású bronz és márvány szobraira, valószínűleg a régi őrségi tölgyesek és bükkösök erdei manói megértően néznek-néznének rá, ahogyan a balatoni mondák zöld tündérei is. Nekik talán nem kell megmagyarázni, mitől lehet egy lánynak csigafeje, vagy három lába, egyáltalán hogyan működik egy csitri ilyen hosszú farokkal. Érzéki-érzékítő-organikus alakjai békülékenyen befogadást nyernek-nyernének a titkos vízi világtól, az ott élők szívesen barátkoznának fém-márvány testbe zárkózott késői utódaikkal. A szépség már csak azért is befogadást nyerhet, mert a természetből kapja a mintát, s a természetben valószínűleg otthonosan is működik. Talán az sem véletlen, hogy egy valamikori

Berkes András
munkái

tihanyi kisfiú, de mára már főként szigligeti szobrász nemcsak a földről, hanem a levegőből is szemügyre vette a világot, sárkányrepülőként megízlelte a valóságnak egy másik arcát, maga is kentaurrá – repülő sárkány-emberré változott. Ez az élmény valószínűleg meghatározó volt, hiszen szobrain jelen van a „két-lényűség”, a természet-ember összeolvadás, a megformálásban megelevenedő és bronz-márvány módon tartóssá váló érzéki összeolvadás a természettel. Lehetnek akár modern kori lenyomatai a valamikori más-lényeknek, akiknek létezését Béres János hozta repülő sárkány-ember élményeiből.

Berkes András maga fogalmazta meg művészetének legfontosabb pilléreit, amikor így írt: *„Minél távolabba helyezzük tudatunkat /magunktól/ annál inkább lehetőség adódik, hogy /magunkat/ olyannak lássuk, amilyen. Azaz, testbe zártan, ösztönbe, azaz vágyba zártan, hitbe, azaz reménybe zártan.”* Képeiben ez a testbe, vagyis ösztönbe, vágyba zárt lény mutatkozik meg, pőrén, hibáival és torzságaival együtt, mert a festő tekintete könyörtelenül leleplez, nem szelídít, nem finomkodik: úgy mutatja be az emberi világot, embertársait, ahogyan kritikus és mérlegelő tekintete fókuszába kerültek – néha bizony pőrén, groteszkül, torzan. De ez a kérlelhetetlen tekintet már a sűrített valóság, amit meditáció érlel, így válik a valóság megmutatása világ-teremtő igaz szándékká, tette. Ezek az erős, szinte kihívó színekkel megfestett képek olyan ható-erők, amelyet a művész szegez előre, mintegy belemerít a világba, hogy ott tegyék a dolgukat: azaz hassanak, ütközzenek a szemmel, a lélekkel, hatoljanak be a tudatunkba, váljanak élménnyé.

Berkes András:
Portré

Péntek Imre

Kortárs gobelinek és kerámiák felvonulása a Balatoni Múzeumban

(*Pelso Biennále – hetedik alkalommal*)

Gálócsy Edit:
Tél, Ősz, Tavasz

A nyári szezon a Balaton partján a kortárs képzőművészet számára is kiváló bemutatkozási lehetőséget kínál. Főként, ha olyan patinás intézményről van szó, mint a keszthelyi Balatoni Múzeum, amely évtizedek óta kihasználja nagyszerű adottságait, és az idén is vonzó programokkal csábította termeibe a közönséget, köztük a szép számú turista vendégsereget. A fénypont kétségtelenül az immár VII. alkalommal megrendezett *Pelso*, az *Országos Kerámia és Gobelin Biennále*. A május elején nyílt rangos tárlat augusztus végéig volt látható, számos tanulsággal szolgált a két művészeti ág művelői számára. A téma nem könnyítette meg a pályázó művészek dolgát, melyet „*A balatoni fény*” címmel írtak ki a szervezők. Mégis, a tárlaton szereplő 48 művész nem tért ki a feladat, a kihívás elől, és azt mondhatnánk: bravúrosan, művészeti águk eszközeinek maximális kihasználásával hoztak létre gazdag asszociációkat keltő, igényes alkotásokat.

A gobelin művelői – mivel síkban kellett elgondolásaikat megvalósítani – nyilván a textil valamilyen anyagára korlátozva, (elsősorban) a színek és formák lehetőségeivel élve próbálták kifejezni a címben megjelölt tartalmakat. A keramikusok számára azonban – a forma és a szín mellett – a térbeli kiterjedés is rendelkezésre állt, azaz a plasztikai hatás csak fokozta a művek intenzitását. Egyáltalán elmondható: tobzódó,

színpompás anyag jött össze, a derű, a humor és harmónia jegyében.

De kezdjük a gobelinekkel, a mérce magas, hiszen a magyar gobelinművészet az elmúlt évtizedekben rendkívül színvonalas, szinte hihetetlen szakmai teljesítményt produkált. Talán az első körben szóljunk azokról a művekről, amelyek a természet jelenségeit, változásait foglalták stilizált formákba. Károlyi Márta *A nap játéka* című művén a fények és árnyak rendeződnek ritmikus, harmonikus alakzatba, Szalontai Éva triptichonja pedig a tűz „fázisait” jelenítette meg a fellobbanástól a kihamvadásig. Makkai Márta *Nap-Föld-Víz- Kapcsolatok* címmel az elemi erők „harmóniáját” „térképezte fel”, a textilfelületen finom eloszlású, sárgás-barnás árnyalatok játszanak egymásba, melyet a fehér fény sávjai törnek meg, szinte drasztikus erővel. Kókay Krisztina *Vízparti meditációja* az apró hullámok ritmusát érzékelteti, Szabó Verona *Most és mindörökké* címmel, az univerzum ködspiráljainak állít látványos, színes emléket. Hasonlóan az égboltra vetette tekintetét Gulyás Judit, *Holdfénytöredéke* bravúrosan szőtt színkavalkád. Sziráki Katalin *Hajnali fényözöne* a világosság gobelinbe álmódott apoteózisa, míg Farkas Éva nonfiguratív formációi közül a *Transzcendens fény* árad elő. Kneisz Eszter *Sárga fény* címmel ugyancsak nonfiguratív formációkat „borít be” telt, súlyos sárgáival.

Tóvölgyi
Katalin:
Balatoni
ritmusok

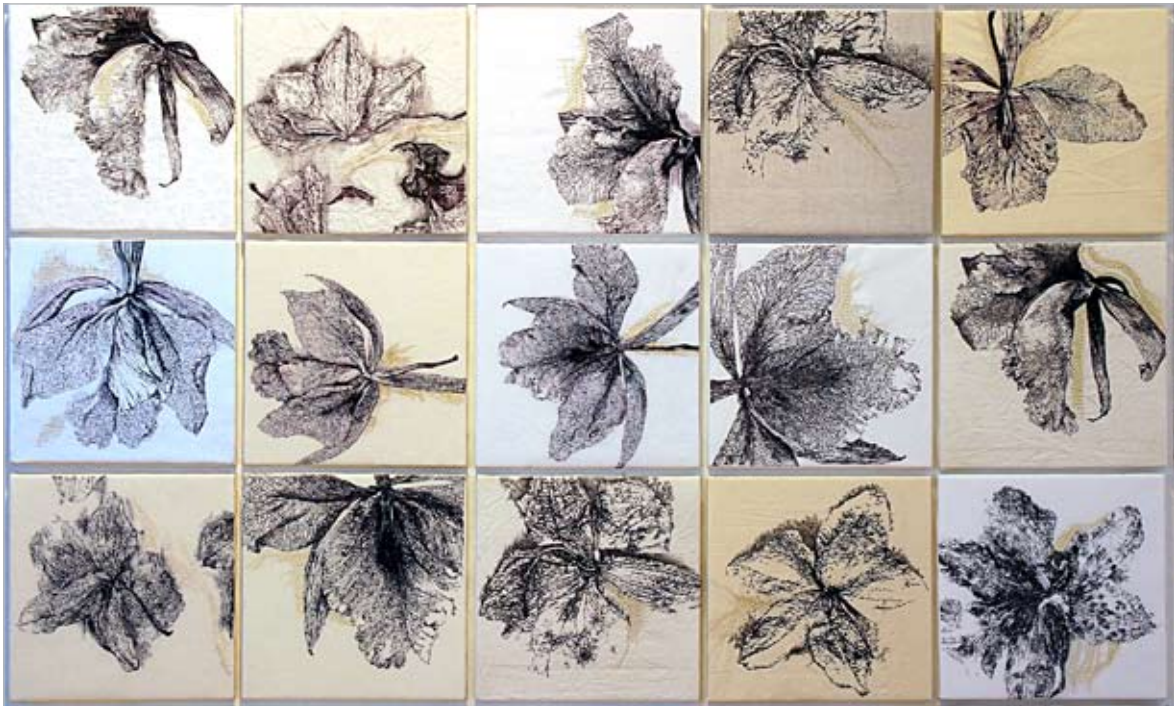
Pázmány Judit *Időfolyama* szintén az elvont tartalmak megjelenítésére vállalkozik, Bényi Eszter *Csendje* emberi dimenziókkal telített lelkiállapot. Erdős Júlia *Őszi erdője* az évszak színorgiját szötte gobelinbe, Málik Irén *Vízpartja* a tárgyak (kövek, homok, víz) légies textil-költészete. Kányási Holb Margit csónakos figuráinak sziluett-ritmusa ugyancsak érdekes (*Visszfény*), Szabó Verona és Csókás Emese virág szírom variációi szintén figyelemre méltóak (*Holdfény árnyék*).

A keramikusok szokatlan, merész plasztikai formáikkal az elvontabb dimenziók felé mozdultak el, másfelől sokkal érzékibb, természet-közeli módon fogalmazták meg témáikat. Lőrincz Zsuzsa *Kompozíciója* az összekapcsolódás, a szerves összetartozás indázó, rusztikus formarendjét tárja elénk, Tóth Magdolna Sára az átváltozás állapotáról ad tömör, emblematisz képet. Tihanyi Zsuzsa a pogány és keresztény hitvilágra utaló szimbólumokból alkotta meg a maga *Napkeresztjét*. Pannonhalmi Zsuzsa *Áttört fényoszlopa* vagy Gombos Hajnal szellemes *Vízre szállás* sorozata szintén az ősidők archaikus formavilága felé mozdítják el a fantáziát. A többség azonban analitikus szemlélettel, mikro- és makromegfigyelések segítségével, jellegzetes tárgyi részletek felnagyításával, kicsinyítésével, vagy eltorzításával operálva közelített a témához. Kun Éva *Vízfénye* hullámok által barázdált, kékes árnyalatokkal játszó formáció, hasonló kreáció Szabán György *Tavaszi szél vizet áraszt* című, fordított harangszerű kompozíciója,

Szemereki Teréz
munkái

Szabó Verona és
Csókás Emese:
A holdfény
árnyéka

mely a máz zöld alapján megjelenő játékos, tarka mintázattal akarja visszaadni az évszak felszabadult hangulatát. Antal András a fények mintázatát formázta meg erőteljesen barázdált, színezett kerámiareliefjein (*Fények - Hajnal, Fények - Vihar, Fények - Téli árnyak*). P. Benkő Ilona szintén a természeti erők sűrített, tömörített, jelképes értékű „zárványait” jeleníti meg, melyeken a tó vízfelülete drámai színpadként szolgál (*Vihar, Vihar a tó partján*). Laborcz Mónika szinte egy új műfajt kreált, amit kerámia akvarellnek nevezhetnénk... A *Baltoni fények* sorozata (I-VIII.) azokat a fényjelenségeket akarja visszaadni, amelyek az ég és föld között, a víz tükröződéseivel, a légtérben játszódnak le. A fény „direkten” is megjelenik Tamás Ákos kerámiáin: a négy kerek, lámpaszerű forma dekoratív, ornamentikus mintázatán áttör a mesterséges megvilágítás, s mintegy részévé válik a kompozíciónak (*Ezüsthíd, Alkony, Fénycseppek, Luna*). Tóvölgyi Katalin a vitorlások fehér íveit variálta, ismételte, rendezte látványos, függesztett formációba, a kerámia anyagát szinte légiessé, könnyeddé varázsolva (*Baltoni ritmusok*). Rabie M. Hadie különös hangszer-imitációi arra utaltak, hogy a humor sem hiányzott a rendkívül gazdag kollektióból. Szemereki Teréz *A szomszéd tengere mindig kékebb*, vagy F. Orosz Sára *Még csípős a reggel* című kompozíciói a címek nyelvi utalásaival (együtt) képesek mosolyt kelteni. Gálócsy Edit kerámia tájképei kedvesek (*Tél, Ősz, Tavasz*), G. Heller Zsuzsa üvegplasztikái a tenger hangulatát hozták a Balaton mellé. Sövegjártó Márta reliefjein képes volt érzékeltetni a víztükör finom

elmozdulásait, borzolóadásait, szél keltette rezdüléseit. Valódi szakmai bravúr! Végül szóljunk a szakma két Munkácsy-díjas mesteréről, Németh Jánosról és Szekeres Károlyról. A zalaegerszegi keramikumművész egyik telt idomú, életerőtől duzzadó, balatoni napozó-meditáló aktját állította ki, míg veszprémi kollégája, művésztsársa kedvelt vázavariációi közül – melynek felületén az anyag égetéskor kibomló szépsége irizál – mutatott be egy gyönyörűséges példányt.

A kortárs magyar iparművészet reprezentatív felvonulása volt ez a kiállítás, méltó folytatása a *Pelso* biennáléknak. Talán egyszer egy szebb katalógusra is telik majd, de egyelőre örülünk annak, hogy nyolc művésznek díjakat adott át az OKM, a MAOE, a MKISZ, a Zala Megyei Közgyűlés, Keszthely városa és a Balatoni Fejlesztési Tanács. S a Balatoni Múzeumban folytatódik a munka: az évadról-évadra szervezett, izgalmas, színvonalas kiállítások rendezése, hogy az ide látogató (kül- és belföldi) közönség ne csak kulináris örömmel (emlékekkel) eltelve térjen haza. Innen, a pannon végekről...

(2009. május 9-aug. 30.)

Géczi János

Cumulus mediocris

Felhősi István tárlata a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban

(2009. augusztus 15-szeptember 6.)

Triviális a helyzet: három irányba haladhatunk, három képvilág vesz közre bennünket. Felhők, fák és vizek – mindennapjainkban közeget, avagy utalásként, jelképeként szoktak jelen lenni. Most a napokon belül hatvan éves festő, Felhősi István az, aki úgy döntött, hogy velük, általuk képzőművészeti tevékenységéről ad számot.

Felhősi egyéb tematika szerint is alakíthatta volna életpályája képanyagát. Azok, akik korábbi kiállításait látták vagy bejáratosak a talán legrangosabb veszprémi festő és mindenese művész, a hazai életreformmozgalom egyik elindítója, Nagy Sándor hajdani lakásához közel eső Felhősi-műhelybe, ismerhetik, láthatták főiskolás korából datálódó műterem-képeit, illetve az expresszionistaként ábrázolt aktokat. S nyilván akadnak, hiszen melyik festőnek ne lennének, elegyes korszakai is.

Felhősi, mintha monográfusként zajlana élete, alkotópályájának felében az elemi világ három megjelenésén kívül egyébvel nem foglalkozott. Nyughatatlan, szétszalazott világunkban ez a szegényes témájúság eszelősnek, de szűkmarkúsága okán akár művészetellenesnek is tűnhetne.

A festő nevében is hivatkozott (így ugyancsak hangsúlyos) felhőivel a '80-as évek elejétől találkozunk, mondhatni, azóta lebegnek a fejünk felett. A fákkal kétszer is összeméri az erejét, először a hetvenes években, amikor realista erdőjárásaiba kezd, de fanyűvővé, a fák beldőlének tanulmányozójává, lényegük megértőjévé voltaképpen a kilencvenes évekkel válik, amikor (éjjárása eredményeként) sikeresen felszabadítja magát a valóságosság alól, miközben paradox módon mégis hűnél is élethűbb munkák kerülnek ki ecsetje alól. A nyughatatlan vizek, amelyek üveges, kék színű halhúsúak, mintha egyenesen a Gilgamesből, az egyiptomi Halottas Könyvből, a Bibliából ömlenének

alá, központi motívumként csupán a legutóbbi néhány évben tűntek fel.

Festőnk régebben saját mértéke szerint többet – mára szűkösen fest, talán, hogy csupán a mestermunkáit alkothassa meg. Nem csupán kevés témájú, de keveset is alkot, s ez arra utal, hogy tudatosan, megfontolva halad a maga útján, s arra is, hogy gondosan szelektál. Vagyis a modern művészetben szokásos két életmű-konstruáló gyakorlat között nem a termékeny bőséget eredményező, hanem a funkcionálisan szikár festő-szegénységet választotta – tegyük hozzá: felnőtt kora kezdetén, megfontolt döntés után.

A festmények segítségével követhetjük, miként vált szubtilissá világa, hogyan éterizálódik, alakul illékonyra, s emelkednek egyre esszenciálisabbá a képek tárgyai, formálódott a látványa lélek-könnyűvé. Miközben azonban az alkotó nagy mítoszokhoz (avagy az archetípusokhoz) vonzódása nyilvánosságra került, az sem maradt rejtve, hogy ez a képvilág minden darabjában közép-európai.

A képek tárgya a miénk – az áhítatot ébresztő templomerdőknek látott bükkfák, a fenyvek, a virgonc somok, a bogas csertölgyek, egytől-egyig a Bakony hegység érzelmeinket kifejezni is tudó növényei. S idevalósiak a falkában vonuló vagy magányosan ténfergő felhők, amelyek vagy úgy haladnak, hogy élharcosnak, vagy úgy, hogy csordahajtónak látszanak. És a végtelenséget csupán ígérni tudó, amúgy nagyon is egyetlen üveg-tömbű Balaton is.

Veszprémnek két, talán három ege is akad. Hogy kettő, azt könnyen megtapasztalja bárki, ha bemegy az évezredes vár ferences templomába, s a csarnokában felnéz az égboltra. A Bakony felől fú a boltozaton a teleszajú szél, gomolygó fellegekkel elvegyülten angyalokat és egyéb, égbe került lényeket

terel maga előtt, s visz mindent délkeletnek. Hogy mégis inkább három ege lenne históriáját gyakran elleplező városunknak, azt azok igazolhatják, akik Felhősi István felhő-képei némelyikét birtokolják.

Milyenek ezek az apró, közepes vagy éppen terjedelmes méretű olajfestmények? Leírva bizony rendkívül mások, mint nézve. Színeik: a levendulakék, az alkonyi Nap tömör sárgája, a kiskertek mályváinak vöröse, a veres hajú lányok arcpírja, a földbarnák és iszapzöldek egyike sem idézi fel önmagában azt a színekavalkádót, amelyek a műveken megtalálhatóak, legfeljebb azt igazolják, hogy az ég látványa lenyűgözi a belétekintőt. Ezek a képek hasonlatokkal ugyan megközelíthetőek, de teljességükben vissza nem adhatóak. Csupán egy-két nézetük vázolható föl.

Én például volt idő, hogy azért rokonszenveztem velük, mert a keretük többnyire azonosítható a nap aranszínével, s kép és keret ilyesmi összecsendítésére a mély hitű festők hajlanak. Szerettem továbbá azt, hogy az alkotások meditációs tárgyként képesek működni: haragjukban a saját dühömet, szétolvadtságukban a saját formátlanságomat láttam viszont. Azaz olyan sokféle jelentéssel ruházódnak fel, mint hajdan a polgártulajdonos sokszínű világát változatos szorgalommal sejtető németalföldi csendéletek.

Akad azonban néhány közös vonás is ezekben a felhő-ábrázolatokban.

S **elsőként** legyen megnevezve az a közös, amely azt mutatja, milyen is Felhősi István festőkaraktere. Ő a felhő-piktúrában rábukkant a festők vágyalmára: a festészet anyaga és a kreált látvány egységére. A felhő, a lomb, a víz festékfolt. S fordítva pedig: a festékfoltokkal azonosítható pl. a felhő, a lomb, a víz.

Azt venném **másodjára**, hogy ha valaki ránéz e barokk cumulusokra, pehelyfelhőkre, azaz cirrusokra, avagy a gomoly-gyerekeknek nevezett cumulus humilisekre, akkor biztos lehet abban, hogy Veszprémben tartózkodik. Az külön vizsgálat tárgya, hogy a felemlített három égbolt közül melyik is borul éppen rá. A látványfelhők (vö. látványpékségek) között pedig felfedezhetőek a homogén felhőrétegek, a

stratusok és az üllő alakú záporfelhők, a cumulonimbus is. A formák nem pusztán a felhők fajtáira, keletkezésük körülményeire utalnak, s magyarázzák, hogy adott körülmények között miért az adott felhőket látjuk, de a saját egű Veszprémet is jellemzik.

A veszprémi felhők, jöjjenek hidegfronttal vagy sívó meleggel, északról vagy a Földközi-tengertől, esetleg egy író regényéből, kicsit mások, mint a Siófokról, Pápáról vagy Várpalotáról születők és elhalók. Megmutatkozik bennük ugyanis az enyhe, a vanillinszagú fagyaltnál tapasztalható, a veszprémi stich. Nyilván nem amiatt, ahogyan létrejöttek, ahogyan szellőktől emelten, szelektől vontatva, viharoktól taszigálva, orkánoktól egybetorlasztva vonulnak, s ahogyan vetélkednek belsejében (mintha Cholnoky Viktor kísértetnovellájában) a természeti erők, hanem mert: *veszprémi szemmel* néznek rájuk.

Felhősi felhői is, erre a felhőtípusok utalnak, a négy évszak városi egének enciklopédiáját alkotják, de bármily különös is, úgy, hogy a helyre, az itt-létre utaló attribútumra nem hivatkozva. Nincs itt épületrészlet, fa, repülő, de madarak sincsenek (mondjuk csókák, ha a várban volnánk, galambok, ha a Margit-romoknál, ha pedig a Csatár-hegy közelében, akkor réti héják), mondanám, a felhőtáj önmagukra a pára-félékre redukálódik, ha nem látnám magam is, miféle megismételhetetlen és fantasztikus formákat, mozgásokat és színeket produkál az égbolt. Mélyebbről fakad a vidék ismerete.

Félő, hogy ezt a négy évszako felhőtárlatot lesz majd utódunk, aki nem fogja hitelesnek látni. Félő, hiszen az éghajlatváltozás következtében a négy szezon kettővé alakul át, s a tavasz és az ősz úgy foszlik semmivé, hogy emlékét sem hagyja a maga égboltjának, a maga égi jelenségének. Magára maradhat a város a maga két évszako ég-változataival, s ha igaz, akkor lesz kor, amely Felhősi emlegetett műveire úgy pillant, mint régész a soha vissza nem térő múlt relikviáira.

E festészet **harmadik** közös jellemzője: itt minden grandiózus. A felhők, a fák, a víz. Hogy honnan származik ez a monumentalitás-igény, ez a vonzódás a

színpad-nagylátványhoz? Felhősi szakmája, a restaurálás, a templomok belsejének ismerete mindezt eléggé indokolja. A festőművész képkészítési algoritmusai nem intézményes képzőművészeti stúdiómaihoz köthető, hanem a mindennapi praxisához. A céhes versus művészi mentalitás közt azonban nem hezitál az alkotó, de ki sem élezi az ellentétüket. Úgy látja, és ebben azonos a véleményünk: a művészet, már ami az utolsó másfélszáz évét illeti, nem egyéb néhány sikerrel azonosított kultúrtörténeti alakzatnál, amelyekben egynéhány jegy felértékelődött, néhány pedig eltűnt.

Világa **negyedik** jellemzőjéről egy Felhősiről szerzett tapasztalatom révén beszélek. Vagy húsz éve, véletlen találkozás eredményeként két napig együtt jártuk Rómát. A Trastevere legszebb terén a Santa Maria in Trastevere 11. századi mozaikjait bámulva én a középkor első nyugati keresztény rózsábrázolataival szembesültem, ő pedig azzal, miként restaurálják a falképeket. A Via Giulián, az ékszerészek templomában a Raffaellókért (?) rajongott, és azért, hogy kicsi templomba hogyan lehet jelentős művet befesteni.

Azt figyeltem meg akkor, azóta pedig kontrollálhattam is, hogy Felhősi István pályafutásában a vizuális kérdések mellett egyre-másra olyanok is feltűnnek, amelyek nem kizárólag a festőművészek jellemzői. Például látom, hogy szüntelen foglalkoztatja az elfolyó idő kérdése. Akárha az erdőt, akárha a felhőket választja festményei tárgyául, az illékonyt, a lombos, a rezgő-mozgó gallyai miatt megragadhatatlant, a párafoszlanok miatt kontúrját meg nem tartót igyekszik pigmentek és felületek révén visszaadni. Nem tudom, nem kérdeztem tőle, hogy számára hogyan válik hitelessé egy festmény: mit is fest le, s mihez viszonyít? Vannak-e olyan normái, amelyeket minden munkája modelljétől számon kér, és persze maguktól a művektől

is, avagy éppen önmagától, a festést elvégzőtől? Vagy ez időben változó, helyzettől függő? És hogyan van jelen a kora, a saját élethelyzete? S hogyan van bátorsága lefesteni azt, ami szüntelen változik? S hogyan, hogy tudja: akkor a legizgalmasabb a képe, amikor nem logikusan gondolkodik, s olyan szabálytalanságokra képes, amelyekről kihullhat a kézből az ecset, s elpirulhat a festők istenének orcája?

A középkori hagyomány-értelemben létrejött mester, a mai fogalmaink szerinti kismester tehát Felhősi István, aki a saját mikrokozmoszán belül univerzumot képes alkotni, s ráadásul ennek az értőit, befogadóit is meg tudja szólítani. E rangos kismesterséget pedig tematikailag, munkamódszerében, életvezetésben kiteljesíti.

Ilyenféle aprólékosságokat illetően Veszprémnek létezik hagyománya. Az első őse Felhősi Istvánnak nem más, mint a geográfus Cholnoky Jenő. Ő az, aki eszményi részletesen tárta fel s hangulatosan írta meg alig száz évvel korábban a Balaton és Veszprém földtörténetét, s ő, aki példamutató módon társította a hely geológiai múltjával a város civilizációs történetét. Azt hiszem, a hely szelleme ebben az alapos, részletekbe menő, mozaikkirakós módszerben leli kedvét. Azonban őse Felhősinek az anekdotázó Eötvös Károly is, avagy a festők között a minden utcában a bakonyi sármot megtaláló és megfestő, a visszatérő mozzanatok (motívumok) hasznát fölismerő Ircsik József. Veszprém máskülönben a kismesterek városa. Kismesterként fényes Csikász Imre, Nagy Sándor, Ircsik József és Bojtor Károly. Kismesterré nemesedett a legutóbbi időben Szilágyi László és annak látom Györgydeák Györgyöt is. A felhőt-erdőt-vizet festészete tárgyául választó Felhősi István, bizvást állítható, a társuk.

Cebula Anna

Gondolatok a 3. Textiltriennáléről

Vigh Krisztina:
Talált világok
osztálya

2009-et írunk, s már negyven éve jelen van a kortárs művészeti életben a modern textiles szakma. Amikor 1968-ban megrendezték az Ernst Múzeumban a *Textil Falikép 68* című kiállítást, felhagyva a mamut össziparművészetet felsorakoztató tárlatokkal, senki sem látta előre a jelentős sikert, amely bekövetkezett, bár az évszámmal ellátott cím sugallta a folytatás elképzelését is egyben. Frank János művészettörténész, aki jelen volt, amikor a falakra kerültek a művek, érezte, hogy egy nagyon fontos fordulóponthoz érkezett a textilművészet, ezen belül a textil falikép, a faliszőnyeg, amely abban az időben vált népszerűvé a monumentális, lakberendezési feladatokra is alkalmas mivoltával. A kiállításon olyan iparművészek vonultatták fel alkotásaikat, akik e témával évek óta foglalkoztak, kísérleteztek, és most bemutathatták, mire képesek.

A *Textil Falikép 68* kiállítás olyan figyelmet keltett Budapesten, hogy a szervezők úgy döntöttek, vidéken is népszerűsíteni kell az újszerű műfajt. Így került sor arra, hogy 1969 szeptemberében a szombathelyi Savaria Múzeum közönsége is láthatta az anyagot.

Ez a tárlat lett a sorozat elindítója, ez jelentette az áttörést. A pozitív következmény abban nyilvánult meg, hogy a csaknem kivétel nélkül a fővárosban élő művészek Szombathelyen találtak maguknak rendszeres bemutatkozási lehetőséget, annak köszönhetően, hogy Vas megye vezetősége, a Savaria Múzeum akkori igazgatójával egyetemben, megállapodott abban, hogy itt teremtenek fórumot a textilművészetnek, létrehozva 1970-ben az *I. Fal- és Tértextil Biennálét*.

Azóta, 1970-től 2000-ig, textilbiennálék keretén belül tudtak bemutatkozni a művészek, majd 2003-tól a

textiltriennálék rendezésére került sor. Az elmúlt 40 év alatt ötféle kategóriában vehettek részt a művészek a kiállításokon. Az első és alapvető a kiindulási kategória, a fal- és tértextil lett, amit aztán az ipari textil, a minitextil, valamint a zászló és a szalag műfaja követett.

A 2009-es 3. Textiltriennále megnyitóját, a már hagyománnyá vált kőszegi kiállítás előzte meg a Zwingerben. A Zwinger ódon falai között a 2. *Textiltriennále* díjazottjainak tárlata bemutatta a 2006-os évben jutalmazott 19 textilművész alkotásait (Aranyosi Zsuzsanna, Balázs Irén, Csertő Rita, Fehér Beatrix, Gink Judit, László Edina és Szigeti Vanda, Latin Anna, Mátrai István, Molnár Mária Virág, Morvay Ibolya, Nagano Goro, Nakano Emiko, Pájer Emília, Vajda Mária, Vereczkey Szilvia, Vigh Krisztina, Weigel Almira és Zelenák Katalin).

A 3. *Textiltriennále* a „Jelen-lét” címet kapta, ahogyan azt a pályázati felhívásban Wehner Tibor megfogalmazta: „A jelenidejűség (a kor, amelyben élünk) és a létezés (az anyagi világ alkotóelemének, részesének lenni; van-ni) fogalmainak összevonásával – JELENLÉT; majd az összevont alak finom szétválasztásával – JELEN - LÉT – a két önálló fogalom eredeti jelentésköréin messze túlmutató, súlyos eltérésekkel és erőteljes hangsúlyokkal gazdagított, bonyolult jelentéskörök teremtődnek, s (művészi) megragadásával dús jelentéstartalmak bonthatók ki.”

A kiírásnak megfelelően sok érdekes és színvonalas munka született. A fal- és tértextil kategóriában a hagyományos gobelin technika reneszánszát éli. Sok művész készítette el művét szövöszéken. A kiállításon az Oktatási és Kulturális Minisztérium fődíját is Nagy Judit *Predestinatio V.* című gobelinje kapta. A tervezett 10 db, egyforma méretű falikárpitból álló *Predestináció* című nagy sorozat ötödik elkészült darabja. Ahogyan Nagy Judit elmondta: a sorozat egy magánmitológiai történet – egyéni kánonon belül. A sorozat minden darabja egyben önálló mű is. Az előző korszakokhoz képest visszatérés figyelhető meg a sorozatok ritmikus felvonultatásához, vissza a sík felé. Fegyelmezett kompozíciók, a rend, az egyensúly, az érték jelenléte, a minták, motívumok fegyelmezett egymásutánja. A LÉT jelenben való megjelenítése – a makacs tények és az adott körülmények között.

A gobelineken kívül természetesen jelen voltak más technikák is, olyanok, mint a kollázs, kézi és gépi hímzés, applikálás, nemezelés, kézi festés, szitanyomás. Itt szeretném kiemelni egy másik díjazott, Vigh Krisztina *Talált világok osztálya* című, vegyes technikával készült munkáját, melyet a mindannyiunk fényképgyűjteményében fellelhető osztálykép ihletett. Az éterien könnyed kompozíció kifeszített vásznonból áll, mely elé rétegesen függesztett lehetfinom anyagra „rajzolt” hímzésfelületek az „összemosás” effektusával kelnek életre. A befogadó majdhogynem beléphet az

Illésy Lenke:
A női lét három jelene

alkotás rétegei közé. Szintén rétegekből, azaz kettőből áll Polgár Csaba *Jelen-lét- Múltja (a jelen – Jelene (a) Múlt* címet viselő berendezett felület, ahol fakéreg darabok utalnak a múltra, amikor még fa volt és az alatta levő vásznon frottázs, mint egy leplen lenyomatként jelzi a fa struktúráját, fennmaradt jelenét (?).

Áttérve a textildesign-ra, szeretném elsősorban kiemelni Illésy Lenke ruhakollekcióját, mely az Oktatási és Kulturális Minisztérium díját kapta. Az ezüstösen csillogó, három darabból álló öltözék *A női lét három jelenét* mutatja be, a nők életének legfontosabb feladatát, az anyaságot jelképezve. A has tájékon megjelenő, egyre nagyobb redők képesek szabad és kényelmes mozgást biztosítani a várandós anyukáknak. Szintén design kategóriában szerepelt Urbánfy Éva *Filctárolók I-V.* címet viselő alkotása. Filcből készítette el a római gabonatartó agyagedényekhez hasonlatos tárolóit. Finom nyers, monokróm színezésük miatt minden háztartás hasznos és egyben díszes eleme lehet.

Remsey Flóra ismét a múltba nyúlt vissza a *Herceg* című két darabos textilrekonstrukciójával, melyet a Visegrádi Vár számára állított össze. A narancsvörös-aranyárga, valamint a zöld-aranyárga színek kombinációjú „szövetpapérok” reneszánsz motívumkincseket tartalmaznak.

Tovább haladva a triennále kollekciójában, eljutottunk a nemzetközi kategóriákhoz: a minitextilhez, a zászlóhoz és a szalaghoz. A minitextil megszületése összefüggésben áll a hatvanas évek avantgárd mozgalmával. A három T: Támogatott, Túrt, Tiltott

Zászlók a mellvéden

besorolás nem terjedt ki a minitextilekre. Az akkori kultúrpolitika nem tartotta „veszélyesnek” ezeket a piciny műveket, amelyek apró méretük ellenére, igen súlyos, tartalmas információkat voltak képesek közvetíteni. A 3. *Textiltriennále* minitextiljei közül Bányász Judit *Mentés* című alkotását emelném ki, amely népművészetünk féltve őrzött kincseit próbálja a jelenből átmenteni a jövő számára, a motívumokat egy képzeletbeli CD-re másolva.

A békebeli időket idézi a csipkéből és organzából elkészített zikkurát-formát felvett *Mag – egy darabka béke 2008* című alkotásában a japán Hara Sugane.

A zászló kategóriából – melynek első bemutatkozása az 1996-os *Millecentenáriumi Biennálén* volt – Golarits Erzsébet *Emlék keletről* című, fekete alapon ezüstös-azsúros-mintás zászlaját szeretném megemlíteni. A középkori rózsablakokra emlékeztet, azzal a különbséggel, hogy a motívum világa kimondottan keleties elemeket tartalmaz. A borzalmas ötven éves szovjet elnyomást temeti a litván származású Incirauskiene Zita a *Szép emlék* című zászlaján, mely a halottas házaknál használt, fekete-sárga rojtos gyászzászlókhöz hasonlít. A címválasztás a függetlenség visszanyerésének örömét tükrözi. A lengyel születésű Levittoux-Swidarska Barbara *A létezés ragyogó és könnyű oldala* címet viselő, organzára felapplikált, fekete és arany kelmeccsikből készített zászlaja olyan,

mint egy rügyező, leveleit bontogató növény.

Végül, de nem utolsósorban, szeretnék szólni a legfiatalabb triennálés kategóriánkról, a *szalagról*. Először is tisztáznunk kell: mi is az a szalag textilművészeti leg. A szalag-műveknek a szélessége nem haladhatja meg a 20 cm-t, a hosszúságuk viszont végtelen lehet, ahogyan az a kígyózó, tekergő szalagoknál, szerpentineknél megszokott. Itt két munkát ismertetnék: az első Baktay Patrícia *Summázat 2008* címet viselő, papírmásé táblákból összerakott alkotása, melyre ősi motívumok vannak ráhímezve. A másik pedig Csovelák Edit ritka szövésű, zsákvászorra apró, „dekor” ruhacsipeszek által kirajzolt, kereszténységünk jelképrendszerét bemutató munkája, melynek az *Örökség* címet adta.

Befejezésül szeretném kifejezni örömeimet, hogy a nehéz idők ellenére a művészetnek, főképpen az itt ismertett textilművészetnek én biztosítottak látom a LÉTÉT a JELENBEN. A szorongatott művésztsadalom nem adja fel oly könnyen, és küzd céljaiért, küzd magáért a művészetért, mint LÉTÜNK fontos és elengedhetetlen eleméért! Ezt igazolják a számadatok is miszerint a 3. *Textiltriennálén* 25 országból több mint 200 alkotó mutatkozott be. Kitartó munkálkodásuk nemcsak látványos, eredményes is.

(Kőszeg, Zwinger - Szombathelyi Képtár, 2009. május 9–szeptember 13.)

Kostyál László

Cvetka Hojnik és Franko Vecchiet kiállításáról

A kortárs nyugati képzőművészet egyik legfontosabb jellemzője, hogy nem tűr el semmilyen általános szabályt, semmiféle definíciót, sem formai, tartalmi, vagy funkcionális meghatározottságot. Úgy beszélünk tehát egy magától értetődőnek tűnő fogalomról, hogy annak nem létezik adekvát módon körülhatárolható tartalma. Talán éppen ez az izgalmas benne, hogy ugyanarról beszélünk, de mást értünk alatta. Paradox módon sokszor a tézis és az antitézis is befér ugyanabba az entitásba. Mindez persze nem írható kizárólag egyfajta spontán evolúció számlájára, hisz a művészet a mindenkori társadalmi közeg igényeit elégíti ki, akár létezik annak közös eredője, akár nem. Korunkban tehát éppen nem létezik, ezért válhatott a „valóságról” történő vizuális beszéd – vagyis a művészet – területén kulcsfogalom a egyediség és a kreativitás. Nem az a lényeg, hogy ez a beszéd hogyan szól, vagy milyen a hangszíne, és nem is az, hogy mit tekint valóságnak. A lényeg a párbeszéd van, a diskurzuson, és a másik véleményének tiszteletben tartásán.

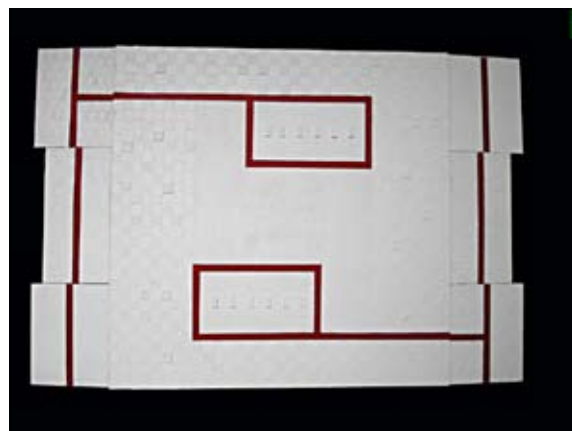
Részben talán ilyen alapvetések sorjázna a szemlélő fejében Cvetka Hojnik és Franko Vecchiet közös kiállítása kapcsán. Két teljesen eltérő művészi világot képviselnek, azonban, bár eltérő megközelítéssel, ugyanarról beszélnek, és vizuális téren sok szempontból hasonlóan is gondolkoznak. Így alapvetően adott a diskurzus lényege, hogy nem elbeszélnek egymás mellett, hanem egymást kiegészítve, közösen jutnak el valahova. Fokozza a szellemi izgalmat, hogy képi kiindulópontjuk, ha úgy tetszik, képi építkezésük alapegysége sok esetben azonos, és ez nem más, mint a szabályos négyszög, ami különösen gazdag asszociációkra kínál lehetőséget.

Először is a szabályos négyszög az emberi építkezés alapformája. Ez nem csupán a legegyszerűbb épületek alapját képezi le, hanem ilyen formájú a kváderkő vagy a téglák is, amelyből a ház épül, annak szimbóluma, hogy képesek vagyunk magunk körül második, mesterséges természetet kialakítani. Átvitt értelemben azonban ilyen, látszólag egyforma alakú építőkövekből épül fel, ház módjára, az emberi társadalom is. Ugyanakkor ez a végtelenül egyszerű forma megközelíthető az absztrakció oldaláról is. Egy bonyolult test részletei is egyszerűsíthetők mindaddig – egy szinten túl persze a lényeg elvesztésével –, amíg a megmaradó részt már csupán egy szabályos négyszögnek fogjuk fel. Ebben az esetben a jelentésben rejtőző lehetőségeknek csak fantáziánk kreativitásának véges volta szab határt.

Anégyszögoldalainak száma másféle, filozofikus spekulációk felé is utat nyithat. Nem csupán a négy őselemet jelképezheti, de a négy évszakot, vagy éppen a négy temperamentumot is, bár a számmissztikában való elmélyülés a két művésznél aligha képez lényegi elemet. Egészen azonban mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül ezeket az értelmezési lehetőségeket, hiszen, ha az emberi társadalom építését említettük, a kultúrának és a gondolkodásnak ezek alapelemeit képezik.

A képei alapanyagaként elsősorban textilt (akril) használó Cvetka Hojnik a képi motívumok redukciójában radikálisabb Franko Vecchietnél. Alkotásain mindössze két színt használ, sőt, ha elfogadjuk azt a hagyományos tételt, hogy a fehér „nemszín” (vagyis az üresség szimbóluma), akkor csak egyet. A vöröshöz gazdag szimbolikus jelentéscsokor kapcsolódik, ugyanúgy ez a színe a tűznek, mint a vérnek, a haragnak vagy a szenvedélynek. Hojnik sajátos eszközt használ fel annak érdekében, hogy egyrészt a vörös egyetlen, tiszta színként, jelképes mondanivalóját árnyaló vagy módosító – vagyis bepiszkító – felhangok nélkül jelenhessen meg, másrészt azonban ne kelljen lemondania a képen szereplő szabályos négyszögek lényegi különbségének érzékeltetéséről sem. Vagy eltérő felülettel alakítja ki a négyszögeket, vagy nemes egyszerűséggel kilép a térbe, és azokat kvázi kollázsként, az alpból kiugró, vagy éppen abba bemélyedő felülettel jeleníti meg. Előfordul, hogy négy eltérő síkban jelennek meg a négyszögek, részben egymás mellett, részben egymást befogadva, kép a képen elven, vagyis akár önállóan is értelmezhetően.

Hojnik elvonatkoztatott, sajátosan kódolt vizuális nyelve kétségkívül erős érzelmi töltéssel

Cvetka Hojnik
munkája

Franko Vecchiet
munkája

bír. Képeinek értelmezéséhez a művész alapvetően emocionális beállítottsága képezheti a kulcsot. Lelki történések, belső viharok vagy éppen szélcsendek vizuális lecsapódásaival állunk szemben, amelyek boncolgatása egyrészt az intimitás határát súrolja, másrészt azonban, mint egy tükörben, önmagunkat is felfedezhetjük bennük.

Szubjektivizmusával szemben Franko Vecchiet hűvös objektivitásra törekszik. Konstruktív-geometrikus kollázsokat készít, amelyek egymásra ragasztott elemei, bár megmaradnak a sík felületen, részben takarásban vannak. Hojnikkal ellentétben rengeteg, ugyanakkor

visszafogott színárnyalatot használ. Kompozícióinak számos kis négyszöge önmagában sem egyszínű. Színfoszlányai nem maradnak meg egy-egy négyszög kontúrjain belül, hanem gyakran a szomszédos elemen is folytatódnak, vagyis a szín és a forma független egymástól. Munkái alapvetően a társadalmi strukturálódás jelképei, kérdésfelvetése mindenekelőtt ennek belső viszonyaira és folyamataira irányul. Az értelmezést elősegíti a kollázsok egy részén, máskor, újságlapként önálló installációs kompozíciók alapelemeként feltűnő nyomtatott szövegrészletek feltűnése is.

Vecchiet más alkotásain mintha maga az univerzum jelenne meg, és ezek segítségével a művész filozofikus létkérdéseket boncolgat. Olyan ellentétpárokat állít egymás mellé, mint a nappal és az éjszaka, a véges és a végtelen, a tiszta és a tisztátalan. E művein, talán a bölcselkedés érdekében is, elhagyja a konstruktív képépítést, és lágy líraisággal komponál. Az előttünk megjelenő közeg természetesnek hat, és élesen polemizál iménti munkái geometrikus szigorával.

Hojnik és Vecchiet munkái nem csupán egy téren belül jelennek meg, de részben közös kompozíciók alkotóelemeiként is. A képeket alapvetően jellemző kétféle – férfi és női – princípium ezáltal összefonódik, és egy újabb asszociációs lánc megindulását teszi lehetővé. Az „én” és a „te” itt új minőséggé, „mi”-vé fonódik össze, oly módon, hogy az alkotórészek megtartják eredeti tartalmukat is, de együtt lényegileg többet, mást, újat képeznek, ami a tárlat talán legérdekesebb és legizgalmasabb vonását képezi.

(Körmend, Batthyány kastély, Sala Terrena Galéria, 2009. október 3-31.)

Péntek Imre

A „fénykereső” festő

Budaházi Tibor: 55

Budaházi Tibor:
Az út

Néha nem hiszünk a tényeknek, kételkedünk, fanyalgunk, főként, ha egy olyan művészről van szó, akit nap, mint nap látunk, személyesen jól ismerünk. Nem hisszük el, hogy egy olyan kortárs festőművészről-grafikusról van szó, aki ugyan Zalaegerszegen él, jó harminc éve, tanít a Mindszenty Általános Iskola és Gimnáziumban, de országos, sőt, nemzetközi ismertségével ki is válik a saját mindennapi közegéből. S aki történetesen 55 éves lett. Nyilvánvaló és természetes, hogy a város intézménye, a Keresztury ÁMK Kiállítóterme évfordulós tárlatot rendez a város jeles művészenek. Egy kicsit emlékező és egy kicsit az új művekre koncentráltó válogatást ad a gazdag életműből, a több évtized terméséből. Több korszakból, mondanám, de inkább módosulásokról beszélhetünk, variációkról – mert ezen az életművön végigvonul egy igen következetes analitikus látásmód, mely félretolja a felszínt, a látszat- és

látványvilágot, és makacsul, koncentráltan tör a lényegre, az egyre, arra, ami az origója mindennek. Olykor valóságos nyomozást folytat az „eltűnt idő nyomában”, felszínre hoz, leleteket ment, vizuális régészeti ásatást folytat, de nem a személytelen időfolyamban, hanem a személyes múltban, a kollektív tudattalanban. Ez a festői „archeológia” képekké válik, izgalmas felületekké, rejtélyes kompozíciókká.

Olyan alkotóval van dolgunk, aki a kortárs képzőművészet élvonalában dolgozik, aki jelen van az országos tárlatokon – nem fél megmérteni magát –, s nem ritkán díjakkal övezve tér haza, az otthonát jelentő városba, Zalaegerszegre. Vajda Lajos-díja, vagy a Magyar Grafikáért Alapítvány-díja éppúgy fémjelzi szakmai felkészültségét, mint a *Keresztény Ikonográfiai Biennálékon* vagy *Festészeti Triennálékon* szerzett elismerések.

Mégis, vannak kérdések, hisz valljuk be, nem mindig és nem mindenkor egyszerű a befogadó dolga, bizony Budaházi megdolgoztatja a szemlélőt, már avval is, hogy feltételezi: birtokában van bizonyos tudásnak, amire képein hivatkozik, utal, amely a megértésében „vezetheti” az érdeklődőt. Tudja, mi a különbség a kereszt és az András-kereszt között, s azt is, a jel – olyan elvonatkoztatás, amit az érzéki kavargásból hívtunk elő, értelmezni a köröttünk hullámszó, olykor kaotikusnak tűnő tárgyi világot. Feltételezi, hogy alkotótársa – a néző – továbbgondolja a látottakat, és értékeli azt a fajta vizuális trouvaille-t, amivel a festő lépten-nyomon megkínálja.

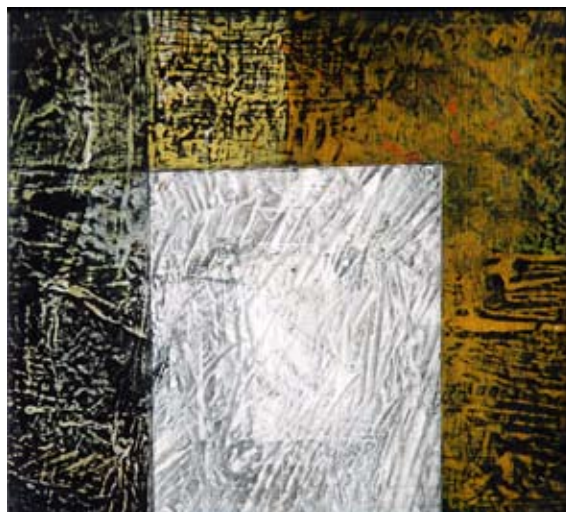
Gondolkodtam magam is, mivel juthatnék-juttathatnék közelebb ehhez a kétségtelenül zárt (zárványos) képi világhoz, amelynek kiváló értelmező vannak, mint Hann Ferenc, vagy Novotny Tihamér, de az újabb és újabb megközelítések „feltárásai” tovább árnyalhatják az elemzés(ek) horizontját. Ezért néhány fogalompárt hívok segítségül, amelyek eszközei, fogódzói lehetnek a közelítésnek, feloldásnak, a megfejtésnek...

Rész és egész...

Budaházi Tibor számos képének címe: Töredék, rétegek, de maguk a képek is jobbára részek, részletek, torzók – ha szójátékkal élünk: rések –, amelyen át egy titokzatos világba pillanthatunk. Egyszóval: az egész helyett a rész áll helyt. A modern ember a huszadik század elején döbrent rá: a totalitás elveszett, a teljesség álma szertefoszlott. Budaházi képein a részek, részletek, fragmentumok kell, hogy felidézzék az elveszett, széthullott egészet. Az aranykort, az

Budaházi
Tibor:
Kompozíció
1986

Budaházi Tibor:
Kompozíció
1999

Édent, ami mindmáig foglalkoztatja képzeletünket. De más motívumra is hivatkozhatunk. A modern világ túlszűfolt látványvilága olyan reakciót is kelthet, amely lemondás erről a kaotikus áttekinthetlenségről. Sajátos vizuális aszkézis az, ami ezeken a szikár, lényegre törő, gondosan megkomponált képeken megjelenik. Mégis, ha valamiről lemondunk, akkor adni is kell helyette valamit... A Budaházi-képek néhány puritán jele – kereszt, háromszög – egy rendkívül gazdag, finoman megdolgozott háttér előtt manifesztálódik, s ennek a háttérnek festői-grafikai izgalma, intenzitása az, ami kiegészíti ez a szikár, konstruktív látásmódot. A rész tehát kiváltja az egészt, felidézi, provokálja, elindítja a fantáziát, a kép dimenzióit nemcsak a síkban, a térben, hanem a tudatban is megkonstruálva.

Archaikus és modern... Ez is egymásnak ellentmondó fogalompár. Pedig éppen Budaházi képei bizonyítják, mennyire összefüggenek, egymásra utalnak. Az archaikus jelek, fantáziaírások, roncsolt szerkezetek, maradványok egyfelől az ősi kultúrák hírnökei, másfelől lecsiszolódott, sűrített, emblematikus zárványok, amelyek az elvonatkoztatás magasrendű (logikai) konstrukciói.

Tárgyiasság és szubjektív megjelenítés... Ez is ellentmond egymásnak. Budaházi fel tudja oldani ezt a rejtélyt is... Hisz a különféle levél-, okmány-, vagy kódextöredékek a maguk tárgyi valójában jelennek meg, ám mindegyiken ott a kézjegy, az emberi szubjektum nyoma, egy család története, egy szerelem festett levélvirága...

Persze, alapvetően – a látszólagos sokféleség mellett – Budaházi képei a létezés, az emberi létezés törekénységéről, kiszolgáltatottságáról szólnak. Hisz majd mindenütt látható a roncsoltság, a sérülékenység, a kegyetlen erők munkájának eredménye. Az ép, működő szerveződések holt struktúrák válnak, a leépülés, a megsemmisülés árnyékaitól kísérve. A végtelen idő és az

isteni igazság előtt minden fundamentumunk recsegve összeomlik, ahogy Pascal írja, és feneketlen mélységek nyílnak meg alatta.

Sorolhatnám még a dichotómiákat, amelyeket ez a festészet felmutat. Talán éppen ezért hatnak a sötét tónusú képek – bár épp ezen a kiállításon, a korai munkák köréből vannak vidámabb témák, színesebb megfestések is –, mert feszített pólusok között sugároznak energiákat, a delejező, jelekkel meghintett, hihetetlen intenzitással megfestett képmező (gyakran) a szakralitás színhelye... Tulajdonképpen az átmenetiség, a köztes lét lenyomatai fogalmazódnak meg itt: melankóliájuk, líraiságuk ezért csap meg, miközben be akarunk hatolni – Novotny Tihmár jelzői szerint – ebbe a „szomorú és hősiés” képi közegbe.

És még valami: az analitikus elme rétegről-rétegre lehántja a dolgok felszínét, és az üresség, a semmi helyett egy spirituális rétegre talál. Budaházi Tibor festészete ennek a kutatásnak, „fénykeresésnek” is szép példája. A spirituális réteg, elem ott rejtőzik a bomló anyagban, a kaotikus kavargásban, előragyog, fényt ad, világít... Nevezhetjük ezt a sugárzást a „világ világosságának” is.

Az „évfordulós” tárlat egy kiteljesedő pálya emlékezetes állomása volt. Mérföldkő az úton. Mely reményeink szerint messze és magasra vezet.

(Keresztury ÁMK Kiállítóterme, 2009. szeptember 15–október 31.)

Részlet a kiállításból

Marton Zoltán

GébArt 2009

Eldöntött tény, hogy a Gébárti Alkotótelep életében új fejezet kezdődik az elkövetkező nyáron. Tudjuk, az elmúlt három év a kerámia műfaji és technikai bűvöletében telt a zalai tó partján. Úttörő vállalkozásról van szó, hiszen sem a helyszínen, sem a megyében ilyen magas szinten ez a művészeti ág nem képviseltette magát eddig. A kezdeti nehézségek és kételyek ellenére Skrabut Éva elhatározása – hogy kialakuljon egy működőképes infrastruktúra és formálódjon egy nyugat-magyarországi kerámiaszimpozium – sikeresen realizálódott. (Nem csekélyrészülve a zalai alkotótelepek minőségi működését kritizáló, önös érvek amúgy sem nemesacélból kovácsolt pajzsán.)

2009 a lezárás, a befejezés, talán azt mondhatjuk, hogy az összegzés éve. Tehát visszanezve együtt is értékelhető, viszonylagosan komplex időszak végén vagyunk – amely valójában valaminek a nyitánya is lehetne. Mert mondjuk ki, nehéz beletörödni, hogy egy dolog, ami – valóban szinte a semmiből – ilyen minőségi módon bontakozik ki, megszületése után céltalan energiák kusza visszhangjaként, raktárban porosodó leltári számok halmazává váljon. És állítható ez, annak a folyamatnak az áttekintése után, ami ezen a három nyáron itt, Gébárton, a kerámiaszakma első helyi műhelyeiben végbement. A kezdeti botlásoktól, a progresszív műfaji és technikai kérdések felvetéséig.

K. Krawczun Halina, és férje Keményffy Gábor (mindketten Csekovszky Árpád és Schrammel Imre tanítványai) együtt olyan központi magként tudták működtetni az alkotótelepet, amely szellemiséget és technikai tudást ötvözve, irányt és karaktert adott a folyamatoknak. Fontos ez, hiszen mint tudjuk, a meghívott, különböző gondolkodású és identitású művészek közössége önmagában még nem feltétlen alkotócsoporthoz tartozhat. Azonban az együttléttel, együttlakkal, meg persze a szilánkos, a közös nyelvet néha nehezen találó beszélgetések, a megszabott elméleti koncepció mentén azonos nevezőre tudnak hozni, akár egymástól látszólag végletesen eltérő karaktereket is. Persze, ha szükséges. Így lesz a lengyel, egyiptomi, vajdasági és osztrák származású

meghívott művészek csoportjából, egy nemzetközi kerámiaszimpozium alkotóközössége. Így értékeli át kicsit talán a hely szellemével összekapcsolva mindenki a saját ambícióit, terveit, és gyúrja, mintázza végleges formává elképzeléseit. Vannak, akik ennek megfelelően visszatérnek a használati tárgyakhoz – persze csak elméleti szinten –, és értelmezik újra annak formavilágát, saját hangjukra, stiláris elképzeléseikre alakítva. Vannak, akik egyértelműen átlépnek a szobrászat kategóriájába – és ettől kezdve úgy is kell beszélnünk műveikről.

Vannak, akik visszafogott vagy dekoratívabb formavilágú – a kerámia műfajához amúgy is közel álló, talányos szépségű tárgyak elkészítését tűzik ki célul, és vannak, akik műfaji, technikai kísérletezések kockázatos helyszínéül választják a gébárti műhelyt. Olyan résztvevő nincs, aki ne érezné a teljesítés, a közös gondolkodás és munkálkodás izgalmát.

Azoknak, akik mindhárom nyáron vendégei voltak a telepnek, különösen érdekes végignézni együtt a három év teljesítményét. És végiggondolni, hogy honnan, hová jutottak. Érdemben bele tudott-e szólni a kiteljesedő életművekbe a helyi szellem? Vagy kósza kaland volt csupán, kitermelt és itt hagyott klónokkal, az oeuvre eddigi darabjaiból? Tudtak-e élni a lehetőséggel a megújulásra? A helyi tapasztalatok beépültek-e a gondolkodásba, a folyamatokba? Mertek-e újra és újra kockáztatni? Vagy maradtak az unalmas, évek óta begyakorolt szakmai fogásoknál, egyéni konvencióknál? Kérdések halmaza sorakozik, és az elkövetkező időszakban már nehezen kapunk választ. A Gébárti alkotótelep vezetői a zalai, göcseji agyagművészek hagyományaira hivatkozva joggal gondolták, hogy „magasabb” szintre lehet emelni a helyi kerámiaművészet jelenét. Így akarva-akaratlan kiengedték a szellemet a palackból. A gyűjteménygyarapító szándék, önmagában nem lehet elég indok, legfeljebb nemes, ámde esetünkben igencsak elégtelen gondolat. (Nem beszélve a gyűjtés, a gyűjtő koncepciójának mibenlétéről, és tervszerűségéről.) Kívánhatunk-e újabb fogást, újabb falatot, ha az előzőt sem rágtuk meg, és az ízek szinte szét sem olvadtak a szánkban?

Tudunk-e befejezhetőként gondolni az elmúlt időszakra, mikor még éppen csak érintettük a kerámiaművészet kontúrjait? Azt gondolom, hogy nehezen.

A lengyel kerámia az idei évben három fővel képviselteti magát Gébárton, közülük **Bozena Uryga Malczynska** másodszer résztvevője az alkotótelepnek. Az igényesen és megfontoltan dolgozó művész, izgalmas egyvelegét nyújtja a tárgykészítés, a relief és a kispasztika műfajának. Munkáit a tervszerű és tiszta gondolkodás jellemzi. Szimmetriára és asszimetriára építő kompozíciók geometrikus rendje, lágy hullámú domborulatok, és különböző átmérőjű finom csövecskéből kialakított ritmikus pasztikai játékok jelennek meg alkotásain. Felrakással készült nagyméretű üveg, vagy butellaformája, egyértelmű folytatása a tavalyi évben használt formavilágnak, megerősítve a logikai fonal továbbvitelét. Tavalyi fekete kerámiával ellentétben az idei évben szimplán villanykemencében égette ki tárgyait.

Krzysztof Brzuzan munkáin szinte azonnal tetten érhető, hogy alapvetően szobrász végzettségű. Könnyed, játékos kedvvel alakítja az anyagot, kissé Picasso-t idéző kecskefiguráit. Láthatóan jól érzi magát ebben a világban, de valljuk be, sokat nem kockáztat. Bájos, problémátlan világ, szinte azonnal megszólít gyereket, felnőttet egyaránt. Nem véletlen, hogy a zsűri az ő egyik alkotását javasolja felállítani köztérre. Ennél tovább mennek rusztikus megmunkálású, nyújtott piramisformái, melyek csúcsának mindegyikén egy-egy külön készült, mázazott pasztikai játékot helyez el jó érzéssel. Kis ablakokkal szabdalta, áttört felületük kellemes, belsejükbe mécseset helyezve pedig az esti kiállítást bensőséges hangulatúvá varázsolva, egyben el is helyezik magukat a tárgyak világának rendszerében.

Harmadszor látogatott a Gébárti alkotótelepre **Eugéniusz Molski**. A karakteres, erős kisugárzású, atraktív személyiséggel rendelkező művész láthatóan megkedvelte a helyi miliót. Formahalmazó, kissé expresszív, erősen festői kerámiái idén is hasonlóan alakultak, mint a tavalyi évben. Együtt látva a három év munkáit, talán egy kicsit jobban érvényesíthette volna a helyi hatást. Folyamatot nem, de egy sajátos világot, mérhető minőséget mindenképpen tapasztalni kerámiáiban. Hozott katalógusait látva, lett volna még tartalék, amiből építkezzen.

Az osztrák **Isabella Primos** először vesz részt az alkotótelep munkájában, sőt mint tőle megtudjuk, egyben először dolgozik alkotótelepen. A fiatal művész nő érzékeny, finom megdolgozású kerámiákat készít. Kierlelt gondolatú és gazdag érzelmi telítettségű pasztikákat. Azt gondolom, mindenképpen az e nyári alkotótelep egyik felfedezettje ő számunkra, annak ellenére, hogy sajnos a technika komisszága miatt legjobb munkája az égetés folyamán széthasadt.

Keményffy Gábor munkája

Tóth Anita szintén először dolgozott az idei évben Gébárton. A hely és a technikai feltételek így mindenképpen újdonságként hatottak számára is. Papírvékonyágú agyaglapokból, rétegről, rétegreépítette pasztikáit, amelyek a 2009-es szimpozion termésében szinte az egyetlen narratív jelrendszert hordozó darabok. *Kitörés* című kis, cellaszerű építményeiben kapaszkodó, gubbasztó, görnyedő alakok, alakszülettek jelennek meg, talányosan tragikus történeteket sugallva a szemlélőnek. „Törékeny”, kecses munkák, megőrzésük, megfelelő raktározásuk nem egyszerű problémaként jelenik meg a telep szervezőinek.

Fürtös Ilka hároméves gébárti munkásságát figyelembe véve elmondhatjuk, hogy egy folyamatos gondolati és „tartalmi” fejlődésnek lehetünk tanúi. Talán ő az egyetlen, mindhárom évben meghívott művész, aki tetten érhetően bevon helyi inspirációkat, ötleteket az alkotás folyamatába. Ready-made-ként kezelve a műhely

Khaled Shirag
plasztikái

Khaled Shirag
munka közben

lábtörlő mintázatát, különböző faktúrákat, „lennyomati” lehetőségeket keresve maga körül, alakítja elegáns vonalvezetésű tárgyait, edényeit, tálcáit és kisplasztikáit. Az első év rusztikusabb, erőteljesebb mintázatú és formájú vázájától, következetes az út a tavalyi és az idei év érzékenyebb, kifinomultabb, mégis gondolatiságában és formavilágában azonos darabjaiig.

Az idei nyár egyik nagy meglepetése **Khaled Shirag,**

Krzysztof
Brzuzan
munkái

a kairói egyetem keramikus professzorának megjelenése volt. Nemcsak azért, mert távolról érkezett, és vízumproblémái miatt kissé késve is – így alig egy hete volt munkáinak elkészítésére –, hanem azért is, mert egyetlen Európán kívüli résztvevőként valóban új, megtermékenyítőnek ható szemléletet tudott hozni a telep életébe. Tudott volna, ha nem késve érkezik, és lett volna fogadókészség. Ezt sajnos azonban túlságosan nem lehetett érezni. Khaled munkái talán a kortárs szemlélethez legközelebb álló, műfaji, technikai határokat bátran és határozottan megkérdőjelező, tartalmi, intellektuális szempontból pedig elgondolkodtató darabok. Performanszként zajló kemenceépítése, attraktív étetési módszere – az itt dolgozóknak is különleges élményt adott. Előadása az egyiptomi kerámiaművészetről sajnos elmaradt, de notebookján láthattuk tanítványival végzett munkáit, és Kairó rejtett szépségeit megmutató fotóit.

Mint már az első alkalom után sejtettük, **Ózsvár Péter** nélkül a telep karaktere hiányos, és jelenlegi formájában értelmezhetetlen lenne. A feketeégetés koordinátora, és a helyi közösségi lét egyik központja a Vajdaságból érkezett keramikus. Munkabírása, terhelhetősége és segítőkészsége példaértékű. Eddigi munkái is a természetből táplálkoztak, formailag és szellemileg egyaránt – madártojások, felnagyított vízimakk, stilizált madárfigurák –, most viszont egyenesen templomot, templomokat emel, mintegy összefoglalva az elmúlt két év tevékenységét. A madarak temploma, a fű temploma stb. a panteisztikus világszemlélet és a formai, technikai érettség együttesének remek, lírai lenyomatai. Ózsvár Péter munkái egyszerre narratívák, költőiek, miközben valami megfoghatatlan emelkedettséget hordoznak létükben és címeikben egyaránt. Mesét és filozófiát zárnak magukba, messze túllépve a kisplasztika határait, furcsán ismerős párhuzamos világot teremtve a szemlélő és a mű között.

Keményffy Gábor munkái koherens, stílusista módon, egymást erősítve, logikus folyamatívét felmutatva jellemezhetőek. Hároméves, következetes munkája az idei évben látszik beérni. Kemenceépítési, étetési módja, a kocszos, nyitott tűztérben edződő formák rusztikussága jól illik kialakított geometrikus formavilágához. Felfelé törő, egymásra rétegesen épülő kubisztikus formái elegáns, a vertikális és horizontális osztások mentén izgalmasan tagolt formaelemekre bontott kisplasztikák.

K. Krawczun Halina a telep művészeti, szellemi vezetőjeként jelentős szerepet vállalt az eltelt időszak eredményeinek elérésében. A meghívottak kiválasztása, anyagok beszerzése, technikai, és eszközlehetőségek folyamatos bővítése, nyilvántartása, a jelenlévők inspirálásától a munkafolyamatok koordinálásáig, komplex, halmozott feladatkörök. Mindeközben nagy teherbírással végzi saját munkáinak elkészítését, és talán

a legkísérletezőbb alkat a mezőnyben. Készít fekete égetésű kerámiát, absztrakt és figurális plasztikákat, tárgyyszerű, használati eszközöknek is alkalmas formákat alakít rakus égetésű dísztárgyakká. Láthatóan minden technikai és formai újdonság érdekli. *Mag* című sorozata talán az eddigi legletisztultabb plasztikai próbálkozása az elmúlt három évben. Bár nehéz ezt esetében megállapítani, hiszen egyértelműen a legfelkészültebb, eszköztárában a legbravúrosabb megoldásokra képes szakember a közösségben.

Mindez persze felsorolászerű, és valójában felszínes összefoglalása a Gébárti Nemzetközi Kerámiaszimpozium hároméves történetének. Valami elindult, megmozdult a szakma területén, aminek megőrzése és folytatása láthatóan kívánatos lenne. A magyar kerámia, ami a hatvanas, hetvenes években élte reneszánszát – akár gondolva a pécsi Országos Kerámia Biennálé 1968-as elindulására – progressziója, láthatóan termékeny talajra

hullott itt, a göcseji fazekasok „országában”, Zalában. A jövő koncepciója várat magára. Nem volt érthető három éve, amikor elindult a jelenlegi kurzus, hogy a zömében festéssel és kisplasztikával foglalkozó alkotótelep karaktere miatt rajzolando át siklósi, kecskeméti példára egy hazai kerámiaalkotótelep körvonalaira. Most, hogy az eredmények számottevőek, arca és hangja kialakult, szintén nehezen érthető, miért hagyjuk veszni ezeket a nehezen elért eredményeket?

Jövő év tavaszán a gébárti kerámiaanyag a Pécsi Galériában kap kiállítási lehetőséget. A 2010-es évben Pécs, Európa Kulturális Fővárosaként az ország talán legrepresentatívabb kiállítótere. A galéria programjában kiemelt helyen, remek reprezentációs lehetőséggel jelenhet meg az az erőfeszítés, ami a munkák létrejöttét jellemezte.

A GébArt Nemzetközi Alkotótelep jövője nyitott, van időnk gondolkodni...

Isabella Primos
munka közben

Király László

Kettős portré

Vajda Gergely és
Horváth Balázs szerzői lemezéről

A közelmúltban jelent meg a Hungaroton gondozásában két fiatal zeneszerző, Vajda Gergely (1973) és Horváth Balázs (1976) közös szerzői lemeze. A vásárló azonnal személyes ismeretséget köthet a két alkotóval, mivel a borítón az ő kettős fényképük látható. A hátsó oldalon a szokásos tartalomjegyzék található, ezúttal azonban nélkülöznünk kell a kompozíciók keletkezésének dátumait, ami – különösen fiatal alkotók esetében – azért nem szerencsés, mert így a hallgató nem tudja követni a szerzők fejlődésének, változásainak alakulását. A műsorfüzet belső borítóján a művek címét részben magyar fordításban is megtaláljuk. S bár Horváth Balázs *La Corsa Grande dei Clarinetti* című alkotásának címére magyarázatot lelünk az ismertető szövegben – amely egyébként a hagyománytól eltérően a két zeneszerző párbeszéde egymás műveiről –, nem ártott volna ezt a tartalomjegyzékben is magyarul kiírni. (Nem beszélve Vajda Gergely *Dűvő* című kompozíciójának francia írásmódjáról – Duevoe –, melyről nem biztos, hogy első látásra minden olvasónak a magyar hangszeres népzeneből ismeretes vonósjátékmód jut eszébe...) Ennyi kifogás után azért elmondható, hogy a lemez kivitelezése igényes, figyelemfelkeltő.

Ideje volt már e két fiatal szerzőt portrélemez keretében bemutatni, hiszen mindkettejük szakmai pályafutása lendületesen indult: fiatal koruk ellenére máris jelentős zenei múltat tudhatnak maguk mögött. A kortárs muzsika iránt érdeklődők most CD-n is megismerkedhetnek tevékenységük hangzó eredményeivel.

A dunántúli olvasó számára fontos információ lehet, hogy Vajda Gergely gyökerei Zalába nyúlnak vissza.

Nagyapja, id. Vajda József, a kiváló népzene gyűjtő és pedagógus, Zalaegerszeg díszpolgára, akiről Nován iskolát neveztek el. (Sírja Egerszegén, a Göcseji úti temetőben található, Németh János keramikumművész munkája díszíti.) Vajda Gergely édesapja, Vajda József évtizedekig a Rádiózenekar megbecsült első fagottosa, a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és a Bartók Szakiskola tanára, aki képességei alapján akár a Bécsi, Berlieni, vagy New-York-i Filharmonikusoknál is lehetett volna szólamvezető, de ő úgy döntött, hogy a magyar zenei életet gazdagítja. (Emlékszem, a 70-es, 80-as években Kroó György, az ország első számú zenekritikusa sűrűn emlegette pozitív példaként név szerint is Vajda Józsefet a Rádiózenekar koncertjeiről szóló beszámolóiban.) S végül, de nem utolsó sorban a fiatal zeneszerző édesanyja Kincses Veronika, a világhírű operaénekesnő. Így elmondhatjuk, hogy Vajda Gergely nemcsak a szó képletes, de konkrét értelmében is az anyatejjel szívta magába a muzikalitást. Tevékenysége nem merül ki pusztán a zeneszerzésben: kiváló klarinétművész és karmester is egyben.

Ahhoz, hogy az utóbbi 60 év zenéjében nem járatos olvasó számára is érthető legyen beszámoló a lemezen hallható kompozíciókról, egy rövid történeti összefoglalást kell adnom erről az időszakról. A II. világháború után az ún. neo-avantgarde a második bécsi iskola (Schönberg, Berg, Webern) nyomdokain haladva képzelte a zene megújítását. Pierre Boulez és társai: Karlheinz Stockhausen /1928-2007/, Luigi Nono /1924-1990/, Luciano Berio /1925-2003/, Henri Pousseur /1928-2009/, stb. elsősorban Anton Webern /1883-1945/ munkásságára támaszkodva létrehozták az

ún. szeriális zenét, amelynek lényege, hogy a skála 12 hangját bonyolult matematikai módszerekkel rendezik sorba. S nemcsak a hangmagasságot, hanem a ritmust, a hangszínt és a hangerőt is. Ez a zeneszerzői eljárás egészen a 60-as évekig uralta az új zenét. Aki nem így komponált, konzervatívnak, retrográdnak minősült. (Ebbe a csoportba tartozott Britten, Sosztakovics, Kodály, Honegger, Frank Martin, Hindemith stb.) Ám a zenetörténet –hosszú távon – igazságot szolgáltatott. Míg az utóbb említett szerzők művei ma is a világ hangverseny repertoárján szerepelnek, addig a szeriális avantgarde alkotásai nem tudtak gyökeret verni.

A szeriális egységuralma az 50-es évek végéig tartott, amikor is a németországi Darmstadtban (ahol nyaranta az avantgarde vezéralakjai előadásokat tartottak-tartanak), megjelent az USA-ból John Cage /1954/ és Argentínából Maurizio Kagel /1957/. Az előbbi a véletlen módszereket, az utóbbi a szcenikus (színházi) elemeket „vezette be” a zenébe – némiképp egyszerűen fogalmazva. Így lassan kialakult egyfajta zenei sokféleség, mely a 70-es évekre igen színessé tette a világ zeneszerzését. Kroó György kifejezésével élve (melyet Jeney Zoltán, ill. Sárosi László munkásságának jellemzésére használt): míg a szeriális zenei műhelyét „a logika fehér fénye világította be”, addig Cage és Kagel dolgozószobájában „sokféle lámpásból derengett a fény”. Az 50-es évek második felében Darmstadtban aztán színre lépett a magyar emigráns Ligeti György is, aki a maga „irreguláris, kissé őrült” zenéjével (ezek a zeneszerző önmagát jellemző szavai) tovább lazította a szeriális szigorú kötöttségeit. A lengyel Lutoslawskinak a maga „ellenőrzött véletlen” alapuló zenéje 1960 után, ill. Xenakis „sztochasztikus” komponálási módszere mind-mind a sokféleség, színesség irányába vitte a zeneszerzést. Nem beszélve az ún. New York-i New School (ennek volt tagja John Cage is) „indeterminista” módszereiről, melyek homlokegyenest ellenkeztek a szeriális determinizmusával. Mindezek a módszerek és eljárások aztán olyan zenét eredményeztek, mely a tájékozatlan hallgatót a teljes bizonytalanságban tartják. Aki nem tudja, nem ismeri azt a folyamatot, amely az osztrák-német romantikus zene felbomlása során keletkezett (tehát Bruckner, Mahler, Wagner, Richard Strauss, Max Reger, majd Schönbergék műveit), az egyszerűen nem tud mit kezdeni a „kapaszkodó” (azaz gravitációs viszonyok) nélküli zenével, melyben látszólag minden megtörténhet, s egy adott hangseményből nem feltétlenül következik a másik.

Az „ellenmég” termelődése azonban már a 70-es években elkezdődött. Az amerikai minimalizmus, új-romantika, a lengyel neo-folklorizmus, neo-tonalitás, átlépve a véletlen és a számítgatáson alapuló gondolkodásmódot, egy új – a folklórt és egyházi zenét is magába foglaló – hangzó világot alakított ki, amely a hallgató számára – adott esetben – ugyanolyan különös,

nehezen befogadható lehet, amennyiben nem ismeri a fent említett 20. századi folyamatokat. Ám ez a zene ismét antropomorf (emberszabású) és megszólítja a hallgatót.

Szóban forgó lemezünk egyik komponistájának, Horváth Balázsnak születési évében (1976-ban) keletkezett az a lengyel zenemű, Henryk Mikolaj Górecki III. (*Sírató énekek*) *szimfóniája*, amely – ismét Kroó György szavait idézem, melyeket Szervánszky Endre 1960-ban bemutatott *Hat zenekari darabjáról* írt –, „betömheterlen rést ütött a régi stílus falán”. Csakhogy a „rég stílus” ebben az esetben már az ún. – szeriális, aleatorikus, elektronikus, indeterminista stb. – avantgarde! Górecki minimumra redukált eszközökkel megírt, középkori siratódallamot felhasználó, széles ívekben gondolkodó, tonális, szélsőségesen érzelmes, a hármashangzatokat szinte az elviselhetetlenségig ismételtető, szonatos lassú tempóban hömpölygő, ám mégis csodálatos műve meghódította a világot. (A mű lemeze popzenei sikert aratott az eladott példányszámok tekintetében.) A fentebb leírt, II. világháború utáni zenetörténeti folyamatokra tehát ugyanúgy érvényesek Kroó György 1970-ben megfogalmazott gondolatai, melyeket a 19. és 20. század fordulójának zenéjéről írt: „A lehanyatló és a születő század zenéjének hullámai tehát egymásba csapnak, feltornyosulnak és elapadnak, erősítik és gyengítik egymást, és mi már több mint fél évszázada reménykedve ággodalommal figyeljük a földrengésektől szaggatott partról, vajon ki kél-e Aphrodité a habokból, s ha igen, felismerjük-e új alakjában?”

Nos, Kroó György költői kérdésére – úgy érzem –, határozott választ adhatunk. (Amelyet persze a zenetörténet idővel nyilván valamennyire módosít majd.) Az elmúlt 50-60 év tapasztalatai – számomra – azt bizonyítják, hogy a művészet értéke nem függ a stílustól, hanem továbbra is a szerző tehetségétől. A zenetörténet „hullámai” – úgy gondolom –, csitulóan vannak. Az utóbbi 30-35 évben (amikor is fiatal szerzőink felcseperedtek), kiderült, hogy egymás mellett békésen megfér Boulez és Philip Glass, Kagel és Górecki, Ligeti és Arvo Part, stb. Azaz a Schönberg zenéjére visszavezethető, Darmstadtból kinőtt avantgarde és az úgynevezett új-egyszerűség, új-tonalitás. Mivel ez utóbbi szerzők (Górecki, Part, Glass) is a 70-es éveiket tapossák, a néhány évvel idősebb avantgardisták (Boulez, Kagel) 80 körül járnak, illetve távoztak is az élők sorából (Nono, Ligeti, Messiaen, Cage, Berio). Így egy fiatal, mai szerző nem mondhatja azt: íme, én vagyok a progresszió, a fejlődés, a jövő útja... A tonalitás (persze új formában) ugyanúgy jelen van a mai zenei kifejezőeszközök között, mint az avantgarde egykor újnak számító eszköztára. Tehát a „jövő” egy színes, plurális zenei világ lett.

Ennek fényében vizsgálva Vajda Gergely és Horváth Balázs zenéjét egyértelműen megállapíthatjuk, hogy mindketten a darmstadti avantgarde-hoz, illetve

az abból kinőtt irányzatokhoz kapcsolódnak. Ezek a stiláris eszközök – bár bonyolultnak tűnnek –, megfelelő „referenciával” rendelkeznek, hiszen olyan nagy tehetségű szerzők írtak ilyen módszerekkel műveket, mint Edgar Varése, Ligeti György, Boulez és Eötvös Péter. E szerzők hatása erőteljesen megnyilvánul Vajda és Horváth művein. Mint fentebb említettem, a stílus, vagy a stiláris hatás nem értékmérő, ill. értékképző. E fiatal szerzők tehetségesen, biztonságosan bánnak ezekkel az eszközökkel. Szinte mindegyik kompozícióra jellemző, hogy egy erőteljes ötletet „dob fel”, és az egész mű tulajdonképpen ennek az ötletnek a kibontása.

Alemez–számomra–legérdekesebbműve Vajda Gergely *Dűvő* című zenekari darabja, mely szimfonikus zenekarra íródott Eötvös Péter 60. születésnapjára. Az ötlet kiindulópontja – feltehetően – Eötvös *Atlantis* című kompozíciója, melynek mindhárom tétele erdélyi hangszeres népzenei imitáló zenei anyaggal végződik. Vajda Gergely szerencsés kézzel ezt az ötletet egy egész kompozícióra terjeszti ki, s az egy tétel zenekari darab végig egy különös fénytörésbe került erdélyi hangszeres népzene benyomását kelti. Anélkül persze, hogy konkrét, felismerhető népzenei anyagot hallanánk. A zenei gesztusok, a dallamtöredékek azonban egyértelműen utalnak a folklórra. A hangzás Boulez és Eötvös Péter zenekar-kezelésének hatását tükrözi. Egyenletes lüktetést nem találunk a kompozíció nagy részében, az aritmikus zenei anyag szép hangszínekben pompázik. A darab hallgatása közben arra gondoltam, milyen érdekes és kiszámíthatatlan a zenetörténet: a 70-es években nem hittük volna, hogy a Boulez-féle elvont, aritmikus, 12 fokú zenei anyag egyszer találkozni fog a népzenevel. (Boulez szerint a folklór az elveszett paradicsom utáni nosztalgiát jelentheti csak egy mai zeneszerző életében.) Nos, Vajda Gergely zenekari darabja ékes ellenbizonyítéka Boulez kijelentésének, és igazolja az angol közmondást: „Soha ne mondd, hogy soha...”

Míg a *Dűvő* hangsúlyozottan magyar zenei talajon áll, a *Három pantomim fuvolára és klarinétra* a nemzetközi avantgarde hangján szól hozzánk. E művet hallgatva Berio, Boulez, Stockhausen zenéje ötlük eszünkbe egy-egy pillanatra, s nem gondolnánk, hogy a szerző a Kárpát-medencéből származik. Ha a mű keletkezési időpontját kellene meghatároznunk, akkor is zavarba jönnénk, hiszen az 1960-as évektől napjainkig úgyszólván bármikor íródhatott. Vajda – maga is előadóművész – kiválóan bánik a fúvós hangszerekkel, kihasználja azok lehetőségeit. (Virtuóz futamok, pergetett hangok, csúszások, többszólamú hangzások, stb.) A darab – címéhez méltóan – színpad után kiált, különösen az első két tétel. (Hallgatás közben elképzelttem: Marcel Marceau milyen zseniális pantomimet, vagy Béjart milyen nagyszerű táncszínházi produkciót tudna koreografálni erre a zenére.) Az ilyenfajta tipikus „fesztivál-zenék” (melyekből valószínűleg több tucatot hallottam az

évtizedek során), általában elhangzásuk után azonnal ki szoktak hullani emlékezetemből. Vajda Gergely azonban gondoskodik arról, hogy ez ne történjen meg az ő darabja esetében. A nehezen megjegyezhető gyors futamok, aritmikus gesztusok, a fül számára nem evidens módon egymáshoz kapcsolódó hangközök nem kínálnak kapaszkodót, ezáltal biztos talajt a befogadó számára. A szerző úgy építi fel kompozícióját, hogy egyrészt stabil pontokat (ismétlődő, fejlődő figurációk, viszonyítási alapot kínáló kitarított hangok) jelöl ki, másrészt a hangzsfolyamatok többnyire füllel is követhetően épülnek fel, következnek egymásból. Mindenesetre egyszeri meghallgatás kevés a mű értékeinek felfedezéséhez. Kérdés, hogy a hallgató készletét érez-e az első benyomás után, hogy felfedezőútra induljon a darab belvilágát feltérképezendő.

Szintén fúvósokra íródott a harmadik Vajda-kompozíció, a *Forgás*. Első hallásra ez a szaxofonokra írott mű talán a legszigorúbban megkomponált szerkezetű alkotás: egyetlen sokszólamú akkord „forgatásából” épül fel a zenei szövet. Megfelelő új zenei „háttér információk” birtokában a hallgatónak felrémlik Berio, Boulez, Eötvös zenéje mellett Sztravinszkij 1964-es *Huxley variációk* című zenekari darabja is. Az indítás Berio *Eindrücke* című zenekari művének egyértelmű hatásáról tanúskodik, a 8'17"-nél induló zakatoló szakasz pedig Boulez *Réponse*-ának és Eötvös *Zeropoint* című – egyébként Boulez előtt tisztelgő – darabjának hasonló szakaszaira emlékeztet. A kettő között aztán többször van alkalmunk a *Huxley variációk* egyes gesztusait érzékelni. Ehhez nyilván hozzájárul a bariton szaxofon hangszíne is, amely a Sztravinszkij darabban alkalmazott basszusklarinet színére emlékeztet. Mindez persze nem baj, hiszen a zenetörténet éppen erről (is) szól: hogyan épülnek egymásra a különböző korok ill. szerzők zenei gondolkodásmódjai. A jövő dönti majd el, hogy az izmos tehetségű Vajda Gergely vajon egyéni hangú, hallgatóit a maga módján megszólító zeneszerzővé válik-e, avagy a Darmstadt, Donaueschingen, Karlsruhe, Royan, Graz, Varsó, Zágráb és egyéb kortárszenei központok által kialakított infrastruktúra magas színvonalú „beszállítójává” (Boulez kifejezése) válik.

Ugyancsak a magát avantgarde-nak nevező irányzat követőjének bizonyult Horváth Balázs. Sok szempontból közös esztétikai alapon állnak Vajda Gergellyel, együttműködésük előadóművészként is megmutatkozik. Az a fajta zenei gondolkodásmód, melyet Boulez és Stockhausen neve fémjelez (s melyet az amerikai Steve Reich „a német romantika holttestének” nevezett), Horváth Balázs számára ez idáig követhető iránynak bizonyult. Hangversenyen több alkalommal találkoztam az utóbbi években a fiatal szerző alkotásaival, és meg kell, mondjam, hogy az esztétikai egyet nem értés ellenére számos olyan darabját hallottam, mely meggyőzően tehetségéről. Sajnos, olyan

műveivel is találkoztam, melyek viszont teljes elutasításra találtak nálam, s nem stílári okokból. Nem tudok mit kezdeni pl. a lemezen szereplő *Alterego* című szaxofonkompozícióval sem. A kétrészes mű nagyobbik részét kitöltő zenei anyag egyértelműen Ligeti György – a 60-as évek második felében írt – darabjainak egy bizonyos fajta mozgásformájára hivatkozik (*Csellóverseny II. tétel, 10 darab fúvósötösre, Kamarakoncert*). Ez a sokszólamú, különböző ritmusokban mozgó anyag Ligetinéél mindig határozott karaktereket hoz létre. Ugyanez Horváth Balázs darabjában számomra – többszöri meghallgatás után is – egy meglehetősen közömbös hatást keltő hangzásfelület csupán, mely semmit nem ígér, de azt sem tartja be. Ugyanis kb. a mű harmadik harmadában egyszer csak Sztravinszkij fúvós műveire emlékeztető zenei anyag szólal meg (ami egyáltalán nem következik az előzményekből), majd a mű teljesen váratlanul Philip Glass tonális minimal-repetitív zenéjét idéző harmóniai ismétlettel zárul, „úszik ki”. Ha a kortárszenében némiképp járatos hallgató is tanácstalanná válik, mit kezdhetnek mindezzel a beavatatlanok?

Egészen más hatású a *La Corsa Grande de Clarinetti* című öt klarinétot és zenekart foglalkoztató versenymű: egy színes farsangi felvonulás részesévé válik a hallgató. A „tömegben” időnként ismerős „arcok” (vagy álarcok) tűnnek fel: egy ütős szakasz Varése *Ionisation*-jából, a második tétel elején egyértelmű utalás Ligeti „meccanico” karakterű hangzasképére (mindez „csúszdára ültetve”, azaz vonós glissandók hátán lejtmenetben zajlik le a folyamat). Az első tételben egy pillanatra a *Clocks and Clouds* többszólamú, ismétletgős hangzásfelülete köszönt ránk (más hangszerelésben a második tételben is felbukkan ez a technika). A zenekari

szöttek rendkívül színes, hangszínekben gazdag. A szerző profi módon bánik a nagy létszámú hangszeres együttesel.

Ami a mű formálását illeti, nem véletlenül használtam a farsangi felvonulás hasonlatát: a darab túlságosan is színes, tarka anyagokból építkezik. Amit éppen hallunk, az mindig nagyon érdekes és változatos, de az egész folyamatot nemigen lehet érzékelni: honnan jön, hová és meddig tart? Nem látjuk a „felvonulás” végét, sejtésünk sem lehet, mikor következik be. A színeknek, harmóniaknak, a töredékességnek és folyamatosságának ez a kavalkádja először felkelti a hallgató érdeklődését, de a zene, a pillanat varázsán túl, nem ad többet: a megérkezés vagy az elindulás öröme nem nyújtja a befogadónak. Meglepetés persze akad: Ligeti *Aventures*-jeiből örökölt váratlan ütős effektusok néhányszor megakasztják a zenei folyamatot. Őszintén szólva, hangfelvételtől nem tudtam érzékelni az öt klarinét jelenlétét: a darab nagy részében egyetlen szólóhangszert véltem hallani. Csak a mű utolsó szakaszában – ahol önmagukban szólnak a klarinétok –, válik egyértelművé, hány muzsikussal játszik? E zárószakaszban érdekes „házasságra lép” a minimal-repetitív zene és Boulez „árnyékolástechnikája” (*Dialogue de l'homme double*).

Mindent összevetve: ha az égi koncerttermekbe távozott darmstadti „nagy öregek” meghallgatnák ezt a lemezt, valahogy úgy nyugtázhatnák – többes számba téve a mondatot –, mint ahogy Brahms válaszolt Dohnányi Ernőnek, miután az elküldte neki zongoraötösének partitúráját: „Fiaim, mi sem írhattuk volna meg jobban”.

Ózsvár Péter
munkája
Gébárton

Szemes Péter

Hurrá, repülünk!

A Badzika a Griffben

Frick Nóra
Badzika
szerepében

Minden bizonnyal a művészetértők számára nem szükséges részletekbe menően elemeznünk azt a tényt, mekkora szerepe van az idénynyitó bemutatónak egy színházi társulat életében. Elegendő annyit mondanunk róla, hogy egy lezárt etap utáni új szakasz kezdeteként az első előadás pozíciójánál fogva is gondos darabválasztást, különösen alapos művészi előkészítő munkát és kivitelezést igényel, hiszen nemcsak a benne részesek és a nyári szünet után újra összeállt – jelen esetben többé-kevésbé átforgalmazott – együttes többi tagja, de a közönség, esetenként a szakma részéről is feszült várakozást kelt. Jól vagy rosszul „megcsináltsága”, sikere vagy sikertelensége pedig az évad egészét is meghatározza, hiszen zsinórmértékként szolgál a következő előadások számára, bizonyos értelemben önmagában véve és a befogadói oldalról is viszonyítási pontként szolgál. Tegyük hozzá: az elkövetkező előadás-alkalmak és a másutt történő színrevitel vonatkozásában nem kevésbé, hiszen ezúttal ősbemutatóról van szó. Nyitányként ennek felvállalása – a fentebbiek

tükrében – nem kevés bátorságra vall a zalaegerszegi Griff Bábszínház vezetői részéről, különösen, hogy egy könnyebb sikert, biztosabb tetszést garantáló, országosan ismert szerző darabja, esetleg egy leporolt és némiképp újraformált klasszikus helyett első komolyabb, önálló írásával jelentkező alkotó mutatkozott be, ráadásul rendezőként is. A magunk részéről mégis csak elismeréssel szólhatunk a produkciónak, hiszen Lőrincz Zsuzsa mindkét minőségében megállta a helyét. S nem előzmények nélküli volt azért az ő debütálása, hiszen az elmúlt két idény több előadásában dramaturgként működött közre és a nyár folyamán *Az ünnep* című film rendezőjeként is megismerhette tehetségét a közönség. A *Badzika* szövege pedig már kimunkált írói megoldásokat, színre vitelében ügyes és találó leleményeket is felmutat, melyeket csak erősítenek Bereményi Géza találó dalai.

Anézótér repülőgépbelsőit idéz, csatos ülésekkel és oldalt kör alakú ablakokkal, ami nyilvánvalóan jelzi, hogy az elkövetkezőkben mindannyian utazás részesei leszünk. A bábos díszlet egy gyerekszoba belseje,

ahol két fiú veszekszik. Ádám, az idősebbik testvér birkózófogást mutat öccsének és láthatatlan barátja, Badzika miatt csúfolja, mire Bálint édesanyjukat hívja segítségül. A felnőtt jelenlét elsimítja a vitát, a kisebbik fiú a béke jeleként még testvére játérepülőjét is megkapja, s az is kiderül, hogy noha másnap lesz az Anya születésnapja, apjuk üzleti elfoglaltsága miatt nem tud részt venni az ünnepen. Az altatódal ellenére, miután egyedül maradnak, a gyerekek nem alszanak el, hanem édesapjuk hazautjáról beszélgetnek. A dialógusban való jelenlét fenntartását Ádám részéről nehezíti, hogy Bálint néha láthatatlan barátjához szól, aki természetesen nem válaszol – legalábbis a színjáték világán belül. Létezéséről a jelenetváltást követően győződhetünk meg – a repülőgép belsejében ő az utasításokat osztó légikisasszony. Azonban egyelőre nem tudnak felszállni, mert nincs pilóta, míg végül Ádám rövid unszolást követően vállalja ezt a szerepet és felengedi a gépre az elkészült utasként érkező Bálintot is. Ő most az Apa, aki tárgyalásai lezárása után siet haza Magyarországra feleségéhez és két fiához. Próbál kapcsolatot létesíteni a mellette ülő utasokkal/nézőkkel, mikor a repülő hirtelen zuhanni kezd, a várakozásokkal ellentétben azonban nem lefele, hanem az űr irányába. (Az eközben elhangzó *Zuhanás-dal* a darab egyik legjobb betéte.) Az általános zűrzavarnak végül a reggel és a földön fekvő gyerekeket ébresztő Anya hangja vet véget. Mivel eljött a nagy ünnep napja, a fiúk azon gondolkodnak, mivel lépnek meg édesanyjukat, az utazók sorsa miatt érzett felelősség viszont visszaüzi őket a gépre. Elhagyottnak tűnő bolygón landoltak, ahol a Pilóta, a Légikisasszony és az Utas a kifogyott kerozin pótlásának lehetséges forrását indul megkeresni. Ehelyett egy biciklit találnak, amin a két fiú veszekedni kezd, a lány kívánságára pedig különböző hajszínú babák kerülnek elő a semmiből, majd tűnnek el újra. A fogadásukra érkező, és csak énekszóval kommunikáló – ami a szégyenlős testvérek között újabb játékre ad alkalmat – Bolygó lány dalából kiderül, hogy itt mindenkinek teljesül egy nagy vágya, ha erősen gondol rá. A szerencsétlenül járt utazók megegyeznek benne, hogy a Légikisasszony a kerozinra, az Utas minden aznap úton levő szerencsés hazatérésére, a Pilóta pedig az aznap születettek boldogságára koncentrál. A gépre visszatérve mégis azt tapasztalják, hogy a tank üres, nem tudnak továbbmenni. Az utaskísérő a háta mögött előkerülő baba felfedezése és eltávolítása után már a megbeszéltek szerint jár el, így nincs akadály a repülő felszállásának. Közben Anya behozza a fiúk reggelijét, de amint becsukódik mögötte az ajtó, ők már ismét a fedélzeten teremnek. Az utazás rövid ideig zökkenőmentesen folytatódik, mikor ismét gondok adódnak és a gép újra zuhanni kezd. Ismeretlen bolygón landolnak, ahol egy furcsa, csengős ruhát viselő férfivel találkozhatnak. Nehezen tudják megértetni magukat vele egészen addig, míg rá nem jönnek, hogy ő mutogatással

kommunikál. Az egyik utas/néző bevonásával, az Activity társasjátékban ismert módon (ennek a színjáték világába beemelése találó megoldás, a kis befogadók azonban életkorukból adódóan nem valószínű, hogy értelmezni tudták a gesztust) jelzik az idegennek a velük történeteket, és hogy segítséget kérnek. Ő egy alkatrészt ad át, amely a gépből esett ki, és amit helyére illesztve folytatódhat a félbeszakított utazás. Anya lép a szobába – fejbe veri az ajtóval Badzikát – és szól a két testvérnek, hogy csináljanak rendet és segítsenek teríteni, akkor ehetnek tortát. Ádám és Bálint összevesznek, de a vitájuk gyorsan elsimul, így a repülő utasai tovább indulhatnak. A megfelelő magasság elérése után immár harmadszor kezdenek zuhanni, ám ezúttal a célállomáson, Magyarországon érnek sikerrel földet és két bicikli, valamint egy baba is előkerül. A hazaérkező Apát az Anya és a kopogtatása elől elbújt fiúk nagy örömmel fogadják, különösen, hogy az ajándékokat birtokba vehetik (a babát Ádám láthatatlan barátja kapta). Az igazi meglepetést azonban az ünnepelt szolgáltatja, mikor elárulja, hogy a család, ha minden jól megy, hét hónap múlva új jövevényrel fog gyarapodni. Ennek öröme a fiúk előadják a *Bolygó dal*t, Badzika pedig végképp távozik az őt addig befogadó körből, és Légikisasszonyként elbúcsúzik a nézőtéren ülő kis utasoktól is.

Lőrinc Zsuzsa saját dramaturgikus szövegét gondosan leképező első rendezése, egyúttal a Griff Bábszínház 2009/2010-es évadának nyitó (ős) bemutatója összességében sikeresnek mondható. Megfelelő színészeket választott az alakok színpadi megformálására, akik közül a társulat új tagja, Balázs László (Ádám/Pilóta) és a Hevesi Sándor Színházból vendégként érkezett Gábor László (Apa/Bolygó lakó) most debütált a helyi közönség előtt bábelőadásban, teljesítményüket így külön dicséret illeti. Szilinyi Arnold Bálint/Utast-ként az elmúlt szezonban megszokott megbízható, stabil alakítást nyújtotta, ismételten igazolva, hogy a nem kizárólag bábjátékos megjelenítés áll hozzá igazán közel. Frick Nóra (Badzika/Légikisasszony) és Szolnok Ágnes (Anya/Bolygó lakó) számára, magas szintű szakmai felkészültségük miatt, szinte ujjgyakorlat volt a két kettős szerep, melyet rutinnal oldottak meg. Mozsik Imre díszletei, Lőrinc Melinda összehangolt bábjai és jelmezei, valamint Horváth Károly fülbemászó zenéje tették teljessé a *Badzika* színjáték-világát. Ellenpontként mindössze annyit fogalmazhatunk meg, hogy az alakmegfeleltetés, a lélektani mechanizmusok ábrázolása, a képzelet-valság egymásba csúsztatásának alkalmazása helyett – melyekből kérdéses, hogy a gyerekek mennyit értettek meg –, hasznosabb lett volna talán egy realitábbb, naturalisztikusabb eszköztárból építkező alkotást konstruálni, s azt színre vinni. Szerzőként, rendezőként Lőrinc Zsuzsának bizonyosan az is menni fog.

Szerkesztőségünk képviseletében Bence Lajos főmunkatárs és Szemes Péter főszerkesztő-helyettes vett részt a szeptember 2-5-ig tartó, 57. Magyarokanizsai Író-tábor rendezvényein. A téma ezúttal a *Nosztalgia és vallomás a kortárs irodalomban* volt, s e köré fűződtek a felolvasások, műhelybeszélgetések, rendhagyó irodalmi órák. Az elhangzott előadásokból, felolvasott művekből a későbbiekben kiadvány készül.

Szeptember 2-4. között zajlott le, nagy érdeklődés mellett a IX. Győri Könyvszalon. A színházban berendezett standokon az olvasók ismerkedhettek az őszi újdonságokkal, számos író-olvasó találkozó csábította az érdeklődőket. Az Alkotói Díjat ezúttal a Kossuth-díjas Jókai Anna kapta. Új kötettel jelentkeztek azok a győri alkotók, akik lapunkban is gyakran publikálnak – megjelent Villányi László: *mondja édesanyám*, Szalai Zsolt: *idetett valaki* és Mészáros Urbán Szabó Gábor: *nemmozgó* című kötete is. Szombaton, a Kisfaludy Teremben Villányi László főszerkesztő a Műhely Radnóti különszámának izgalmas, Radnóti emlékére íródott verseiről és különleges, a költő özvegyétől kapott fotóiról szólt. A fiatal győri alkotók, többnyire középiskolások, antológiája is megjelent erre az alkalomra, *Hús és sakk* címmel, a Hermaion Irodalmi Társaság és a Hazánk Könyvkiadó gondozásában. Két szerkesztője, Szalai Zsolt és Sütő Csaba András nagy érdeklődés mellett mutatta be ugyancsak a Kisfaludy Teremben a legfiatalabb nemzedék ígéretes alkotóit és műveit. Komoly sikert aratott ugyanitt Turczi István és Eifert János közös albuma, az *Erotikon*. Ezt követte Péntek Imre *Félrebeszéd* című kötetének bemutatója, melynek során Szalai Zsolt és Sütő Csaba András beszélgetett a szerzővel.

Ismét gazdag program várta az írókat-költőket, a meghívott hazai és nemzetközi résztvevőket és vendégeket, valamint érdeklődőket szeptember 4-én és 5-én, Balatonfüreden, a XVII. Quasimodo Költőverseny alkalmából. Az első nap a Magyar Fordítóház kertjében Költők, Könyvek, Versek címmel – Madarász Imre, a Debreceni Egyetem Olasz Tanszékének oktatója vezetésével – Salvatore Quasimodo nemzetközi hatásáról folyt eszmecsere, majd kiállítás nyílt a Nobel-díjas költő életének jelentős epizódjairól. Másnap a Szent Miklós motoros hajó fedélzetén Cserép László, a Quasimodo Alapítvány titkára ismertette: az idén 200 pályázó küldte be műveit, Magyarországon kívül a legkülönbözőbb országokból. A tájékoztató után a díjazott költők olvastak fel verseikből, majd átadták a Bertha Bulcsú-díjakat. Oklevél díjazásban részesült Szabó T. Anna, Csontos János, Boda Edit, Báger Gusztáv, Kun Árpád,

Molnár Krisztina Rita, Neogrady Antal, Beck Tamás, Petőcz András, Sztanó László, Gyárfás Endre, Kabdebó Tamás. Az Emlékdíjat Tózsér Árpád nyerte el, Kálnay Adél különdíjas lett. Bertha Bulcsú-díjban részesült Aczél Géza, Alexa Károly, Ferdinándy György, Péntek Imre és Szentmártoni János. Ekkor került sor a Tempevölgy – az új, balatonfüredi folyóirat – 3. számának bemutatására is. Az érdekes lapszám írásai közt, melyek részesei voltak a díjazott versek is, Praznovszky Mihály főszerkesztő kalauzolta a hallgatóságot. Az ünnepélyes díjátadó gálaesten, az Anna Grand Hotel dísztermében Vasy Géza, a Magyar Írószövetség elnöke és Bóka István polgármester köszöntötte a díjazottakat és a közönséget. A versek tolmácsolásában közreműködtek Lukács Sándor és Alessandro Quasimodo (olaszul) színművészek. Majd levetítették a tavalyi díjnyertes versekre készült filmetűdöket.

A pécsi Magyarok Európai Fesztiválja keretében október 7-én, a Baranya Megyei Kulturális és Idegenforgalmi Központban „Lendvai művészeti diskurzusra” invitálták azokat, akik kíváncsiak voltak a legkisebb lélekszámú kisebbség, a szlovéniai magyarság kulturális életére és teljesítményére. A Lendván született, jelenleg Zágrábban élő Gábor Zoltán festőművész alkotásaiból nyílt kiállítást Gericz Ferenc, a Vár Múzeum-Galéria igazgatója nyitotta meg. A megnyitó után baráti beszélgetésre került sor, melyen Gericz Ferenc művészeti menedzser és Bence Lajos költő-szerkesztő – Péntek Imre közvetítésével – adott képet a sokszínű képzőművészeti és irodalmi életéről, gazdag könyvkiadásról, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet példászerű működéséről.

Vers-elő címmel az Énekmondó Együttes – a Zalaegerszegi Szimfonikus Zenekar és a baki Pántlika Néptáncegyüttes közreműködésével – megzenésített versműsorral lépett fel október 4-én, a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színházban. Köszöntőt mondott Gyutai Csaba alpolgármester, aki kiemelte: az együttes több évtizedes irodalomközvetítő munkája nagy értéke a zalai kulturális életnek. Elhangzottak Pék Pál, Nagy Bandó András, Kabdebó Tamás, Péntek Imre, Bence Lajos és más, a Pannon Tükörhöz kötődő alkotók művei. A Kelemen Gyula vezette zenei formáció szép sikert aratott igényes, az „összművészet” jegyében szerkesztett műsorával.

A Csokonai Társaság az idén október 9-11. között rendezte meg a Hévízi Irodalmi Napokat. Két téma köré fonódtak az előadások, amit a cím is tükrözött: „1000 év – Hallal”. A Szent András Reumakórház kultúrterme adott otthont, több éve után ismét, a rendezvénynek.

A megjelenteket dr. Horváth Béla elnök és dr. Hegedűs Lajos kórházigazgató, valamint dr. Moll Károly alpolgármester köszöntötte. Az első tanulmányi napon – a program szerint – az 1000 éves Zala megye történetekultúrtörténete került napirendre. Kapiller Imre: A Megye Házai, Cséby Géza: Festeticsek és a Helikon, Alexa Károly: Kisfaludy Sándor és a megyei társas élet, Béres Katalin: Wlassics, a zalai kultuszminiszter, Péntek Imre: A zalai-muravidéki alkotók, irodalmi műhelyek a kortárs irodalomban, Király László: Zenei képek Zalában címmel tartott előadást. Az aulában Németh János Munkácsy-díjas, Érdemes Művész keramikus alkotásairól készült fotókból, Zóka Gyula műtárgyfotóiból nyílt kiállítás. A 75 éves művész, a zalai művészek doyen-jének munkásságát Péntek Imre méltatta. Szemes Péter emlékezett meg a társaság két elhunyt tagjáról, Kara Kocsis Gabrielláról és Pék Pálról. S természetesen nem maradt el a

Október 15-én a zalaegerszegi Griff Bábszínház Meseszalonjának vendége volt Szócs Géza, József Attila és Európa-díjas író-költő, esszéista. A beszélgetőtárs: Horváth Károly zeneszerző, a színház igazgatója, aki régi jó barátja a sokoldalú irodalmárnak és politikusnak. A író épp Bukarestből érkezett Magyarországra, ahol az ottani történelmi hivatal átadta neki az eddig előkerült „szekus” megfigyelések iratanyagát. (Három nagy zsákban, mintegy 19. 000 oldalnyi szöveget.) Szócs Géza ironikusan megjegyezte: bár nem írt naplót,

gyertyagyújtás és koszorúzás a társaság alaptójának, a 2006-ban eltávozott Major-Zala Lajosnak villájánál sem. Este Tari István, az elnökség tagja beszélgetett a lendvai Muratáj című folyóirat irodalomszervező szerepéről Bence Lajos költő-szerkesztővel.

Másnap a „Hal jegyében” folytatódott a tanácskozás. Ódor László „Halat vagy hálót és tudást?”, Zalán Tibor: A horgász nem halászik, Géczai János: Hal a művészetben, Bokányi Péter: Hal az irodalomban címmel tartott előadást. A közgyűlésen dr. Horváth Béla – három év után – lemondott elnöki tisztségéről. A megjelent tagság egyhangúlag Alexa Károly irodalomtörténészt választotta új elnökének. A Lilla-díjat ezúttal Kardos Gy. József hévízi tanár nyerte el, míg a Csokonai-díjat Németh János keramikus művész, a társaság alapító tagja, az első, még „asztaltársasági” díj készítője vehette át.

szinte napra, sőt, órára készen rekonstruálhatja a rendszerváltás előtti évek történéseit. Az író érzékletes képet rajzolt gyermekkoráról, családjáról, édesapjáról, a neves színház-és irodalomkritikusról, aki elfoglalt ember lévén, keveset tudott foglalkozni vele. Ő viszont gyakran mesél gyermekeinek, s ezekből született meseregénye, a Limpopo, avagy egy strucckisasszony naplója. A sokféle kanyargó beszélgetés végén, a szalon szokása szerint, ebből olvasott fel egy részletet.

Kemencebontás
Gébárton

Október 23-án, Körmenden, a Batthyány kastélyban lévő Városi Kiállítóteremben Lugossy Mária Munkácsy-díjas szobrászművész alkotásaiból és köztéri munkáinak fotóreprodukcióiból nyílt kiállítás. A megnyitón Péntek Imre, lapunk főszerkesztője méltatta a többségében az 1956-os forradalom témáiról készült szobrokat, plasztikákat. Részlet a megnyitó szövegéből:

„...Roppant nehéz ezt az eseményekben zsúfolt, sorsfordító 12 napot megfelelően láttatni, a fiataloknak bemutatni, a nemzeti emlékezetben méltó helyére tenni. Ahhoz, hogy a sok kín, szenvedés, áldozat – ahogy Arany János írja – „életető eszmévé” finomuljon, a művészet nyelve kell. A művészet nyelvén kell maradandó formába önteni, sűríteni, tömöríteni azoknak a napoknak megkerülhetetlen és elévülhetetlen igazságát. És az utóbbi húsz év ezeknek az erőfeszítéseknek ideje volt. Hisz számtalan emlékmű, szobor, plasztika próbálta megfogalmazni, micsoda fény, sugárzás ragyogta be 56 véres őszének szereplőit, alakjait. A barikádok harcosait, az utcán a temetetlen holtakat, az életüket mentő menekülőket, később a vádlottak padjára ültetetteket, a börtönökbe zárt foglyokat, s az amnesztiával, négy-öt év után szabadultakat...

Lugossy Mária itt látható, a témával foglalkozó szobrai, erről a fényről, belső sugárzásról beszélnek. Arról a folyamatról, amikor a történet a legenda, a mítosz síkjára tevődik át. Látjuk a mártírokat, a földre zuhantakat, a merevedő test megfeszülő ívét, a szenvedés torzóit, csonkult korpuszait, megfosztva attól a méltóságtól, ami minden esetnek kijár, megjár... S Lugossy Mária-nak valami sikerült: az egyedi sorsból, a valóság esetlegességéből kivonnia azt, amit *mártíriumnak* nevezhetünk. Amely már egy egész nemzet, a magyarság szenvedéseit önti romolthatatlan vizuális foglatba. S köztéren is képes közérthetően megszólítani a szemlélt. Van itt tanú, aki félig lehunytt szemmel nem csak tanúskodik, tanúságot tesz hite mellett... Ha rámege élete, akkor is. Van itt névtelen mártíroknak állított csodaszép szarkofág, síremlékmű. S van a felnyithatatlan történelemkönyv, melyben kitörölhetetlenül fel vannak jegyezve a jók és gonoszok, a hősök és árulók nevei és tettei. Lugossy Mária szobrai maguk is tanúság tévők. Csakis a kíméletlen igazság mellett. Valószínű ezért talált rá arra voltaképpen archaikus, tűzörző formára, amelyben minden október 23-án fellobban a forradalom lángja. S talán már nem is tudjuk, el is halványul – ki az alkotó... Ez a rítus már az emlékezés része, a tisztelgés, a tiszteletadás ősi időkre visszatekintő szertartása...

Szobrai, plasztikái azért megragadóak, mert egyszerre elvontak és absztraktak. Számára ez nem ellentét, az anyag belső, tektonikus mozgása, erőinek megmutatkozása épp oly izgalmas folyamat, mint az emberi test, a humanoid izmainak rándulása, a mozdulatok, mozdulatsorok harmóniája. A figuratív és non-figuratív valamiféle szerves szimbiózisban jelenik meg, a keletkezés és elmúlás törvényének engedelmeskedve. Sok kritikus arra beszél, hogy plasztikáinak alapformája a zárvány. De azt is mondhatjuk: a zárványból való kiemelkedés, kibontakozás ugyanúgy az alapformák közé sorolható. Tulajdonképpen ennél is alapvetőbb lehet, amit nagyon egyszerűen úgy fogalmazhatnánk: a mag és a héj. A születés drámája, az öntudatra ébredés, az átkelés a vízen – mind arról vallanak, hogy mi, emberek, nem légtérben vagyunk, mozgunk, születünk és meghalunk, hanem a mindenható anyag közegében. A létezés nem más, mint ebben a közegben való helyet találás. S ezért kell az ellenállás, a küzdelem, az egymásnak feszülő erők játéka, hogy megszülessen az, amit emberi szellemnek, humánumnak, művészetnek nevezünk.

Lugossy Mária a legkeményebb, *legidőtállóbb* anyagokkal dolgozik. Ezzel tiszteli meg témáit. Bronz, üveg, gránit – ami szerszámainak, a művészi megmunkálásnak

engedelmeskedve – szilárd, tömbszerű, önmagába zárt formációkká alakul. Olyan metamorfózis ez, amelyben nincs semmi mesterkéeltség, kimódoltság. Az anyag – ha utalhatunk valamiképpen a női princípiumra is – szinte megszüli, kihullámozza magából a maga teremtményeit

Igen, Lugossy Mária teremtményei, plasztikai ünnepivé, szakrális térré változtatják ezt ódon hangulatú termet. Ebben a szakrális térben megidéződik mindaz, amit ma 1956 nekünk, magyaroknak jelent. S amit nem szabad felednünk soha... Saáry Éva írja *1956 halottai* című versében: „a halottak beszélnek/ csak azt nem értjük még/mit mondanak...” A hetvenes években írta ezt, Svájcban, emigrációban, a hazatérés reménye nélkül. Én azt hiszem, az ilyen kiállítások, művek, mint Lugossy Máriaé, segítenek, hogy megértsük a holtak üzenetét.

- Boldizsár Ildikó** (1963; Budapest) Író, mesekutató.
Legutóbbi kötete: Mesék életről, halálról, újjászületésről. (Magvető Kiadó, 2009)
- Büky László** (1941; Szentendre) Nyelvész, kritikus.
- Cebula Anna** (1968; Szombathely) Művészettörténész, kiállítások kurátora.
- Dávid Csaba** (Budapest) Író, műfordító.
- Ferencz e. Győző** (1937; Zalaegerszeg) Újságíró, helytörténész.
- Géczi János** (Veszprém) Költő, író, esszéista, művészeti író.
Legutóbbi kötete: Tiltott ábrázolások könyve. Anekdota. Gondolat Kiadó, 2009.
- Iancu Laura** (Budapest) Költő, néprajzkutató. Legutóbbi kötete: Karmaiból kihullajt, Magyar Napló Kiadó, 2007.
- Király László** (1954; Budapest) Zeneszerző, kritikus.
- Kostyál László** (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, muzeológus, kiállítások kurátora.
- László Zolt** (1964; Székesfehérvár) Legutóbbi kötete: Leszegett fejjel, Vörösmarty Társaság, 2007.
- Márkus András** (1988; Kolozsvár) Költő,
Első kötete: Álomban macskát szült a nőm, Előretolt Helyőrség Könyvek- Erdélyi Híradó, 2005.
- Marton Zoltán** (Zalaegerszeg, Pécs) Festőművész, művészeti író.
- Molnár Krisztina Rita** (1967; Telki) Költő, legutóbbi kötete: Különlét, Pont Kiadó, 2008.
- Ruw Nádor Judit** (Keszű) Képzőművész, antropológus, sámánkutató.
Legutóbbi kötete: Sámánság: a művelés művészete, Akadémia Kiadó, 2007.
- Nagy Koppány Zsolt** (1978; Budapest) Író, legutóbbi kötete: Nagyapám tudott repülni, Magvető Kiadó, 2007.
- Nagy Miklós Kund** (Marosvásárhely) Kritikus, művészeti író.
- Pápes Éva** (1954; Szatta) Költő, kritikus, filmes szakíró. Megjelent kötete: Szavak egy hangsúlytalan világban, Pannon Tükör Könyvek, 2007.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
Legutóbbi kötete: Félrebeszéd, Pannon Tükör Könyvek, 2009.
- Pete György** (1944; Szombathely) Kritikus, szerkesztő.
- Pomogáts Béla** (1934; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus.
Legutóbbi kötete: Magyar irodalom Erdélyben, I-II., Pallas Akadémia Könyvkiadó, 2009.
- Praznovszky Mihály** (1946; Nemesvámos) Irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: Múlt ifjúság tündértaván – Vajda János szerelmei, Holnap Kiadó, 2009.
- Sobor Antal** (1933; Székesfehérvár) Író, legutóbbi kötete: Naplójegyzetek, Vörösmarty Társaság, 2008.
- Somogyi Zoltán** (Keszthely) Író, kritikus. Írásai folyóiratokban jelennek meg.
- Szálinger Balázs** (1978; Budapest) Költő, drámaíró, kritikus.
Legutóbbi kötete: A százegyedik év, Magvető Kiadó, 2008.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Esztéta, kritikus.
- Szóllósi Mátyás** (1984; Budapest) Költő, versei különböző lapokban jelennek meg.
- Térey János** (1970; Budapest) Költő, író. Legutóbbi kötete: Ultra, Új versek, Magvető Kiadó, 2006.
- Turcsány Péter** (1951) Költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: 56 után tücsök-és Isten hangra, 2007.

Következő számaink tartalmából:

Bence Lajos, Tóth Imre, Karáth Anita, Zagorec-Csuka Judit, Szoliva János, Kardos Ferenc, Soós József, Molnár Gábor, Aranyi László, Kaj Ádám versei; Saáry Éva, Göncz László, Turbuly Lilla, Orbán Károly, Somogyi Zoltán prózája, Kabdebó Tamás drámája; Szigethy István, Pete György, Péntek Imre, Cséby Géza, Németh József, Király László, Szemes Péter, Ferencz e. Győző, Kiss Gábor tanulmánya, kritikája; Németh János, Wehner Tibor, Kostyál László, Lehota M. János, Péntek Imre, Ladányi András, Király László képző-építő-és zeneművészeti írásai.